

БИЛТЕН

3
2001

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Скопје, март 2001

СОДРЖИНА

ТАБЕЛИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табела 1: Република Македонија - Основни макроекономски индикатори	5
Функционална класификација на владините расходи	5
Бруто домашен производ	6
Цени	6
Работна сила (според Анкетата на работната сила)	7
Надворешно-трговска размена	7
Индустриското производство во 2000 и 2001 година	8
Цените во 2000 и 2001 година	8
Надворешно-трговската размена во 2000 и 2001 година	10
Надворешен долг	11
Табела 2: Состојба на надворешниот долг	11
Буџетски приходи	12
Табела 3: Приходи на Буџетот на РМ	13
Буџетски расходи	14
Табела 4: Расходи на Буџетот на РМ	15
Табела 5: Буџет - Централна државна власт	16
Табела 6: Фонд за пензиско и инвалидско осигурување	17
Табела 7: Фонд за здравствено осигурување	18
Табела 8: Фонд за вработување	19
Табела 9: Фонд за магистрални и регионални патишта	20
Македонска берза на долгорочни хартии од вредност	21
Табела 10: Македонска берза - Извештај за тргување од 1.02 до 28.02.2001	22

СТАТИИ

Проф. д-р Љубе Трпески - Цели и задачи на Монетарната политика за 2001 година	24
Ѓорѓи Јанчевски - Банкарскиот амбиент во Република Македонија	30
Стивен Гоња - Техничката помош за Министерството за финансии од Финансискиот сектор на USAID	32
Д-р. Сем Вакнин - Деликатната уметност на врамнотежување на буџетот	35
Глигор Ташковиќ - Предности од зајакнувањето на транснационалната инфраструктура	38
Зоран Јолевски - Светската трговска организација и регионалните трговски спогодби	40
М-р Зоран Ставрески и Наташа Јовановска - Штедењето и инвестициите како детерминанти на економскиот развој	44
Љупчо Николовски - Фуфо - Условите за развој на приватниот сектор	49
Слаѓан Михајловски - Македонија - земја на готовинско плаќање	51
Стеван Шапчески - Централен депозитар на хартии од вредност	55
Оливера Филиповска - Процесот на денационализација во Република Македонија	58
Маја Парнардиева - Банките на пазарот на капитал	62
Виолета Стојановска - Петровска - Македонскиот банкарски систем низ призмата на директивите на советот на Европската унија	65

Почитувани,

Во периодот помеѓу претходниот и овој број на Билтенот, Република Македонија беше неочекувано нападна од групи терористи од Косово.

Проблемите започнаа кон средината на февруари за да ескалираат во првата половина на март. Терористите ја нападнаа земјата и зад превезот на поголеми права на Албанците во Република Македонија сакаа да освојат територија (замислете: во 21 век).

Владата цел еден месец се обидуваше политички да го реши проблемот дури и во услови кога натрапниците контролираа дел од северозападниот дел на земјата.

Конечно кога Владата ги исцрпи сите можни начини со политички мерки да ги натера терористите да си заминат, и кога ја обезбеди целокупната меѓународна поддршка (ЕУ, САД, Русија, ООН, ОБСЕ, НАТО и други) со употреба на сила ги потисна терористите надвор од Македонија. Во деновите кога го пишувам овој текст се вршат последните “чистења” на пограничните територии во многу порелаксирана атмосфера, но и покрај се, останува горкото чувство што овие натрапници го нарушија мирот на граѓаните на земјата која цели 10 години на балкански војни беше пример на “успешен случај” за одржување на стабилност и меѓуетничкиот соживот. Се покажа дека меѓународната заедница (во борбата против режимот на Милошевиќ) создаде “чудовиште”, кое сега тешко го контролира. Пред употребата на сила, Премиерот јавно ги предупреди терористите дека не само што си “играат” со меѓународните правила, со законите на природата итн. туку си играат и со божјиот закон кој вели: “на тој што ти дал леб, не му враќај со камен”. Ова затоа што само пред 2 години тие исти луѓе што сега не нападнаа, за време на косовската криза во 1999 година беа топло згрижени од Владата на Република Македонија и нејзините граѓани (350.000 бегалци дојдоа од Косово во Република Македонија, што претставуваше 15% од вкупното население на Република Македонија), беа заштитени во Република Македонија од војната меѓу НАТО силите и режимот на Милошевиќ.

Целата оваа ненадејна збрка силно негативно влијаеше на економијата. Многу домашни и странски инвеститори ги одложија своите инвестиции. Прометот нагло опадна, а тоа силно влијае и на бруто домашниот производ. Во еден период имаше и притисок на домашната валута кој по интервенција на централната банка брзо се амортизира. Буџетот имаше екстра трошоци за националната безбедност, кои се уш-

г-дин Никола
ГРУЕВСКИ

Министер за финансии

те ги има и тој ќе претрпи измени. Многу проекти се одложија или забавија, компаниите загубија големи профити, а невработеноста се зголеми. Економијата доживеа шок, но сепак ја задржа стабилноста. Сепак, се си има своја цена, па така овие настани ќе влијаат на годинашната проекција на макроекономската политика, која наскоро ќе се редирајнира и веќе е сигурно дека зацртаниот раст на БДП од 6% оваа година е недофатлив.

И во сета оваа “турканица” се повтори приказната од времето на косовската криза: грчките инвеститори продолжија да инвестираат во времето кога сите други се повлекоа. Тоа е многу интересно. Меѓу другото тие за 30 милиони германски марки го купија најголемиот производител на леб и други тестенини во Република Македонија, компанијата “Жито Лукс”.

Веројатно географската близина и познавањето на состојбата во регионот и личните контакти им дава подобро чувство за реалноста отколку на инвеститорите од подалечните земји кои беа опсипани со телевизиски емисии исклучиво од местата каде што се одвиваа борбите (во северозападниот - претежно планински предел на Република Македонија и во близина на градот Тетово), додека во останатиот дел од безбедносен аспект животот течеше релативно нормално. Овој пат и словенечките инвеститори постапија како и грчките инвеститори. Во средината на кризата за 8 милиони германски марки беше откупен Скопскиот саем.

ММФ и Светската банка со кои имаме аранжмани покажаа високо разбирање и поддршка за време на кризата. Иако ќе има доцнење во одделни проекти и отстапување во одделни таргети, двата клучни аранжмани (ПРГФ/ЕФФ со ММФ и ФЕСАЛ II со Светската банка), ќе продолжат со одредени редизајнирања. Министерството за финансии за цело време на оваа криза и покрај многуте вонредни проблеми даде се од себе да го задржи чекорот на реформите во економијата на земјата.

Јас сум оптимист. И покрај тоа што овој шок многу не забави, и ни ги уништи шансите да направиме нова рекордна година во економскиот развој (како што беше 2000), сепак убеден сум дека ќе направиме многу.

Потпишувањето на Договорот со ЕУ за асоцијација и стабилизација кој отвора нови перспективи за Македонија, скорешното започнување на група јавни инвестиции кои ќе се финансираат од средствата од продажбата на Македонскиот телеком, меѓународната политичка и финансиска поддршка на земјата, и најмногу од се, потенцијалот што го има оваа земја дава поткрепа на мојот оптимизам.

МИНИСТЕР,
Никола Груевски

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

годишни податоци за Република Македонија

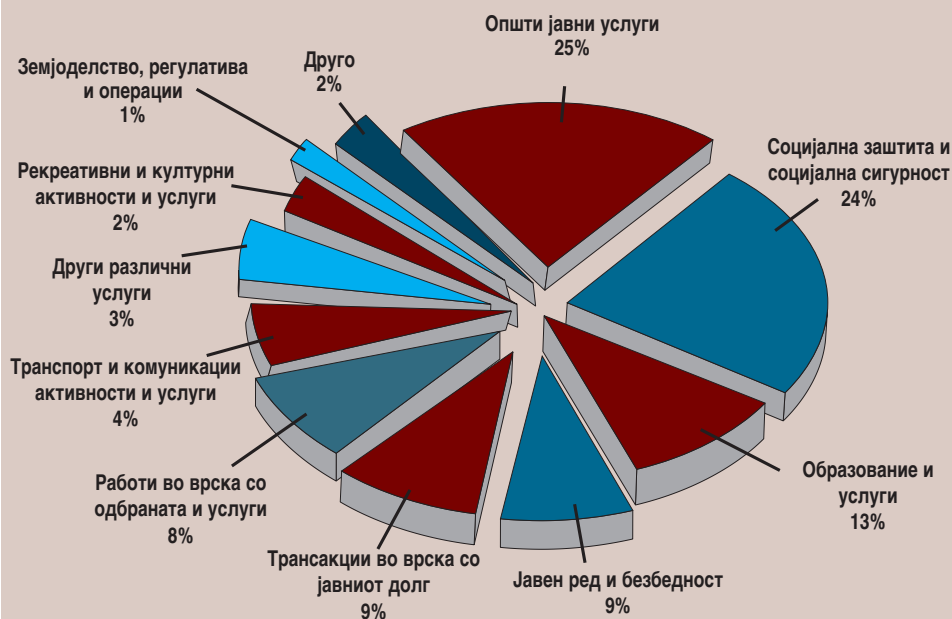
		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Реален БДП	%	-9.1	-1.8	-1.2	0.8	1.5	2.9	2.7	5.1*
Инфлација (просек)	%	349.8	121.8	15.9	3	4.4	0.8	-1.1	5.8
Инфлација (крај на период)	%	229.6	55.4	9.2	0.2	4.5	-1	2.3	6.1
Буџетско салдо (централен буџет и фондови)	% БДП	-13.4	-2.9	-1.2	-0.5	-0.4	-1.8	-0.1	3.5
Девизен курс, просек	ДЕН/1УСД	23.6	43.2	38	40	49.8	54.5	56.9	65.9
Девизен курс, крај на период	ДЕН/1УСД	44.6	40.6	38	41.4	55.4	51.8	60.3	65.3
Извоз (Ф.О.В.)	УСД млд.	1.06	1.08	1.2	1.15	1.2	1.32	1.2	1.32*
Увоз (Ф.О.В.)	УСД млд.	1.01	1.27	1.42	1.46	1.59	1.71	1.61	2.06*
Трговски биланс	УСД млд.	0.05	-0.19	-0.22	-0.31	-0.39	-0.39	-0.41	-0.74*
Биланс на тековна сметка (со грантови)	УСД млд.	0.02	-0.16	-0.22	-0.28	-0.27	-0.29	-0.14	-0.21*
како % од БДП	%	0.6	-4.7	-5.0	-6.5	-7.4	-8.1	-4.1	-6.5*
Девизни резерви	УСД млд.	0.12	0.16	0.27	0.27	0.28	0.34	0.46	0.71
Покривање на увозот (резерви/увоз)	месеци	1.4	1.6	2.3	2.2	2.1	2.3	3.1	3.5*
Надворешен долг	УСД млд.	n.a.	n.a.	1.43	1.17	1.13	1.45	1.44	1.43*
како % од БДП	%	n.a.	n.a.	32.3	26.6	30.5	41.5	43.4	45.7*

* Претходни податоци

Извор: Државен завод за статистика, Министерство за финансии на Република Македонија и Народна банка на Република Македонија.

ФУНКЦИОНАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА НА ВЛАДИНИТЕ РАСХОДИ

Функционалната анализа на расходите на глобалната јавна потрошувачка овозможува согледување на структурните сегменти на јавната потрошувачка според нивната функција, споредба со другите земји во транзиција и откривање на можностите за рационализација. Изготвена според меѓународните стандарди, функционалната класификација на Буџетот на централната државна власт за 2001 година покажува дека најголемиот дел од буџетските расходи е наменет за општите јавни услуги (25%) и социјалната заштита и социјалната сигурност (24%). Значајна концентрација на расходите на централниот буџет се забележува и во образовната сфера (13%), што секако е позитивен индикатор. Важно е да се одбележи и тоа дека учеството на расходите за јавен ред и безбедност (9%) и работите во врска со одбраната (8%) е во согласност со општиот тренд во развиените земји и повеќето земји во транзиција. За трансакциите во врска со јавниот долг кои не се класифицираат по функции, според Буџетот на Република Македонија за 2001 година ќе се издвојат 9% од вкупните расходи.

Функционална класификација на владините расходи
(според Буџетот на Република Македонија за 2001 година)

БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

Извор: Државен завод за статистика

* Претходни податоци

- во мил. САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ¹⁾	3,351	3,390	3,439	3,540	3,633	3,290

Извор: Државен завод за статистика

- во САД долари

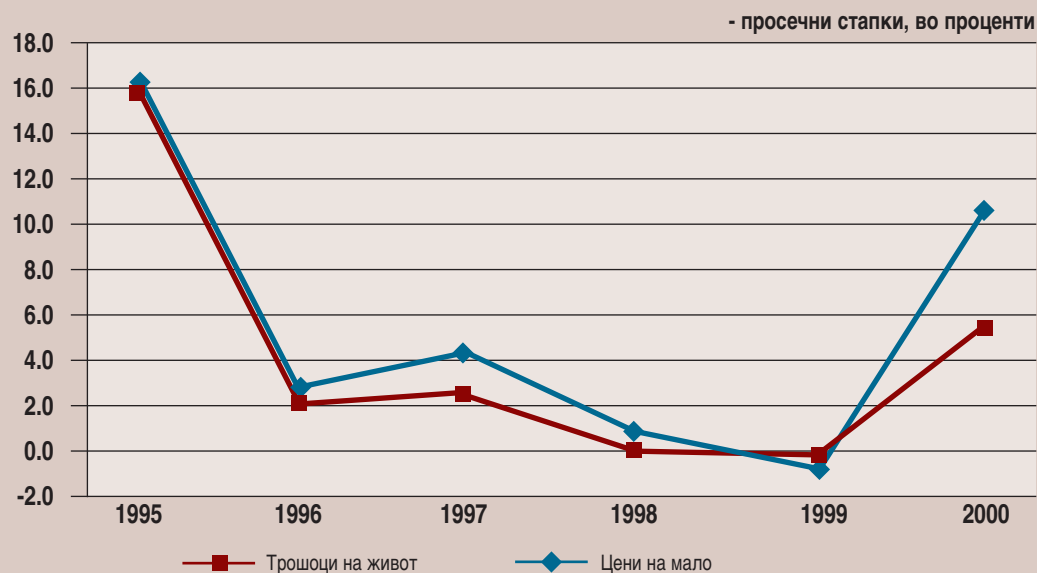
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ²⁾
Бруто домашен производ по жител¹⁾	1,705	1,709	1,722	1,763	1,796	1,885

Извор: Државен завод за статистика

1) Пресметани по ПАРЕ методологија на ООН со која се врши конверзија со курс приспособен кон движењата на цените во националната економија. При тоа, како базен е земен курсот на САД\$ во однос на денарот во 1994 година и е извршена индексација со дефлаторот за секоја наредна година.

2) Проценка.

ЦЕНИ

- просечни стапки, во проценти

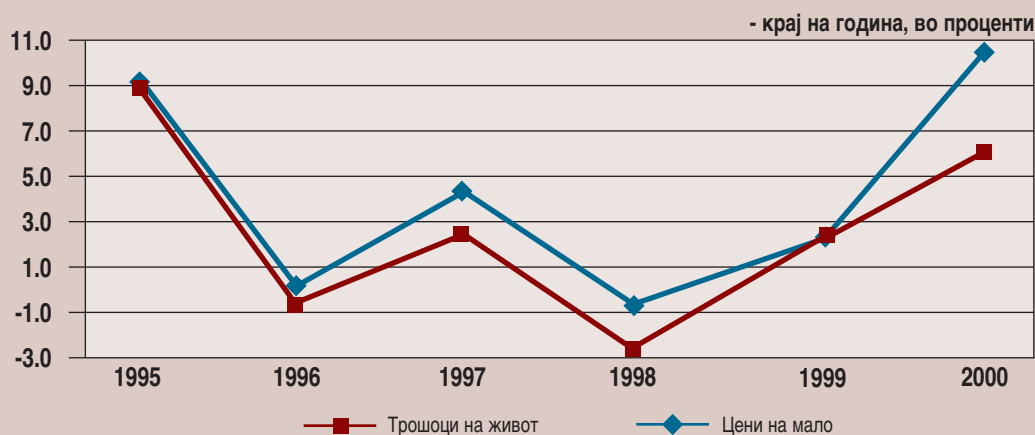
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Трошоци на живот	15.7	2.3	2.6	-0.1	-0.7	5.8
Цени на мало	15.9	3.0	4.4	0.8	-1.1	10.6

Извор: Државен завод за статистика

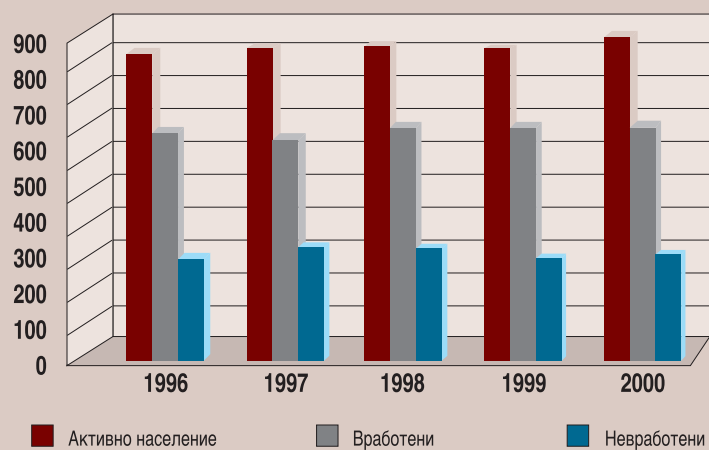
- крај на година, во проценти

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Трошоци на живот	8.8	-0.7	2.7	-2.4	2.4	6.1
Цени на мало	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3	10.8

ЦЕНИ

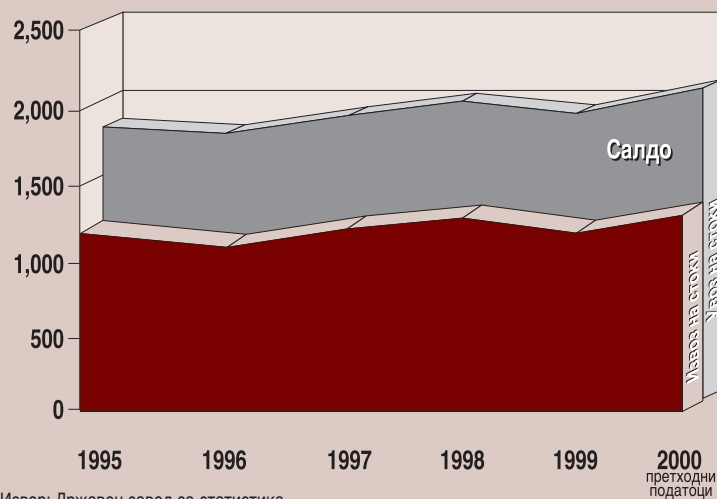
Извор: Државен завод за статистика

РАБОТНА СИЛА
(според Анкетата на работната сила)

Извор: Државен завод за статистика

	- во илјади лица				
	1996	1997	1998	1999	2000
Активно население	789.1	800.5	823.8	806.7	811.6
Вработени	537.6	512.3	539.8	545.2	549.8
Невработени	251.5	288.2	284.1	261.4	261.7

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

Извор: Државен завод за статистика

	- во мил. САД долари					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ¹⁾
Извоз на стоки	1,204	1,148	1,237	1,311	1,192	1,319
Увоз на стоки	1,719	1,627	1,779	1,915	1,796	2,085
Салдо	-715	-634	-686	-777	-671	-766

1) Претходни податоци

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Индустриското производство во Република Македонија во февруари 2001 година споредено со јануари 2001 година бележи пораст од 4,7%. Според економската намена на производството зголемувањето се должи на порастот на материјалите за репродукција (6,1%) и стоката за широка потрошувачка (4,9%). Истовремено, производството на средства за труд е намалено за 8,7%.

Во февруари 2001 година од вкупно застапените 32 индустриски гранки во 18 гранки индустриското производство е повисоко во однос на претходниот месец истата година. Особено за одбележување е високиот пораст на производството на кожа и крзно (100%), машиноградбата (73,6%), производството на неметални минерали (56,6%), производството на базни хемиски производи (49,9%), производството и преработката на тутун (43,6%) и производството на разновидни производи (97,0%).

Производството во индустријата во февруари 2001 година во однос на истиот месец во 2000 година бележи пад од 6,8%, а во споредба со февруари 1999 година евидентен е пораст од 4,4%. Намалување на производството на годишно ниво е посебно изразено кај црната металургија (за 41,9%), металопреработувачката дејност (за 26,1%), производството на базни хемиски производи (за 34,2%) и производството на финални производи од дрво (за 36,6%).

Во периодот јануари-февруари 2001 година во однос на истиот период од претходната година намалувањето изнесува 3,4%, што се должи на намалувањето на производство на материјали за репродукција од 7,5%, истовремено, пораст е остварен кај средствата за труд (24,7%) и кај стоката за широка потрошувачка (0,5%).

ЦЕНИ

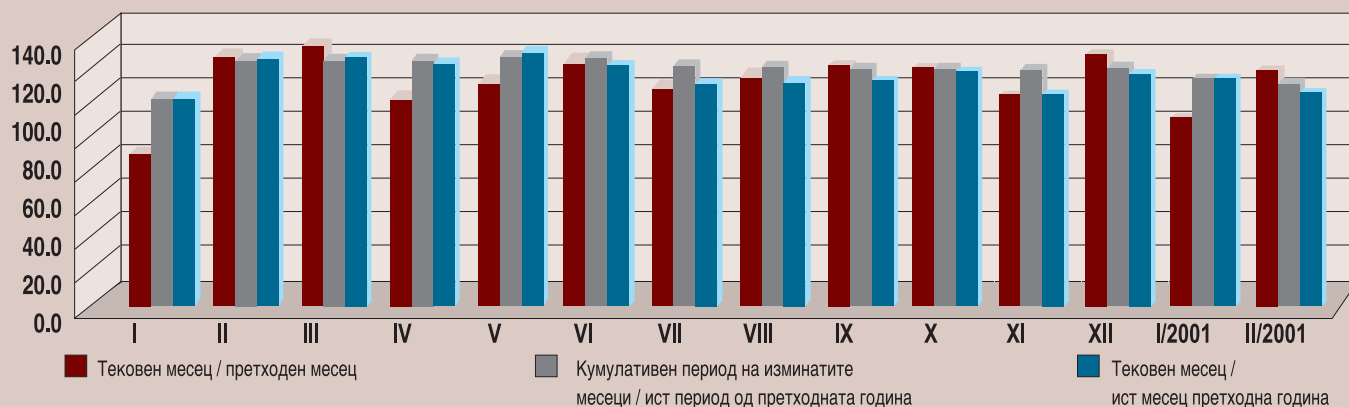
Трошоците на живот во февруари оваа година во однос на претходниот месец бележат пораст од 1,3%. Зголемувањето пред се се должи на зголемувањето на трошоците на живот во групите: “исхрана” за 3,0%, “стоки” за 1,6%, “облека и обувки” за 1,0% и “тутун и пијалоци” за 0,1%. Истовремено, забележано е намалување на трошоците за “сообраќајни средства и услуги” за 0,7%, “хигиена и здравје” за 0,4% и “култура и разонода” за 0,1%. На ниво од претходниот месец остана индексот на групата “домување”.

Во однос на февруари минатата година, индексот на трошоците на живот во февруари оваа година покажува зголемување од 4,7%, што главно е резултат на зголемувањето на трошоците за сообраќајни средства и услуги (22,2%), услуги (15,5%) и стан (станарина, вода и услуги) (13,1%). Според тоа, продолжува трендот на намалување на инфлацијата мерена според индексот на трошоци на живот. Имено, во првите два месеци од оваа година остварен е просечен пораст на животните трошоци од 4,4%, што е за 1,4 процентни поени помалку во однос на просечната стапка на инфлација за 2000 година.

Цените на мало во текот на февруари остварија пораст од 0,4% во однос на претходниот месец. Тоа најмногу се должи на зголемување на цените на мало во групите: индустриско-прехранбени производи за 4,4%, (поради повишоките цени на лебот и печивата за 21,2%), индустриски производи за 0,8%, стоки за 0,6% и пијалоци за 0,2%. Намалување на цените на мало во однос на претходниот месец е забележано кај земјоделските производи за 0,8% (поради пониските цени на зеленчукот и овошјето), и непрехранбените индустриски производи за 0,7%. Минимал-

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Индустриско производство	2000 година - индекси												I/2001	II/2001
	I/2000	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
Тековен месец / претходен месец	76.4	112.9	119.0	87.5	96.6	109.3	92.3	99.2	109.4	106.5	90.2	111.2	75.5	104.7
Кумулативен период на изминатите месеци/ ист период од претходната година	107.9	110.0	110.3	110.0	111.0	110.6	108.4	106.4	105.3	105.2	103.6	103.5	100.4	96.6
Тековен месец / ист месец претходна година	107.9	112.2	110.7	109.0	115.6	109.0	96.4	93.2	98.2	104.8	90.0	101.4	100.4	93.2

Извор: Државен завод за статистика

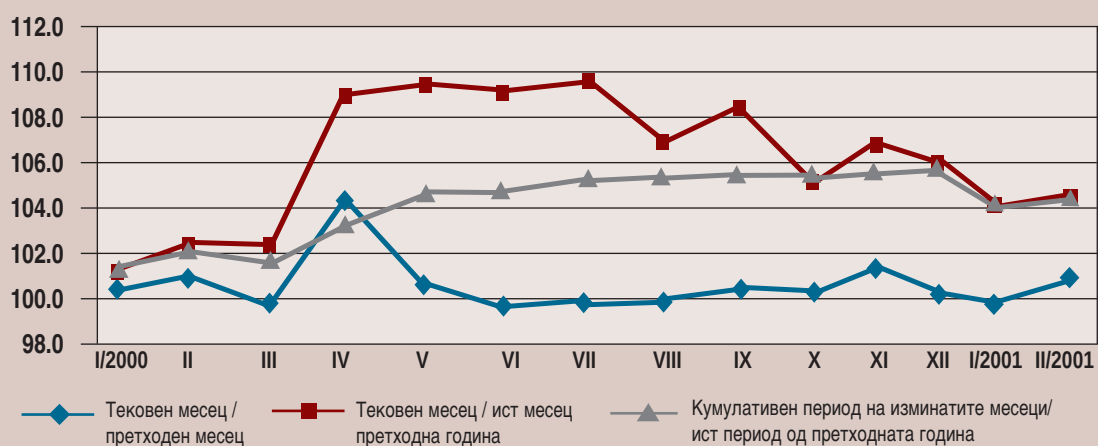
но намалување на индексот на цените од 0,1% во однос на претходниот месец е забележано во групата услуги.

Вкупниот индекс на цените на мало во февруари 2001 година во однос на истиот месец од претходната година е повисок за 7,4%, што е за 0,6 процентни поени пониско во однос на јануари оваа година.

Како резултат на дефлаторните движења во јануари, просечниот пораст на цените на мало во првите два месеци од 2001 година е сведен на 7,7%, што е за 3 процентни поени помалку во однос на 2000 година.

ТРОШОЦИ НА ЖИВОТ

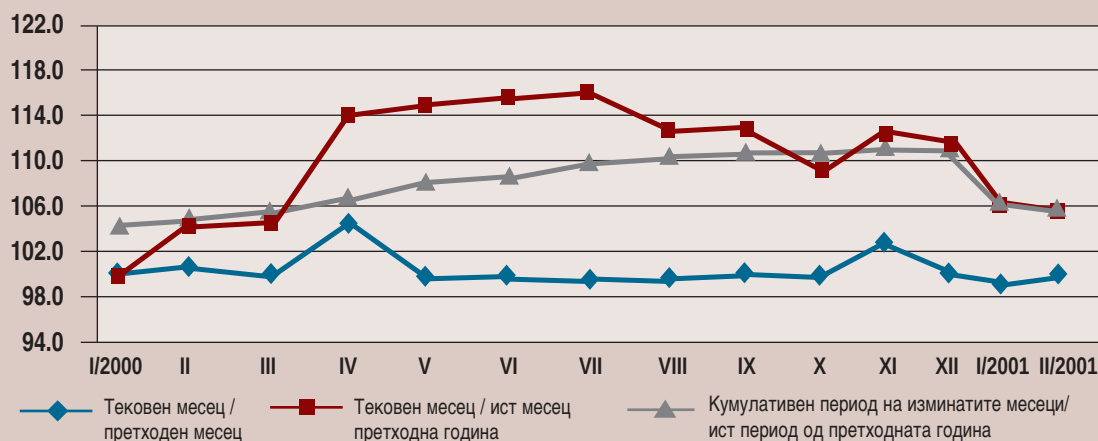
	- индекси												I/2001	II/2001
Трошоци на живот	I/2000	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I/2001	II/2001
Тековен месец/претходен месец	100.3	100.9	99.2	104.1	100.4	98.8	99.2	99.7	100.8	100.5	101.7	100.4	99.7	101.3
Тековен месец/ист месец претходна година	101.7	102.2	101.6	108.9	109.5	108.8	109.1	106.9	108.1	105.3	106.8	106.1	104.1	104.7
Кумулативен период на изминатите месеци/ист период од претходната година	101.7	102.0	101.8	103.4	104.5	104.8	105.3	105.4	105.6	105.6	105.7	105.8	104.1	104.4

Извор: Државен завод за статистика

ЦЕНИ НА МАЛО

	- индекси												I/2001	II/2001
Цени на мало	I/2000	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I/2001	II/2001
Тековен месец/претходен месец	100.4	101.1	100.4	104.8	100.2	100.3	99.7	99.8	100.5	100.3	102.7	100.3	99.5	100.4
Тековен месец/ист месец претходна година	100.3	104.4	104.9	114.0	114.3	115.1	115.7	113.3	113.5	109.6	112.6	110.8	108.0	107.4
Кумулативен период на изминатите месеци/ист период од претходната година	103.3	103.9	104.2	106.5	108.0	108.8	109.7	110.1	110.4	110.3	110.6	110.6	108.0	107.7

Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА

Обемот на стоконата размена на Република Македонија со странство во јануари 2001 година изнесува 199,1 милиони долари и е за 26,4% помал во однос на претходниот месец, односно за 11,0% помал во споредба со јануари минатата година. Притоа, извозот учествува во вкупната размена со 41,1%, а увозот со 58,9%. Во текот на јануари извозот на македонски стоки изнесуваше 81,8 милиони долари, што е 21,6% помалку во однос на претходниот месец. Тоа е вообичаено со оглед дека се работи за почеток на годината и дека една третина од јануари се неработни денови заради новогодишните и божиќните празници. Истовремено, во јануари реализиран е увоз на стоки во вредност од 117,2 милиони долари, односно 29,4% помалку споредено со декември претходната година. Стапката на покриеност на увозот со извоз е 69,8%, а салдото на размената е негативно и изнесува 35,4 милиони долари, кое во однос на јануари 2000 година е помало за 7,1 милиони долари, односно за 16,7%.

Во поглед на економската намена на стоките, во јануари 2001 година, извозот на стоките за широка потрошувачка достигна 40,3 милиони денари, односно 49,3% од вкупниот извоз, а веднаш потоа следи извозот на производи за репродукција со 39,2 милиони долари (47,9%). Состојбите на страната на увозот се поповолни, бидејќи се зголемува учеството на увозот на производи за репродукција (70,3%) за сметка на увозот на стоки за широка потрошувачка (17,9%).

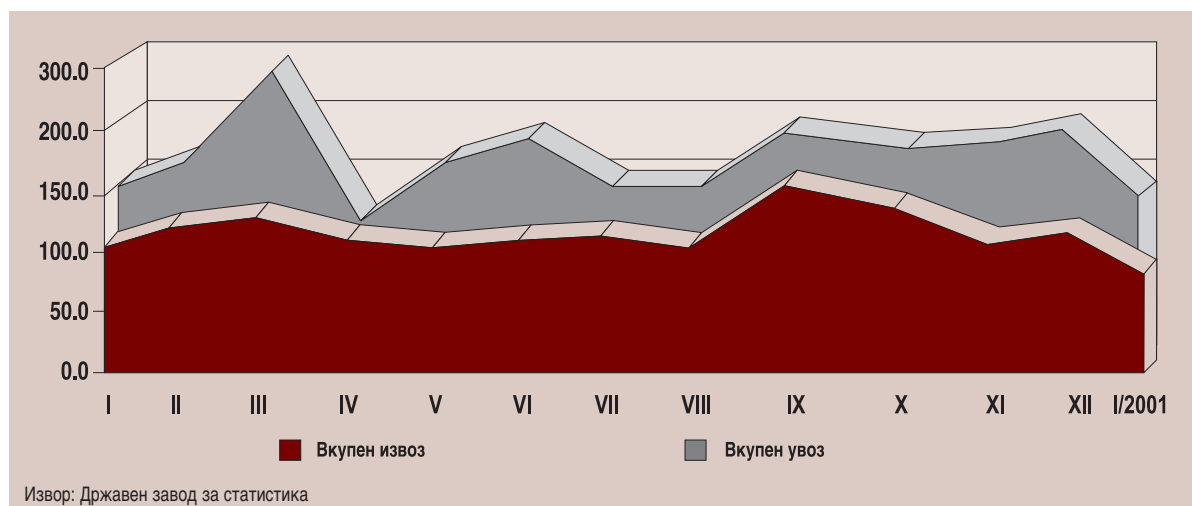
Набљудувано според производи, во текот на јануари најголеми приливи се остварени од извоз на топло

валани производи од железо (6,9 милиони долари), нелегиран цинк (5,7 милиони долари) и женски блузи и кошули (5,6 милиони долари). На страната на увозот доминираат нафтата и нафтените деривати (18,2 милиони долари) и моторните возила (2,9 милиони долари).

Во поглед на насоченоста на надворешно-трговската размена на Република Македонија, во јануари 2001 година продолжи доминацијата на групацијата на развиени земји и тоа со учество од 64,3% кај извозот и 50,4% кај увозот. Притоа, најголем дел од извозот на македонски стоки се остварува во земјите членки на ЕУ (46,0%), а на републиките од поранешна СФРЈ отпаѓаат 29,9%. Истовремено, доминира увозот на стоки од земјите членки на ЕУ (39,9%), по што следуваат земјите од Централна и Источна Европа (28,1%) и републиките од поранешна СФРЈ (19,0%).

Набљудувано по поодделни земји, СР Германија повторно е најзначаен трговски партнер на Република Македонија со учество од 19,8% во вкупната размена (25,3% во извозот и 16,0% во увозот). Потоа следува СР Југославија со 14,5% (22,5% кај извозот и 8,9% кај увозот). Како резултат на интензивираниот стоконна размена помеѓу Република Македонија и Русија, во јануари 2001 година оваа земја стана трет трговски партнер на Република Македонија, со учество од 10,7%. Потоа следуваат САД (8,7%), Грција (7,2%), Италија (4,8%), Словенија (4,6%) итн.

- во мил. САД долари														
Надворешно - трговска размена	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Вкупно 2000	I/2001
Вкупен извоз	89.7	114.9	125.2	104.0	99.4	113.2	114.9	105.9	123.4	106.5	105.1	115.6	1,399.6	81.8
Вкупен увоз	132.2	172.9	300.8	127.2	166.4	186.4	143.9	151.3	172.7	159.2	179.6	188.4	2,198.2	117.2
Салдо	-42.4	-58.1	-175.5	-23.2	-67.0	-73.3	-29.0	-45.5	-49.4	-52.8	-74.5	-72.8	-798.6	-35.4

НАДВОРЕШЕН ДОЛГ

Надворешниот долг на Република Македонија врз основа на среднорочни и долгорочни кредити во првите два месеци од оваа година бележи благ пад од 2,1 милиони долари (или 0,15%) во однос на состојбата на долгот на крајот на 2000 година, достигнувајќи на тој начин ниво од 1.425,5 милиони долари.

Најголем дел од надворешниот долг е спрема официјалните (мултилатерални и билатерални) кредитори и е во висина од 1.020,4 милиони долари, додека долгот кон приватните кредитори изнесува 405,1 милиони долари.

Во рамките на долгот кон официјалните кредитори, Република Македонија должи 717,9 милиони долари, односно 70,3% спрема мултилатералните кредитори, што во споредба со состојбата на долгот на крајот на минатата година претставува зголемување од 9 милиони долари. Тоа главно се должи на забрзаната динамика на повлекување на средства од мултилатералните кредитори во првите два месеци од годината. Кај билатералните кредитори, пак, остварено е намалување на долгот од 13,8 милиони долари, кое во голем дел е резултат на

отплатата на обврските кон Парискиот клуб на кредитори. Имено, од септември минатата година Република Македонија започна со редовно сервисирање на доспеаните обврски кон земјите од Парискиот клуб на кредитори. Останатото намалување на долгот во оваа година во однос на минатата се должи на намалувањето по основ на финансиски и стоковни кредити земени од страна на македонските комерцијални банки.

Вредно е да се напомене дека на среден рок ќе треба постепено да се намалува постоечкото ниво на дефицит во платниот биланс и внимателно да се дизајнира натамошното задолжување на земјата, посебно во однос на кредитите под неконцесионални услови, што е предвидено и во договорената макроекономска програма со ММФ за следните три години.

Според планот на отплата на обврските во текот на 2001 година, на нето основа треба да се платат обврските во износ од 189,7 милиони долари од кои 120,3 милиони долари се обврски по достасана главнина, додека 69,5 милиони долари се обврски по камата.

СОСТОЈБА НА НАДВОРЕШНИОТ ДОЛГ

(по користени среднорочни и долгорочни кредити)

Во милиони САД долари	31.12.	31.12.	31.12.	28.02.	План на отплата во 2001 година		
	1998	1999	2000	2001	главнина	камата	вкупно
	1	2	3	4	5	6	7
1. ОФИЦИЈАЛНИ КРЕДИТОРИ	1004.2	1030.8	1025.2	1020.4	85.7	40.6	126.3
1.1. Мултилатерални кредитори	683.7	713.7	708.9	717.9	57.6	26.1	83.6
1.1.1 IMF	114.2	113.2	81.6	78.4	7.8	2.1	9.9
1.1.2 IBRD	114.8	116.8	116.5	121.2	4.1	6.9	11.0
1.1.3 IFC	55.5	56.9	57.1	57.0	19.9	4.8	24.7
1.1.4 IDA	179.1	221.9	245.7	247.6	0.0	1.9	1.9
1.1.5 EIB	54.3	68.3	67.4	65.9	2.9	3.5	6.3
1.1.6 EUROFIMA	21.9	17.1	16.7	16.3	4.3	0.7	5.0
1.1.7 Фонд за социјален развој	4.8	4.6	7.0	6.4	1.0	0.3	1.3
1.1.8 EBRD	90.1	72.3	76.6	76.0	17.5	4.1	21.7
1.1.9 Европска Унија	48.1	40.8	37.2	45.8	0.0	1.9	1.9
1.1.10 IFAD	0.8	1.7	3.1	3.3	0.0	0.0	0.0
1.2. Билатерални кредитори	320.5	317.1	316.3	302.5	28.2	14.5	42.7
1.2.1 Репрограмиран долг	280.1	265.3	252.5	251.7	22.9	12.5	35.4
1.2.2 Нерепрограмиран долг	32.5	14.3	12.0	0.0	1.2	0.1	1.3
1.2.3 Новозаклучени кредити	7.9	37.5	51.8	50.8	4.1	1.9	6.0
2. ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ	394.4	407.7	402.4	405.1	34.6	28.9	63.4
2.1. Лондонски клуб "NFA" од 1997	243.1	250.2	252.7	258.0	0.0	20.3	20.3
2.2. Останати	151.3	157.5	149.7	147.1	34.6	8.6	43.1
2.2.1 Претпријатија (комерцијални кредити)	26.7	25.9	30.9	115.6	7.7	2.0	9.7
2.2.2 Банки (финансиски и стоковни кредити)	121.5	131.6	118.8	31.5	26.9	6.6	33.5
ВКУПНО (1+2)	1398.6	1438.5	1427.6	1425.5	120.3	69.5	189.7

1) Претходни податоци

Извор: Квартални билтени на НБРМ и интерни податоци на Министерството за финансии.

БУЏЕТСКИ ПРИХОДИ

Вкупните приходи на централниот буџет за првите два месеца од оваа година достигнуа ниво од 8,620 милиони денари, што претставува 14,2% од планираните приходи за 2001 година. Во однос на истиот период минатата година кога се остварени 7.658 милиони денари, буџетските приходи во периодот јануари-февруари 2001 се поголеми за 12,6%.

Порастот на вкупните буџетски приходи во првите два месеца од 2001 година, споредено со истиот период од 2000 година се должи на зголемените даночни приходи (19,3%) кои учествуваат со 87,2% во структурата на буџетските приходи. Притоа, најголемо е учеството на данокот на додадена вредност од кој се реализирани приходи во износ од 3.294 милиони денари, што е за 72,7% повеќе од даночните приходи во првите два месеца од 2000 година во износ од 1.907 милиони денари, остварени од данокот на промет на производи и услуги којшто беше во примена во првиот квартал од 2000 година.

Повисоки приходи во однос на минатогодишните се остварени и кај данокот на добивка и акцизите. Така, од данокот на добивка остварени се приходи во износ од 527 милиони денари или 17,4% од планираните за 2001 година. Во однос на првите два месеца од 2000, приходите од овој данок се повисоки за 19,8%, а се резултат пред се на зголемената профитабилност на претпријатијата која резултираше со пораст на бруто домашниот производ.

Приходите од акцизи во првите два месеца од оваа година достигнуа 1.464 милиони денари или 11,3% од планираното. Во однос на истиот период од 2000, тие се повисоки за 7,9%. Наплатената акциза кај нафтените деривати во вкупните приходи од акцизи во овој период учествува со 64,8%. Зголемени приходи од акцизи се остварени кај тутунските преработки (39,7%), додека намалување е забележано кај алкохолните пijaлоци (2,4%) и патничките автомобили (62,5%). Во контекст на остварените приходи од акцизи, значајно е да се истакне дека, почнувајќи од 20.02.2001 година,

кафето е изземено од групата на акцизни производи, што значи дека на кафето повеќе не се наплаќа акциза.

Единствено намалување кај даночните приходи во првите два месеца од 2001 е забележано кај персоналниот данок од доход од кој се остварени 1.290 милиони денари, што е за 10% помалку од истиот период минатата година. Ваквото намалување се должи пред се на новите решенија во Законот за персонален данок од доход кој стапи во сила на 6 февруари 2001 година, со кој дотогашните даночни стапки од 23%, 27% и 35% се редуцираа на две стапки од 15% и 18%. Основната интенција е дека ваквото решение ќе има голем стимулативен ефект во насока на намалување на трошоците на работењето и зголемување на конкурентноста на фирмите, поттикнување на штедењето и создавање на простор за нови инвестиции и вработувања.

Намалување на приходите е забележано и кај увозните давачки и неданочните приходи. Имено, во разгледуваниот период, наплатени се царини и други увозни давачки и такси во висина од 881 милион денари, што претставува намалување од 23,6% во однос на истиот период од 2000 година. Причината за ваквото намалување лежи во намалената пондерирана царинска стапка како и ефектуирање на склучените договори за слободна трговија. Исто така, намалување од 16% во однос на минатата година бележат и неданочните приходи, остварени во износ од 346 милиони денари, а коишто во најголем дел се резултат на приходите од јавни финансиски и нефинансиски институции (34,5%) и приходите од такси и надоместоци (39,3%).

Што се однесува до задолжувањето во странство, во февруари е реализиран прилив на средства во Буџетот во износ од 607 милиони денари кои претставуваат прва транша од Кредитот на Европската унија наменет за макрофинансиска поддршка.

¹⁾ Значајно е да се одбележи дека почнувајќи од овој месец, извршено е дополнително усогласување на презентацијата на буџетските приходи со методологијата на ММФ, односно Статистиката на владините финансии. Според неа, пренесениот вишок на приходи од минатата година (суфицит) има третман на финансирање, а не на редовен приход и како таков не фигурира во прегледот на буџетските приходи.

ПРИХОДИ НА БУЏЕТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (за периодот јануари 2000 - февруари 2001 година)

(во милиони денари)

Вид на приходи	Остварени приходи по месеци														
	Остварено во Јануари-Декември 2000 година	Јануари 2000 година	Февруари 2000 година	Март 2000 година	Април 2000 година	Мај 2000 година	Јуни 2000 година	Јули 2000 година	Август 2000 година	Септември 2000 година	Октомври 2000 година	Ноември 2000 година	Декември 2000 година	Јануари 2001 година	Февруари 2001 година
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
БИЛАНС НА ПРИХОДИТЕ ИЗВОРНИ ПРИХОДИ ДАНОЧНИ ПРИХОДИ Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	63,097	3,837	3,821	5,268	5,603	6,333	5,389	4,615	5,238	4,186	5,918	6,312	6,575	4,420	4,200
	56,765	3,120	3,590	4,951	4,511	4,830	5,341	4,555	5,238	4,176	5,906	6,123	4,419	4,417	3,450
	51,120	2,936	3,362	4,606	4,250	4,608	4,551	4,266	4,834	3,933	4,880	4,693	4,195	4,261	3,255
	13,586	711	1,162	1,452	1,091	993	1,122	1,057	1,252	1,073	1,087	1,156	1,429	926	89
	10,793	559	874	988	916	801	941	967	841	874	887	936	1,208	715	575
	2,793	152	288	464	175	192	181	90	411	199	200	220	222	211	315
	29,733	1,708	1,556	2,116	2,291	2,997	2,795	2,809	2,942	2,404	3,179	2,859	2,079	2,900	1,858
	17,452	956	951	1,070	1,173	1,781	1,655	1,696	1,808	1,153	2,241	1,766	1,202	2,252	1,042
	12,281	752	605	1,046	1,118	1,216	1,140	1,113	1,133	1,251	937	1,092	877	647	817
	7,733	511	643	1,022	867	616	633	387	639	440	613	677	685	424	457
Увозни давачки Други увозни давачки и такси Други даноци Други даноци кои не се класифицирани на друго место Даноци од специфични услуги Комунални даноци Такси за користење или дозволи за вршење на дејност Дозволи за вршење дејност Такса за моторни возила НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ Претприемачки приход и приход од имот Профит од дополнителни активности на Владини институции	6,040	408	518	842	667	469	498	304	507	318	466	507	537	338	361
	1,693	103	125	180	200	148	135	83	132	122	147	170	149	86	96
	63	6	1	16	1	1	1	13	1	16	1	1	1	0	0
	63	6	1	16	1	1	1	13	1	16	1	1	1	0	0
	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	50
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	48
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
	5,645	185	227	345	261	223	789	289	404	242	1,026	1,430	224	153	193
1,133	49	70	140	67	37	300	116	39	91	73	90	61	55	70	
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	0	0	0	0
Приходи од јавни финансиски и нефинансиски институции Други приходи од имот Такси и надоместоци Парични казни Судски такси Административни такси Други Владини услуги Други неданочни приходи Продажба на капитални средства ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ Трансфери од други нивоа на власт Тековни трансфери од други нивоа на власт Донации од странство Општи и тековни донации ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО Меѓународни развојни агенции Задолжувања кај меѓународни развојни агенции	697	25	70	140	67	35	205	80	0	45	0	30	0	52	70
	421	24	0	0	0	2	95	36	39	46	57	60	61	4	0
	1,221	68	115	123	101	119	111	97	77	95	119	98	96	70	69
	170	6	15	14	11	28	14	10	4	8	25	13	21	17	5
	495	30	53	59	45	48	44	38	20	37	45	43	31	17	32
	551	32	46	49	45	43	53	48	52	50	49	42	44	35	32
	325	23	22	26	22	24	24	28	35	28	26	25	42	28	47
	349	15	19	57	41	22	25	47	23	29	31	16	24	3	8
	2,617	30	0	0	30	20	328	1	230	0	777	1,200	0	3	2
	4,155	717	27	106	4	1,503	16	60	0	10	13	190	1,510	0	141
717	717	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
717	717	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	
3,438	0	27	106	4	4	1,503	16	60	0	10	13	190	1,510	0	141
3,438	0	27	106	4	4	1,503	16	60	0	10	13	190	1,510	0	141
2,182	0	205	211	1,088	0	0	33	0	0	0	0	0	645	0	607
2,182	0	205	211	1,088	0	0	33	0	0	0	0	0	645	0	607
2,182	0	205	211	1,088	0	0	33	0	0	0	0	0	645	0	607

БУЏЕТСКИ РАСХОДИ

Вкупните расходи на централниот буџет за првите два месеци од 2001 година изнесуваа 8.452 милиони денари, што во споредба со истиот период претходната година претставува зголемување од 29,9%. Тоа најмногу се должи на несоодветната споредбена основа кај расходите за плати, наемнини и надоместоци. Имено, платите на вработените во јавната администрација за декември 1999 година беа исплатени од централниот буџет во две еднакви рати: едната половина во соодветниот месец, а другата половина во јануари 2000 година, заради што се создава впечаток за висок пораст на тековните трошоци во првите два месеца од 2001 година споредено 2000 година. Инаку, трошоците за плати, наемнини и надоместоци во февруари оваа година се за 11,1% пониски во однос на истиот месец минатата година, што е резултат на реформските активности поврзани со стратегијата за постепено намалување на бројот на вработени во јавната администрација и соодветно намалување на масата на плати.

Исплатените средства за стоки и услуги во првите два месеци од оваа година беа пониски за 2,9% во однос на истиот период минатата година, што во најголема мера се должи на намалувањето од 10% кај трошоците за материјали, кои во структурата на овие трошоци учествуваат со 40,6%. Тековните трансфери од централниот буџет во периодот јануари-февруари 2001 година бележат незначително намалување во однос на истиот период минатата година (1,5%), како резултат на пониските трошоци по основ на субвенции (за 20,9%). Во периодот јануари-февруари 2001 година, каматните плаќања изнесуваа 996 милиони

денари, односно 9 пати повеќе во однос на првите два месеци минатата година, што се должи на редовната отплата на обврските кон Парискиот клуб на доверители и редовното сервисирање на обврските кон останатите надворешни кредитори.

Од другите тековни трошоци во анализираниот период, како позначајни можат да се издвојат трошоците за социјални програми во висина од 255 милиони денари и трошоците за административни реформи - 134 милиони денари. Преку исплатата на овие средства се овозможи да се ублажат социјалните тензии кои се составен дел на процесот на спроведување реформи во стопанството и во јавната администрација.

Капиталните трошоци во првите два месеци од 2001 година изнесуваа 387 милиони денари, односно 18% повеќе во споредба со истиот период минатата година. Порастот пред се, се должи на зголемените трошоци за купување на капитални средства (речиси 2 пати повеќе), кои во структурата на капиталните трошоци учествуваат со 70,3%. Капиталните трансфери во разгледуваниот период изнесуваа 115 милиони денари, односно 39,2% помалку во однос на минатата година.

Во периодот јануари-февруари 2002 година, отплатена е главнина по кредити во висина од 918 милиони денари, од кои само 4 милиони денари отпаѓаат на отплатата на домашниот долг. Во споредба со истиот период минатата година, евидентно е повеќекратното зголемување на трошоците по оваа основа, што е резултат на динамиката на отплата на обврските кон странските кредитори.

РАСХОДИ НА БУЏЕТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (за периодот јануари 2000 - февруари 2001 година)

Вид на расходи	Остварени расходи Јануари-Декември 2000 година		Остварени расходи по месеци												(во милиони денари)	
	Јануари 2000 година	Февруари 2000 година	Март 2000 година	Април 2000 година	Мај 2000 година	Јуни 2000 година	Јули 2000 година	Август 2000 година	Септември 2000 година	Октомври 2000 година	Ноември 2000 година	Декември 2000 година	Јануари 2001 година	Февруари 2001 година	1	16
БИЛАНС НА РАСХОДИТЕ	57,689	2,833	3,675	5,448	3,591	4,579	3,905	3,657	3,437	3,960	5,733	12,902	4,970	3,482		
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	46,985	2,321	3,156	4,498	3,239	4,036	3,384	3,222	3,076	3,455	4,860	8,373	3,850	3,153		
Плати, наемнини и надоместоци	16,285	559	1,510	1,432	1,515	1,433	1,407	1,242	1,363	1,412	1,516	1,415	1,424	1,342		
Основни плати и наемнини	14,383	541	1,305	1,272	1,329	1,249	1,229	1,231	1,194	1,234	1,326	1,227	1,240	1,150		
Надоместоци	1,902	17	206	209	186	184	178	11	169	178	190	188	183	193		
Стоки и останати услуги	6,294	351	397	600	505	516	623	347	375	552	518	1,020	380	347		
Патни и дневни трошоци	300	28	22	22	22	25	14	31	23	24	40	27	25	25		
Комунални услуги	375	17	36	58	13	21	40	6	15	30	41	68	25	26		
Затоплување	486	53	40	81	43	11	30	-1	24	88	60	51	46	87		
Материјали	3,076	165	162	205	215	255	325	221	194	252	257	615	196	99		
Трошоци за транспорт	199	18	17	22	14	15	13	15	11	30	13	20	15	22		
Тековно (рутинско) одржување	126	6	4	9	5	6	14	3	7	13	7	39	8	3		
Договорни услуги	819	35	61	64	53	108	114	46	37	71	59	106	54	59		
Други оперативни трошоци	913	28	55	29	209	66	73	25	65	44	41	94	11	26		
Тековни трансфери	22,790	1,412	1,142	1,911	1,219	2,013	1,354	1,633	1,338	1,491	2,315	5,675	1,197	1,317		
Трансфери на владини институции	2,386	102	124	152	127	194	138	156	92	188	403	532	95	52		
Државни донации, трансфери на физички лица и на нестопански организации	13,328	1,093	985	985	1,072	850	1,127	1,200	1,101	1,156	1,716	1,138	1,077	1,094		
Трансфери по основа на субвенции	7,076	217	32	150	712	969	89	277	145	148	196	4,005	25	172		
Каматни плаќања	1,616	0	106	107	555	0	0	0	0	0	511	262	850	146		
Камата на домашни кредити	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40		
Камата на странски кредити	1,616	0	106	107	555	74	0	0	0	0	511	262	850	106		
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	5,186	145	183	296	271	276	415	402	336	382	357	1,896	179	208		
Купување на капитални средства	3,231	55	84	147	175	163	205	212	298	189	137	1,458	64	208		
Купување на градежни објекти	590	0	0	22	0	0	0	0	5	20	0	543	0	4		
Мебел и канцелариска опрема	225	8	6	15	40	12	12	12	17	16	8	70	9	7		
Купување на моторни возила	185	0	9	1	1	3	0	0	0	13	28	131	0	4		
Физибилити студии, подготовка на проекти и дизајн	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0		
Постројки, опрема и машинерија	177	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	165	0	130		
Изградба, реновирање и унапредување	951	34	59	73	76	99	87	149	157	57	6	102	51	46		
Основно и специјално одржување (инвестиционо одржување)	1,099	12	9	35	58	48	106	51	118	82	95	443	4	18		
Капитални трансфери	1,956	90	99	149	96	113	209	190	38	193	220	438	115	0		
Капитални трансфери до владини институции	1,771	71	71	149	96	113	189	200	16	168	179	397	115	0		
Капитални трансфери до единици на локална самоуправа	185	20	28	0	0	0	20	-11	22	25	41	40	0	0		
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5,517	367	337	306	680	124	267	33	25	123	516	2,634	941	120		
Давање заеми и учество во дел од хартиите од вредност	3,956	367	238	203	147	124	182	33	25	123	25	2,383	142	0		
Заеми на поединци и нестопански организации	3,434	166	216	184	105	100	162	17	8	108	8	2,273	142	0		
Учество во дел од јавните претпријатија	522	200	22	19	42	23	20	16	18	15	17	110	0	0		
Амортизација (отплата на главнина)	1,561	0	99	103	533	0	84	0	0	0	491	251	798	120		
Отплата на домашен долг	8	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	4	0		
Отплата на надворешен долг	1,553	0	99	103	533	0	76	0	0	0	491	251	794	120		

БУЏЕТ - ЦЕНТРАЛНА ДРЖАВНА ВЛАСТ

(во денари)

	1999	2000	2001
	Завршна сметка	Ребаланс*	Буџет**
ВКУПНИ ПРИХОДИ	50,478,031,862	64,771,000,000	60,979,525,00
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	44,728,175,441	57,175,000,000	53,922,000,000
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	41,858,828,319	50,931,000,000	49,728,000,000
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	12,793,078,777	13,136,000,000	10,815,000,000
Персонален данок од доход	10,233,016,110	10,523,000,000	7,789,000,000
Данок од добивка	2,559,325,945	2,613,000,000	3,026,000,000
Други даноци од доход, од добивка и од капитални добивки	736,722	0	0
Домашни даноци на стоки и услуги	20,631,883,947	29,132,000,000	31,248,000,000
Данок на промет	9,958,866,206	3,946,000,000	0
Данок на додадена вредност (од 1.04.2000)	0	12,938,000,000	18,254,000,000
Акцизи	10,673,017,741	12,248,000,000	12,994,000,000
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	8,302,773,971	8,600,000,000	7,595,000,000
Увозни давачки	6,802,005,702	7,176,000,000	5,911,000,000
Други увозни давачки и такси	1,500,768,269	1,424,000,000	1,864,000,000
Други даноци	123,627,594	55,000,000	60,000,000
Други даноци кои не се класифицирани на друго место	123,627,594	55,000,000	60,000,000
Даноци од специфични услуги	7,464,030	8,000,000	10,000,000
Комунални даноци	7,464,030	8,000,000	10,000,000
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	2,869,347,122	6,244,000,000	4,194
Претприемачки приход и приход од имот	798,125,658	1,128,000,000	1,287,000,000
Такси и надоместоци	1,156,606,788	1,300,000,000	1,420,000,000
Други Владини услуги	127,316,281	200,000,000	200,000,000
Други неданочни приходи	632,921,803	379,000,000	400,000,000
Продажба на капитални средства	154,376,592	3,237,000,000	887,000,000
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	2,419,089,626	5,399,000,000	1,777,525,000
Трансфери од други нивоа на власт	32,283,095	0	0
Донации од странство	2,386,806,531	5,399,000,000	1,777,525,000
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	3,330,766,795	2,197,000,000	5,280,000,000
Меѓународни развојни агенции	3,330,766,795	2,197,000,000	5,280,000,000
ВКУПНИ РАСХОДИ	49,761,209,034	57,701,458,567	60,979,525,000
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	42,088,365,187	46,997,572,994	48,489,209,000
Плати, наемнини и надоместоци	15,996,631,927	16,288,881,140	15,269,902,000
Стоки и останати услуги	5,646,765,633	6,301,920,572	6,362,705,000
Тековни трансфери	18,227,967,627	22,790,751,680	22,694,602,000
Каматни плаќања	2,217,000,000	1,616,019,602	4,162,000,000
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	2,407,296,601	5,186,521,411	6,154,816,000
Купување на капитални средства	1,312,799,356	3,230,782,373	4,142,216,000
Капитални трансфери	1,094,497,245	1,955,739,038	2,012,600,000
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5,265,547,247	5,517,364,162	6,335,500,000
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	2,942,547,247	3,956,462,370	3,300,000,000
Амортизација (отплата на главнина)	2,323,000,000	1,560,901,792	3,035,500,000

Забелешка:

*Поради Одлуката за измена и дополнување на средствата во Посебниот дел утврден со Буџетот на Р. Македонија за 2000 година, износите на расходната страна се разликуваат од Ребалансот за 2000 година.

**Приходите во 1999 и 2000 година, се рекласифицирани според новиот Правилник за класификација на приходите.

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

Вкупните приходи на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во првите два месеци од 2001 година изнесуваа 3.663 милиони денари, односно 18,5% повеќе во однос на истиот период минатата година. Најголемиот дел (64,4%) се алиментирани од придонесите од плати - 2.360 милиони денари, што претставува зголмување од 16,3% во однос на претходната година. Значаен извор на приходи за Фондот претставуваат приходите од централниот буџет, кои во структурата на вкупните приходи на Фондот учествуваат со 22,3%.

Во разгледуваниот период, вкупните расходи на Фондот изнесуваа 4.021 милиони денари, што претставува зголемување од 9,9% во однос на првите два месеци во 2000 година. Тоа е во голема мера резултат на порастот на трошоците за пензии (10,4% повеќе), на кои

отпаѓаат 86,7% од вкупните расходи. Причината за овој пораст се новите обврски на Фондот за ретроактивната исплата на разликата во пензиите од 8% (според Одлуката на Уставниот суд) и исплатите по основ на Законот за предвременно пензионирање од 2000 година. Значаен дел од расходите на Фондот претставуваат уплатените придонеси за здравствена заштита (466 милиони денари) во Фондот за здравствено осигурување, што претставува 11,6% од вкупните расходи.

Во првите два месеци од оваа година, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување оствари дефицит од 358 милиони денари, кој е понизок за 209 милиони денари во споредба со дефицитот остварен во истиот период минатата година.

Фонд за пензиско и инвалидско осигурување

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1997	1998	1999	2000	2001
	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	јануари-февруари извршено
ПРИХОДИ	20,675	20,717	21,229	22,883	3,663
Придонес од плати	14,242	13,373	14,316	15,722	2,360
Придонес од доходот	281	239	311	311	48
Приходи од Буџетот на Републиката	4,066	3,618	3,266	4,174	815
Приходи од приватен сектор	418	400	439	404	56
Приходи од индивидуални земјоделци	143	74	65	58	7
Приходи од акцизи	731	691	632	804	96
Придонес од Заводот за вработување за невработени лица	713	961	868	1,101	180
Други приходи	33	122	45	74	7
Приходи од дивиденди	48	50	67	53	2
Приходи по основ на нови вработувања	0	419	841	167	0
Приходи од продажба на акции	0	569	178	15	92
Пренесени приходи од претходна година	0	201	201	0	0
РАСХОДИ	20,129	20,521	20,669	22,940	4,021
Пензии	17,330	17,730	17,756	19,774	3,484
Редовни пензии	16,417	16,912	16,977	18,948	3,150
Воени пензии	492	464	458	505	82
Земјоделски пензии	421	354	321	321	52
Ретроактивна исплата на 8%	0	0	0	0	180
Предвременно пензионирање според Законот од 2000 година	0	0	0	0	20
Предвременно пензионирање според Законот од 2001 година	0	0	0	0	0
Надоместок за телесно оштетување	62	63	69	72	12
Надоместоци од инвалидско осигурување	105	98	95	94	15
Вработување и интернатско сместување на деца инвалиди	14	15	13	12	2
Придонес за здравствена заштита	2,290	2,321	2,450	2,672	466
Надоместок на стручната служба	129	133	132	141	22
Други расходи	199	161	154	175	20
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	546	196	560	-57	-358

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

Вкупните приходи на Фондот за здравствено осигурување во првиот месец од 2001 година го достигнаа нивото од 905 милиони денари, што претставува зголемување од 26,1% во споредба со истиот месец претходната година. Истовремено, вкупните расходи на Фондот изнесуваа 809 милиони денари, или 19,3% повеќе во однос на првиот месец минатата година. Како резултат на побрзата динамика на приходите во однос на расходите на Фондот, во првиот месец од оваа година е остварен двојно поголем суфицит (96 милиони денари) во споредба со јануари 2000 година.

Порастот на вкупните приходи во голема мера се должи на евидентираното зголемување на приходите

од придонесите за здравствено осигурување (за 23,8% повеќе), кои во структурата на вкупните приходи на Фондот учествуваат со 57,9%. Освен тоа, забележан е висок пораст на уплатените придонеси од страна на Фондот за вработување (за 68,2% повеќе), на кои отпаѓаат 20,8% од вкупните приходи. Повисокиот износ на вкупните расходи на Фондот за здравствено осигурување во однос на првиот месец минатата година главно се должи на зголемувањето на амбулантните трошоци (за 14,7% повеќе) и расходите за лекови (за 76,2% повеќе), чие учество во вкупните расходи изнесува 21,2% и 15,8%, респективно.

Фонд за здравствено осигурување

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1997	1998	1999	2000	2001
	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	јануари извршено
ПРИХОДИ	10,261,085	10,641,361	12,067,718	12,641,590	904,953
Придонеси	6,727,553	6,780,408	7,362,662	7,731,879	523,767
Придонеси од Пензискиот Фонд	2,415,208	2,309,412	2,417,000	2,648,973	186,022
Придонеси од Заводот за вработување	886,898	1,037,290	1,350,421	1,940,873	187,773
Други приходи	231,426	185,919	937,635	319,865	3,988
Приходи по договори за сини картони	0	328,332	0	0	0
РАСХОДИ	10,356,130	11,905,967	11,691,628	12,452,050	808,801
Амбулантни трошоци	3,794,038	3,457,967	2,491,206	2,559,718	171,124
Болничко лекување	3,708,673	5,182,874	5,482,375	5,548,340	360,622
Трошоци по програми	93,355	124,969	125,468	206,929	1,810
Лекови	872,199	1,024,178	1,248,676	1,725,790	127,908
Забна заштита	478,846	637,157	667,077	694,911	44,285
Ортопедски трошоци	126,685	157,410	154,311	149,636	9,699
Лекување во странство	188,320	289,973	161,307	79,779	1,789
Друг вид лекување (надоместоци)	688,339	705,372	800,513	733,472	66,889
Администрација	157,903	224,073	288,020	239,195	19,658
Опрема и одржување	112,483	14,122	38,905	101,290	152
Други трошоци	135,289	87,872	233,770	412,990	2,869
Кредити и камати	0	0	0	0	1,996
РАЗЛИКА					
Дефицит / суфицит	-95,045	-1,264,606	376,090	189,540	96,152

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Фондот за вработување во првите два месеци од 2001 година оствари вкупни приходи во висина од 911 милиони денари, што во однос на истиот период минатата година претставува зголемување од 33,4%. Истовремено, вкупните расходи на Фондот достигнаа ниво од 903 милиони денари, или 35,9% повеќе во однос на првите два месеци во 2000 година. Во разгледуваниот период, Фондот забележа суфицит од 7,9 милиони денари.

Порастот на вкупните приходи пред се, се должи на повисокиот износ на дотации од централниот буџет (за 38,4% повеќе), кои учествуваат со 81,4%, а се поврзани со покривањето на дефицитот во тековното работење на Фондот. Имено, поради реформите на јавната администрација и структурните реформи на

претпријатијата-загубари во рамките на ФЕСАЛ 2 аранжманот со Светската банка, Фондот за вработување е изложен на дополнителни трошоци поврзани со уплатата на придонесите за пензиско и инвалидско и здравствено осигурување.

Повисокиот износ на вкупните расходи на Фондот во првите два месеци од оваа година главно се должи на евидентираното зголемување на трошоците по двете наведени основи од 34,1% и 63,0%, респективно. Повисок износ (16,6%) е регистриран и кај трошоците по основ на средствата за обезбедување на паричен надоместок за невработените лица, кои во разгледуваниот период го достигнаа нивото од 313,7 милиони денари.

Фонд за вработување

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1997 годишно извршено	1998 годишно извршено	1999 годишно извршено	2000 годишно извршено	2001 јануари-февруари извршено
ПРИХОДИ	3,983,318	4,260,446	4,128,879	5,118,775	910,677
Приходи од придонеси	993,550	990,240	1,057,733	1,120,684	167,360
Придонес од плати	971,254	968,627	1,036,577	1,098,269	164,013
Придонес од работни луѓе кои самостојно вршат дејност	22,257	21,610	21,156	22,415	3,347
Придонес што го уплатуваат работниците на привремена работа во странство	39	3	0	0	0
Дотации од Буџетот на Републиката	2,980,848	3,261,419	3,065,639	3,989,732	741,559
За покривање на дефицитот на Републичкиот завод за вработување	2,414,496	2,737,137	2,575,427	3,470,462	651,152
За исплата на паричен надомест на вработените од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба (загубари)	565,716	524,282	490,212	515,891	74,409
По други основи	636	0	0	3,379	31,996
Други приходи	8,920	8,787	5,507	8,359	1,758
РАСХОДИ	3,990,662	4,264,470	4,135,373	5,110,223	902,776
Расходи за функцијата	3,829,635	4,084,268	3,970,275	4,912,721	870,960
Средства за обезбедување паричен надоместок на невработени лица	2,114,430	2,073,058	1,754,718	1,874,561	313,714
Придонеси за здравствено осигурување	886,310	1,038,951	1,347,336	1,935,859	364,593
Придонеси за пензиско и инвалидско осигурување	828,895	972,259	868,221	1,102,301	192,653
Расходи за стручната служба	161,027	180,202	165,098	197,502	31,816
Основни плати и наемнини	97,810	99,244	105,358	117,970	20,298
Надоместоци	12,161	13,924	17,144	19,230	1,434
Стоки и останати услуги	31,137	43,443	34,161	53,844	10,084
Тековни трансфери	0	0	0	0	0
Каматни плаќања	0	0	0	647	0
Капитални трошоци	19,919	23,591	8,435	5,811	0
Дел од хартиите од вредност и отплата на главницата	0	0	0	0	0
РАЗЛИКА					
Дефицит / Суфицит	-7,344	-4,024	-6,494	8,552	7,901

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

Приходите на Фондот за магистрални и регионални патишта во периодот јануари-февруари 2001 година го достигнаа нивото од 334 милиони денари и беа повисоки за 10,2% во однос на минатогодишните. Истовремено, вкупните расходи изнесуваа 439 милиони денари (44,3% повеќе во однос на истиот период во 2000 година), со што Фондот во првите два месеци од оваа година оствари негативен финансиски резултат од 105 милиони денари.

Во анализираниот период, најголемиот дел од приходите на Фондот (36,5%) потекнуваат од годишниот надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација - 122 милиони денари, кои во однос на истиот период претходната година се повисоки за 54,9%. Приходите од Буџетот на Републиката се пониски за 17,9% во споредба со периодот јануари-февруари 2000 година.

Порастот на вкупните расходи на Фондот од 44,3% во однос на првите два месеци минатата година главно се должи на зголемената инвестициона активност, за која се потрошени 2 пати повеќе средства (210 милиони денари во 2001 година во однос на 96 милиони денари минатата година). Причината за високиот пораст е финализирањето на најголемиот дел од инвестициите во патната мрежа, односно набавката на опрема и патна сигнализација, што повлекува многу повеќе трошоци во споредба со почетните инвестициони фази (земјените работи). Зголемување е евидентирано и кај трошоците за одржување на патиштата (26,9% повеќе), кои во структурата на вкупните трошоци на Фондот за магистрални и регионални патишта учествуваат со 41,5%.

Фонд за магистрални и регионални патишта

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001
	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	јануари-февруари извршено
ПРИХОДИ	2,660	3,793	3,506	334
Приходи од Буџет	668	924	1,590	115
Надоместок за употреба на патишта штоги користат странските моторни возила	49	54	82	11
Годишен надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација	524	518	746	122
Надоместок за употреба на автопат	468	492	537	58
Странски кредит	939	1,793	538	0
Други приходи	12	13	14	28
РАСХОДИ	2,660	3,793	3,506	439
Инвестиции	1,203	1,985	1,662	210
Расходи за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци	0	0	179	22
Одржување на патиштата	784	790	952	182
Зимско одржување	101	220	261	145
Редовно одржување	153	148	196	10
Инвестиционо одржување	291	194	261	1
Одржување на мостови	65	39	43	0
Други работи сврзани со одржувањето	173	189	192	27
Отплата на кредити	264	148	212	0
Средства за локални патишта	321	386	502	26
Останати трошоци	89	142	0	0
Обврски од претходната година	0	342	0	0
РАЗЛИКА				
Дефицит / суфицит	0	0	0	-105

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

МАКЕДОНСКА БЕРЗА ЗА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Иако во 2000 година македонската берза оствари пет пати поголем промет од претходната година и кумулативно поголем промет од сите претходни 4 години на нејзиното постоење, сепак, на ова поле постојат огромни можности за развој и напредок.

Воведувањето на електронски начин на тргување на берзата од овој месец ќе ја зголеми ефикасноста и брзината на тргувањата, со истовремено овозможување подобри услуги на клиентите.

Најважниот момент во подобрувањето на амбиентот на македонскиот пазар на капитал е основањето на централниот депозитар за хартии од вредност. Централниот депозитар не само што ќе спречи понатамошни грешки, пропусти, неправилности, неефикасности, бавност и слично, туку ќе претставува вистинско решение во заштитата на правата на малите акционери во компаниите.

Со неодамнешните измени на даночните закони се обезбеди дополнителен стимул за котирање на берзата. Претпријатијата кои ќе котираат на официјалниот пазар, во првите три години се ослободени од плаќање на данокот на добивка за цели 50 проценти. Воедно, законските измени овозможија сите трансакции со акции и обврзници да се ослободени од плаќање на данок на додадена вредност, а до 2006 година ослободувањето важи и од персонален данок.

дена повеќе) во однос на јануари, што резултираше со 7,9% поголем број на трансакции.

Структурното учество на прометот на официјалниот пазар достигна 23,1% од вкупниот промет, односно бележи пораст од 1,4% во однос на јануари.

Инаку, и натаму најголема активност се остварува на третиот т.н. неофицијален пазар, на кој во февруари оваа година е остварен промет во висина од 199.904.343 денари или 76,9% од вкупниот промет.

Како поважни блок трансакции во февруари 2001 година се издвојуваат тргувањата со акциите на Камени мост комуникации АД Скопје во вредност од 2.543.258.502 денари, поврзано со продажбата на Македонски Телекомуникации, и кумулативното тргување со акциите на КИК АД Куманово во вкупна вредност од 113.549.832 денари.

Најликвидни хартии од вредност во февруари 2001 година се обврзниците издадени за покривање на “старото” штедење, чија што цена достигна до 73% (намалена за 0,8 процентни поени во однос на јануари), како и акциите на Алкалоид АД Скопје и Топлификација АД Скопје.

Остварен промет по пазари во јануари 2001 година

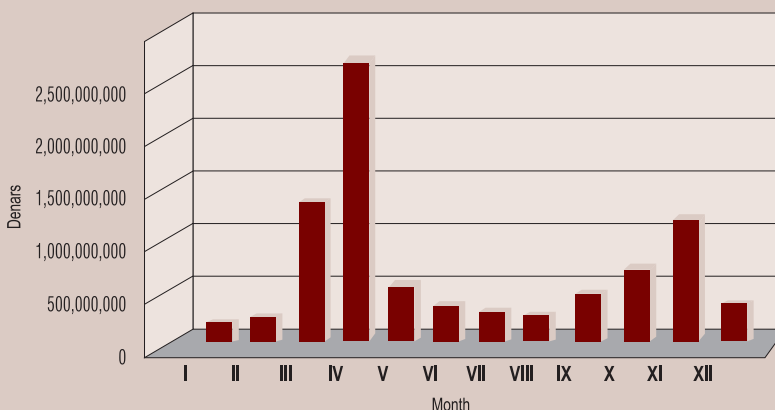
Пазарен сегмент	Промет во денари	%
Прв пазар	60.167.069	23,13
Трет пазар (без блок трансакции)	199.904.343	76,87
Паркет	59.633.632	29,83
Држава	140.270.711	70,17
Вкупно сите пазари	260.071.412	100,00

БЕРЗАНСКИ ПОКАЗАТЕЛИ - ФЕВРУАРИ

Во февруари 2001 година е остварен вкупен промет во висина од 260.071.412 денари, што претставува 72,7% зголемување во однос на претходниот месец. Порастот се должи, пред сè, на поголемиот промет со обврзниците издадени за покривање на “старото” девизно штедење на граѓаните, кој изнесува 1.385.899 денари, односно 1,9 пати повеќе во споредба со јануари оваа година. Зголемувањето воедно е резултат и на поголемиот број на денови на тргување (поточно 2

	Јануари 2001	Февруари 2001
☐ Вкупен промет во денари:	150.565.606	260.071.412
☐ Вкупен промет во акции:	195.306	226.396
☐ Вкупен промет во обврзници:	726.412	1.385.899
☐ Вкупен број на трансакции:	719	790
☐ Вкупен број на денови на тргување:	6	8
☐ Блок трансакции (во денари):	20.984.532.086	2.695.316.499
> Просечен дневен промет (во денари):	18.820.700	32.508.927
> Просечен број на трансакции дневно:	90	99
> Просечна вредност на една трансакција (во денари):	209.118	329.204

Промет по месеци во 2000 година

МАКЕДОНСКА БЕРЗА НА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ А.Д. СКОПЈЕ

Извештај за тргување на паркет од 01.02.2001 до 28.02.2001

Име на издавачот	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на транс.	Промет /ден/	Промет /хв/	Бр. ден. тргув.
Прв Пазар									
Обврзници									
Р. Македонија – девизни влогови		73,5	69,5	72	73	503	60.167.068,63	1.385.899	8
Вкупно Прв Пазар						503	60.167.068,63	1.385.899	
Трет Пазар									
обични акции									
ЖАС Скопје	73,3 ДЕМ	280	280	280	280	5	56.000	200	2
Жито Струга Струга	100 ДЕМ	930	930	930	930	1	277.140	298	1
Жито Вардар Велес	100 ДЕМ	800	800	800	800	1	66.400	83	1
АДОР Македонија Скопје	100 ДЕМ	1.600	1.600	1.600	1.600	1	489.600	306	1
Агромеханика Скопје	100 ДЕМ	401	400	400	401	3	85.391	213	2
Агропромет–Тиквешанка Кавад.	500 ДЕМ	3.100	3.100	3.100	3.100	5	474.300	153	1
Алкалоид Скопје	50 ДЕМ	1.960	1.700	1.700	1.901	39	3.296.985	1.836	8
Бисерка Куманово	50 ДЕМ	320	320	320	320	15	711.360	2.223	1
Благој Ѓорев Велес	50 ДЕМ	160	160	160	160	1	78.240	489	1
Електрометал Скопје	70 ДЕМ	320	320	320	320	1	63.040	197	1
Ентериер Скопје	100 ДЕМ	1.600	1.600	1.600	1.600	1	96.000	60	1
Европа Скопје	100 ДЕМ	1.000	960	960	1.000	4	148.960	151	2
Ф–ка за прер. овош. и зел. Битола	10 ДЕМ	320	320	320	320	23	24.320	76	1
Гранит Скопје	10 ДЕМ	90	90	90	89	1	32.130	357	1
Илинден Делчево	100 ДЕМ	310	310	310	310	2	132.060	426	1
Комерцијална банка Скопје	5000 ДЕН	2.000	1.650	1.700	2.000	10	1.050.400	551	5
Комуна Скопје	50 ДЕМ	320	320	320	320	20	1.047.040	3.272	1
Козјак Куманово	50 ДЕМ	933	933	933	933	5	329.349	353	2
МАК 2000 Скопје	100 ДЕМ	3.200	3.200	3.200	3.200	1	57.600	18	1
МХК Злетово Велес	100 ДЕМ	700	700	700	700	3	121.100	173	2
Македонија Гостивар	100 ДЕМ	3.000	2.250	2.250	2.310	6	621.900	269	4
Македонија Турист Скопје	50 ДЕМ	710	650	710	650	2	190.850	289	2
Макпетрол Скопје	1000 ДЕМ	10.301	9.400	9.400	10.300	51	6.437.540	650	7
Машинопромет Скопје	50 ДЕМ	960	960	960	960	3	419.520	437	2
Мермерен комбинат Прилеп	100 ДЕМ	16.600	16.600	16.600	16.600	1	365.200	22	1
Мисла Скопје	100 ДЕМ	1.000	1.000	1.000	1.000	2	122.000	122	1
ОХИС Скопје	100 ДЕМ	660	600	620	600	4	136.880	219	2
Охридтурист Охрид	70 ДЕМ	2.177	2.177	2.177	2.177	2	25.999.911	11.943	1
Пелагонија комерц Битола	100 ДЕМ	600	600	600	600	2	27.000	45	1
Печатница Г.Делчев Скопје	50 ДЕМ	224	224	224	224	1	15.232	68	1
РЖ Инжинеринг Скопје	10 ДЕМ	150	150	150	150	1	200.700	1.338	1
Реплек Македонија Скопје	1100 ДЕМ	35.000	32.000	34.000	35.000	3	406.000	12	3
Рудници Бањани Скопје	50 ДЕМ	480	480	480	480	1	36.480	76	1
Рудници САСА М. Каменица	100 ДЕМ	750	750	750	750	1	38.250	51	1

Име на издавачот	Номинална вредност	Највисока цена	Најниска цена	Почетна цена	Последна цена	Бр. на транс.	Промет /ден/	Промет /хв/	Бр. ден. тргов.
Рудник за нем. Стрмош Пробиштип	50 ДЕМ	1.555	1.555	1.555	1.555	1	542.695	349	1
Скопска Пивара Скопје	283 ДЕМ	9.000	9.000	9.000	9.000	1	486.000	54	1
Скопски Пазар Скопје	100 ДЕМ	1.920	1.920	1.920	1.920	1	19.200	10	1
Скопски саем Скопје	100 ДЕМ	2.240	2.000	2.099	2.240	4	812.967	387	3
Тетекс Тетово	100 ДЕМ	320	320	320	320	3	9.097.280	28.429	3
Топлификација Скопје	100 ДЕМ	1.650	1.481	1.600	1.550	32	3.257.402	2.105	7
Тргојуг Скопје	50,3 ДЕМ	940	940	940	940	3	868.560	924	1
Витамина Прилеп	29,11 ДЕМ	3.100	3.100	3.100	3.100	1	192.200	62	1
Земјод. комб. Пелагонија Битола	100 ДЕМ	700	600	600	600	4	120.800	193	3
Земјоделска банка Скопје	2700 ДЕН	800	800	800	800	1	536.800	671	1
приоритетни акции									
Тутунска банка Скопје	1000 ДЕН	1.150	1.150	1.150	1.150	1	44.850	39	1
Вкупно Трет Пазар						274	59.633.632	60.199	
Акции во сопственост на државата за готовинско плаќање									
Енергомонт Скопје	100 ДЕМ	2.177	2.177	2.177	2.177	1	498.533	229	1
Интерпромет Тетово	100 ДЕМ	3.110	3.110	3.110	3.110	1	15.755.260	5.066	1
Југотекс Струмица	68 ДЕМ	107	107	107	107	1	4.442.105	41.515	1
Охридтурист Охрид	70 ДЕМ	3.100	3.100	3.100	3.100	1	63.512.800	20.488	1
Пелагонија Штип	500 ДЕМ	15.551	15.551	15.551	15.551	2	11.181.169	719	1
Печатница 11 Октомври Прил.	100 ДЕМ	1.555	1.555	1.555	1.555	1	5.576.230	3.586	1
РЖ ИТО Скопје	10 ДЕМ	320	320	320	320	1	363.200	1.135	1
РЖ Институт Скопје	10 ДЕМ	220	220	220	220	1	11.263.780	51.199	1
Рудник за нем. Стрмош Проб.	50 ДЕМ	1.555	1.555	1.555	1.555	1	1.086.945	699	1
Силика рудник Чајле Гостивар	100 ДЕМ	6.000	6.000	6.000	6.000	1	10.002.000	1.667	1
Тетекс Тетово	100 ДЕМ	3.110	3.110	3.110	3.110	1	920.560	296	1
Транс Велес Велес	10 ДЕМ	157	157	157	157	1	15.668.129	99.797	1
Вкупно акции во сопственост на државата						13	140.270.711	226.396	
ВКУПНО СИТЕ ПАЗАРИ						790	260.071.412		

Обраќање на Гувернерот на Народната банка
пред Собранието на Република Македонија

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА ЗА 2001 ГОДИНА

Проф. д-р
Љубе ТРПЕСКИ

Љубе Трпески е гувернер на Народната банка на Република Македонија. Роден е 1947 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1970 година, магистрирал на универзитетот во Белград во областа на меѓународните политички и економски односи и на државниот универзитет на Флорида, Талахаси, Флорида, САД. Докторирал во областа на Економските науки на Универзитетот во Скопје. Во моментот е редовен професор на Економскиот факултет во Скопје на дипломски и постдипломски студии. Во својата досегашна професионална кариера работел како Претседател на републичката комисија за хартии од вредност (1992–1997); гостин професор на Државниот универзитет во Чикаго (1982/83); Заменик гувернер на НБРМ (1987–1991); Министер без ресор во Владата на Република Македонија (1992–1995) и Потпретседател на Влада (1996).

Монетарната политика во 2001 година ќе биде насочена кон одржување на стабилен макроекономски амбиент, како предуслов за остварување на долгорочно одржлив економски растеж. Притоа, преку адекватна понуда на пари и кредити ќе се поддржи остварувањето на проектираниот економски растеж, избегнувајќи истовремено монетарната понуда да претставува извор за нарушување на ценовната стабилност

Според членот 3 од Законот за Народна банка на Република Македонија, централната банка е одговорна за стабилноста на домашната валута, за монетарната политика и за општата ликвидност на плаќањата во Република Македонија и кон странство. Исто така, Народната банка во рамките на своите права и обврски е одговорна за обезбедување и одржување на сигурен и стабилен банкарски систем. Тргувајќи од вака дефинираните законски обврски и земајќи ги предвид соодветните остварувања, во основа може да се каже дека во 2000 година Народната банка на Република Македонија, постапувајќи согласно дадените права, ги оствари законските обврски.

СТАБИЛНОСТ НА ДОМАШНАТА ВАЛУТА

Стабилноста на домашната валута може да се набљудува од два аспекта:

- стабилност на интерната вредност на денарот - изразена преку неговата куповна моќ, односно ценовната стабилност во Република Македонија, и
- стабилност на екстерната вредност на денарот - изразена преку стабилноста на девизиот курс на денарот, односно негово одржување на адекватно ниво во однос на останатите валути.

Одржувањето на ценовната стабилност е основна цел на монетарната политика на НБРМ. Во 2000 година е остварена релативна ценовна стабилност и го-

дишната стапка на инфлација мерена преку цените на мало (декември 2000 / декември 1999 година) изнесува 10,8%. Мерена преку индексот на трошоците на животот, како што е тоа договорено со аранжманот со ММФ, инфлацијата за 2000 година изнесува 6,1%. Во 2000 година инфлацијата е повисока во однос на претходните неколку години, но треба да се истакне дека причина за тоа не е монетарната политика, туку влијанието на фактори од немонетарна природа. Тие фактори се следните:

- зголемувањето на цената на нафтата на светските берзи, придружено со ап्रेसијација на американскиот долар;
- порастот на цената на електричната енергија и задржувањето на повисоката тарифа за пресметка на цената на електричната енергија, и
- еднократниот ефект врз цените од воведувањето на данокот на додадена вредност;

Сепак, клучно е дека потенцијалните фундаментални генератори на инфлацијата, како што се монетарната политика, фискалната политика, девизиот курс и платите останаа под контрола и координирани. За ради тоа, централната банка цени дека влијанието на немонетарните фактори, кои предизвикаа пораст на инфлацијата во 2000 година, е од привремен карактер и дека во 2001 година инфлацијата ќе се врати на нивото од претходните неколку години. Мерена според индексот на трошоците на животот, годишната стапка на инфлација во 2001 година на декемвриска основа (декември 2001 / декември 2000 година) предвидено е да изнесува 1,2%. Со тоа, Народната банка на Ре-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Во текот на мојата последна посета на Република Македонија бев многу импресиониран од постигнатите резултати. Република Македонија навистина ја очекуваат голем број економски предизвици. Додека во минатите неколку години Македонија водеше релативно стабилна макроекономска политика, во 2000 година ја презеде толку потребната серија на структурни реформи како во јавниот, така и во приватниот сектор. Секако, овие реформи ветуваат. Минатата година, напорите на македонската влада веќе ги дадоа првите резултати со потпишувањето на аранжманите со ММФ и Светска банка. Овие аранжмани содржат импресивни реформски мерки, насочени кон зголемување на ефикасноста во областите како јавната администрација, приватизацијата и финансиската инфраструктура. Понатаму, успешното воведување на данокот на додадена вредност во 2000 година доведе до буџетски суфицит и во текот на истата година беше постигнат значителен напредок во врска со Договорот за стабилизација и асоцијација со ЕУ, кој ќе стапи на сила во април 2001 година. Во текот на претстојните години, македонската влада ќе треба да издржи во овие тешки реформи и Холандија ќе продолжи да ги поддржува овие реформи. Поаѓајќи од досегашните постигнувања, сигурен сум дека долгорочните позитивни резултати се на дофат.

Г-ДИН
Герит ЗАЛМ

Министер за финансии
на Кралството Холандија

публика Македонија продолжува со интенцијата да ја одржува стапката на инфлација на ниско, стабилно и предвидливо ниво, согласно емпириски потврдените сознанија дека ценовната стабилност создава најповолен макроекономски амбиент за забрзан, долгорочен одржлив економски растеж.

Вториот аспект на стабилноста на домашната валута е одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот. Во тој контекст, Народната банка во целост успеа да го одржи номиналниот девизен курс на денарот во однос на германската марка на таргетираното ниво од 31 денар за една германска марка. Стабилноста на девизниот курс е одржана во услови кога на девизниот пазар понудата значително ја надмина побарувачката за девизи. Тоа детерминираше потреба НБРМ да интервенира на девизниот пазар за да се спречи апресијација на денарот, така што од почетокот на годината, па заклучно со 30.12.2000 година на нето основа се откупени 190,1 милиони САД долари. Во однос на останатите валути денарот продолжи да флукутира согласно промените на девизниот курс на германската марка спрема другите валути на светските девизни берзи.

МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА

За остварување на ценовната стабилност како основна цел, Народна банка на Република Македонија и во 2000 година успешно ја спроведуваше монетарната стратегија на таргетирање на номиналниот девизен курс на денарот во однос на германската марка. Со тоа, централната банка ја подреди монетарната понуда на одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот како номинална котва во економијата. Притоа, паричната понуда беше димензионирана согласно потреби-те за нормално одвивање на стоковно - паричните трансакции. Значајно е да се напомене дека во првата половина од 2000 година паричната маса остваруваше исклучително високи меѓугодишни стапки на пораст, додека во втората половина од год-

ината дојде до нивно забавување, како последица на високата споредбена основа од минатата година. Така, паричната маса M2 - денарски дел во јуни 2000 година во однос на истиот месец од минатата година беше повисока за 24,4%, додека нејзиното ниво во декември 2000 година во споредба со декември 1999 година е повисоко за 17,5%. Најшироко дефинираната парична маса M4 на крајот од декември 2000 година оствари меѓугодишен пораст од 21,7%.

За НБРМ посебен предизвик во 2000 година претставуваше натплански високиот откуп на девизи од страна на централната банка на девизниот пазар. Меѓутоа, добрата координација на монетарната и фискалната политика и високиот пораст на депозитите на државата кај НБРМ овозможи адекватно стерилизирање на монетарните ефекти од девизните трансакции на централната банка. Високиот откуп на девизи на девизниот пазар влијаеше во правец на зголемување на бруто девизните резерви на НБРМ. На 30.12.2000 година тие достигнаа 713,6 милиони САД долари, што во однос на крајот на 1999 година претставува пораст од 235,5 милиони САД долари.

Во 2000 година продолжи трендот на зголемување на депозитите кај банките, како одраз на постепено то јакнење на довербата на економските субјекти во банкарскиот сектор. Така, вкупните депозити на недржавниот сектор кај депозитните банки во периодот декември 2000/декември 1999 година се зголемија за 6.906 милиони денари, или за 23,1%. Притоа, девизните депозити остварија поинтензивен пораст од 49,1%, додека денарските депозити се зголемија за 13,9%. Од аспект на рочноста, краткорочните депозити се повисоки за 27,0%, а долгорочните депозити за 4,4%.

Од особено значење е да се истакне дека во 2000 година е регистрирана значајна експанзија на кредитната активност на банките. Така, вкупните пласмани на банките кај недржавниот сектор (според фактичката состојба) во декември 2000 година во однос на истиот месец од 1999 година беа повисоки за 6.042 милиони денари, или за 17,2%. Тоа се должи на добрата коор-

динација на монетарната и фискалната политика кои создадоа предуслови за ваков пораст на кредитите, на значително зголемената ликвидност на банките, на елиминацијата на кредитните лимити од страна на НБРМ и зголемениот депозитен потенцијал на банките.

Набљудувано од валутен аспект, порастот на вкупните пласмани на банките во целост е резултат на зголемувањето на денарските пласмани, додека девизните пласмани забележаа пад. Имено, денарските пласмани на банките се зголемија за 7.463 милиони денари, или за 27,8%. Порастот во голем дел се должи на укинувањето на кредитните лимити на денарските пласмани на банките на крајот од март 2000 година, кога беше регистрирана значајна кредитна експанзија. Значајно е да се истакне дека согласно супервизорските контроли на НБРМ новоодобрените кредити се насочени кон добри комитенти. Девизните пласмани на банките кај недржавниот сектор во декември 2000 година во споредба со истиот месец од 1999 година се намалија за 1.421 милиони денари, или за 17,2%. Падот главно се должи на поголемата атрактивност на денарските пласмани за банките заради повисоките каматни стапки.

Народната банка на Република Македонија продолжува со интенцијата да ја одржува стапката на инфлација на ниско, стабилно и предвидливо ниво, согласно емпириски потврдените сознанија дека ценовната стабилност создава најповолен макроекономски амбиент за забрзан, долгорочно одржлив економски растеж

Во 2000 година НБРМ продолжи со реформите кај инструментите на монетарната политика, при што најзначајна промена е укинувањето на кредитните лимити на денарските пласмани на банките на крајот од март 2000 година. Со тоа, остварен е целосен премин кон пазарни индиректни инструменти на монетарно регулирање. Покрај ова, направени се и бројни подобрувања на постојните монетарни инструменти со цел нивно осовременување и доближување до соодветните во развиените пазарни економии. Во рамки на континуираните и интензивни напори за намалување на каматните стапки на банките, НБРМ во април 2000 година изврши намалување на есконтната стапка и каматната стапка на ломбардните кредити за еден процентен поен, со што тие на годишно ниво изнесуваат 7,9%, односно 17,5%, соодветно.

ЛИКВИДНОСТ НА ПЛАЌАЊАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И КОН СТРАНСТВО

Во 2000 година дојде до значајно подобрување на ликвидноста на банкарскиот систем. Имено, просечната дневна ликвидност на банкарскиот систем во периодот јануари - декември 2000 година во однос на истиот период од 1999 година беше повисока за 42,1%. Ова детерминираше намалување на побарувачката за ликвидни средства од страна на банките, што се одрази врз движењето на каматната стапка на пазарот на пари. Така, пондерираната просечна каматна стапка на пазарот на пари во декември 2000 година изнесуваше 7,1% и во однос на истиот месец од 1999 година беше пониска за 4,5 процентни поени.

Ликвидноста во плаќањата кон странство се рефлектира преку способноста да се сервисираат долговите кон странство. Надворешниот долг на Република Македонија врз основа на користени среднорочни и долгорочни кредити од странство на 30.09.2000 година изнесуваше 1.400,8 милиони САД долари. Споредено со крајот на 1999 година, надворешниот долг на Република Македонија е намален за 37,7 милиони САД долари, како резултат на извршената отплата на редовните обврски, како и на курсните разлики. Според планот за отплата, во последниот квартал од годината е предвидено да се отплатат обврски во вкупен износ од 43,3 милиони САД долари. Краткорочниот долг на Република Македонија, кој се однесува на приватни субјекти, на крајот на септември 2000 година изнесуваше 42,9 милиони САД долари и во однос на крајот од 1999 година е понизок за 10,8 милиони САД долари. Учеството на надворешниот долг во БДП изнесува 42,0%, со што Република Македонија се рангира меѓу земјите со умерена - средна задолженост.

СИГУРЕН И СТАБИЛЕН БАНКАРСКИ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во 2000 година банкарскиот сектор во Република Македонија продолжи да заздравува од негативните последици предизвикани од екстерниот шок во 1999 година. Учеството на високоризичните пласмани во вкупната кредитна изложеност на банките во првите девет месеци од 2000 година се намали за 4,1 процентни поени, но и понатаму е високо и изнесува 37,3%. Сепак, врз стабилноста на банкарскиот систем поволно влијае високата просечна адекватност на капиталот од 33,8% на крајот на септември 2000 година, која

Соработката меѓу Холандија и Република Македонија започна уште од самиот почеток кога Република Македонија стана независна држава. Горда сум да изјавам дека ги следам состојбите уште од почетокот и дека ја имав таа привилегија да видам како Република Македонија се развива во демократско и толерантно општество.

Од тогаш, се развија многу пријателства со Македонците, и истите, и покрај големата оддалеченост опстојуваат низ долг временски период. Отсекогаш сум била силно и искрено заинтересирана за сите работи што се случуваат во Република Македонија. Поради тоа со задоволство изјавувам дека Република Македонија стана успешен пример за уредување на меѓуетничките односи и за обнова на Западниот Балкан. Овој постигнат успех нема да се ризикува сега кога групи екстремисти и се закануваат на тешко добиената независност на Република Македонија и на демократските институции.

Иднината продолжува да дава големи ветувања за Република Македонија. Ветувања за економски пораст, меѓуетнички мир и - гарантирам - трајно пријателство од мене и мојата земја, Холандија.

г-ѓа
Евелин ХЕРФКЕНС

Министер за развој и
соработка на Кралството
Холандија

далеку го надминува пропишаниот минимум од 8%. Во првите шест месеци од 2000 година се реализираа и значителни вложувања на странски капитал во македонските банки, со што учеството на странски капитал во вкупниот банкарски капитал се зголеми од 19% на 33,3%.

Во 2000 година се остварени битни промени во законската рамка која го регулира работењето на банките. Притоа од особено значење е новиот Закон за банки во чие дизајнирање Народна банка на Република Македонија имаше голем придонес. Со овој закон се остварува поголемо приближување кон соодветното Европско законодавство и Директивите на Европската Унија и се постигнува поголема усогласеност со т.н. Основни Базелски принципи за ефикасна банкарска супервизија.

Во ноември 2000 година извршени се одредени промени и во регулативата за девизно работење на банките, при што намалена е обврската за држење на дел од прибраните девизни депозити од страна на банките на нивните сметки во странство. Оваа мерка се очекува да има позитивен одраз врз кредитната понуда на банките во економијата.

МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА ВО 2001 ГОДИНА

Монетарната политика за 2001 година е дефинирана во пакетот на макроекономски политики инкорпирани во аранжманот со Меѓународниот монетарен фонд. Во основа, монетарната политика во 2001 година ќе биде насочена кон одржување на стабилен макроекономски амбиент, како предуслов за остварување на долгорочно одржлив економски растеж. Притоа, преку адекватна понуда на пари и кредити ќе се поддржи остварувањето на проектираниот економски растеж, избегнувајќи истовремено монетарната понуда да претставува извор за нарушување на ценовната стабилност.

МОНЕТАРНА СТРАТЕГИЈА

Во 2001 година НБРМ ќе продолжи да ја применува монетарната стратегија на таргетирање на девизниот курс, кој и понатаму ќе се користи како номинална котва во македонската економија. Така, номиналниот девизен курс на денарот во однос на германската марка и во 2001 година ќе се одржува на таргетираното ниво од 31 денар за една германска марка. Одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот, како посредна цел, ќе биде насочено кон остварување на крајната цел на монетарната политика - стабилноста на цените. Притоа годишната стапка на инфлација, мерена преку индексот на трошоци на животот, е проектирана да изнесува 1,2% (декември 2001 / декември 2000 година).

МОНЕТАРНИ АГРЕГАТИ

Земајќи ги предвид претпоставките за стапката на инфлација, реалниот пораст на бруто домашниот производ и порастот на реалната побарувачка за пари во 2001 година, се проценува дека номиналниот пораст на понудата на пари, изразен преку паричната маса М1 ќе изнесува 12,0%. Паричната маса М2 - денарски дел и најшироко дефинираната парична маса М4 во 2001 година треба да остварат пораст од 12,1% и 13,3%, соодветно. Проектираниот пораст на паричната маса ќе овозможи нормално извршување на стоквно-паричните трансакции во економијата и адекватна ликвидност на банкарскиот сектор, а истовремено нема да влијае во правец на нарушување на стабилноста на домашната валута.

ПРИМАРНИ ПАРИ И НЕТО ОТКУП НА ДЕВИЗИ

Стабилноста на монетарниот мултипликатор, односно постоењето на стабилна врска меѓу примарни-

те пари и паричната маса, е земена како појдовна претпоставка при проектирањето на примарните пари. Според тоа, за да се оствари проектираниот пораст на паричната маса предвидено е во 2001 година примарните пари да се зголемат за 12,0%. Емисијата на примарни пари е предвидено да се врши преку девизните трансакции на НБРМ. Имено, и во 2001 година се предвидува понудата да ја надмине побарувачката за девизи на девизниот пазар. Согласно стратегијата на таргетирање на номиналниот девизен курс на денарот во однос на германската марка, за да се одржи девизниот курс на денарот на таргетираното ниво, се предвидува во 2001 година НБРМ да изврши нето откуп на девизи на девизниот пазар во вкупен износ од 29,0 милиони САД долари. Емисијата на примарни пари врз основа на девизни трансакции на централната банка ќе биде поддржана преку понатамошно зголемување на депозитите на државата кај НБРМ. Поддршката на монетарната политика од страна на фискалната политика преку порастот на депозитите на државата кај НБРМ ќе овозможи зголемувањето на примарните пари да биде ставено во функција на динамизирање на кредитната активност на банките.

Монетарната проекција за 2001 година предвидува продолжување на интензивираната кредитна активност на банките регистрирана во 2000 година. Тоа е конзистентно со очекуваниот пораст на депозитниот потенцијал на банките и порастот на депозитите на државата кај централната банка

ИНСТРУМЕНТИ ЗА МОНЕТАРНО РЕГУЛИРАЊЕ

Во 2001 година се предвидува НБРМ да продолжи со користење на индиректни, пазарни инструменти на монетарно регулирање. Притоа, најупотребуван инструмент ќе биде аукцијата на благајнички записи, преку која ќе се врши динамичко регулирање на нивото на ликвидноста во банкарскиот сектор. Во контекст на промените на инструментариумот за монетарно регулирање, треба да се истакне дека реализацијата на дел од критериумите за извршување содржани во аранжманот со ММФ ќе се одвива во квалитативно различен амбиент. Имено, отсуството на директни инструменти, како што беа кредитните лимити на банките, ги усложнува работите за централната банка, но таа останува доследна на определбата да користи исклучиво индиректни инструменти на монетарно регулирање.

ДЕПОЗИТИ НА НЕДРЖАВНИОТ СЕКТОР

Во 2001 година се предвидува да продолжи тенденцијата на пораст на депозитите кај банките. Се предвидува вкупните депозити на недржавниот сектор кај банките (вклучувајќи ги и депозитните пари) во 2001 година да се зголемат за 5.139 милиони денари, или за 13,6%. Порастот на депозитите треба да произлезе од зголемената доверба на економските субјекти во банкарскиот систем, како резултат на:

- Стабилниот макроекономски амбиент;
- Зголеменото ниво на доход на економските субјекти при проектирано интензивирање на економската активност;
- Почетокот на исплатата на обврзниците за т.н. "старо девизно штедење";
- Промената на законската регулатива за функционирањето на Фондот за осигурување на депозити. Тој е трансформиран во државен фонд, при што е зголемен износот на депозит кој се осигурува и зголемен е процентот на обештетување во случај на настанување на ризичен настан.
- Зголеменото присуство на странски инвеститори во банкарскиот систем на Република Македонија.

Набљудувано од валутен аспект, во 2001 година е предвиден пораст на денарските депозити за 3.139 милиони денари, или за 12,0% и пораст на девизните депозити за 2.000 милиони денари, односно за 17,5%. Порастот на девизните депозити ќе биде мотивиран и од засилената конверзија во евра на девизните заштеди на населението кои се надвор од банкарскиот систем, а се деноминирани во валути на земјите членки на ЕМУ. Тоа е предвидено да се случува во пресрет на престанокот на важење на овие валути и воведувањето на еврото во физички облик во првата половина од 2002 година. Се очекува дека дел од заменетите девизи ќе остане во банкарскиот систем и ќе резултира со зголемување на девизните депозити.

КРЕДИТИ

Монетарната проекција за 2001 година предвидува продолжување на интензивираната кредитна активност на банките регистрирана во 2000 година. Тоа е конзистентно со очекуваниот пораст на депозитниот потенцијал на банките и порастот на депозитите на државата кај централната банка. Вкупните кредити на банките во корист на недржавниот сектор во 2001 година треба да се зголемат за 5.420 милиони денари, или за 13,1%. Набљудувано од структурен аспект, де-

нарските кредити треба да се зголемат за 3.610 милиони денари, или за 10,9%, додека порастот на девизните кредити е проектиран да изнесува 1.810 милиони денари, односно 21,5%. Овозможувајќи простор за пораст на кредитите на банките на недржавниот сектор монетарната политика ќе биде во функција на остварување на предвиденото динамизирање на економскиот растеж во Република Македонија. Истовремено, се очекува да продолжи тенденцијата на намалување на учеството на нефункционалните пласмани во вкупната кредитна изложеност на банките. Тоа треба да произлезе како од започнатите подобрувања на кредитната политика на банките, поттикнати од зацврстеното корпоративно управување на банките, така и од континуираната стриктна супервизорска контрола над работењето на банките од страна на централната банка.

ДЕВИЗНИ РЕЗЕРВИ, БИЛАНС НА ПЛАЌАЊА

Нето откупот на девизи на девизниот пазар од страна на централната банка, надополнет со движењата на екстерната сметка на државата кај НБРМ и приливот врз основа на камати од депонираните девизни средства во странство предвидено е во 2001 година да резултира со пораст на бруто девизните резерви на НБРМ за 75 милиони САД долари (вклучени и депозитите на државата кај НБРМ - нова дефиниција на девизните резерви). Со тоа, девизните резерви треба да се зголемат од 3,5 на ниво од 3,6 месечен увоз на стоки и услуги во тековната година. Проектираните движења во билансот на плаќања во 2001 година треба да резултираат со остварување на дефицит на тековната сметка во висина од 8,2% од БДП (доколку се вклучат официјалните трансфери), односно 9,1% од БДП (доколку се исклучат официјалните трансфери).

БАНКАРСКИОТ АМБИЕНТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со подобрувањето на амбиентот во поглед на правната рамка, зголемената понуда на пари, постепеното враќање на довербата во банкарскиот систем, зголемената конкуренција и сл., банките веќе немаат адути за високи камати

Ѓорѓи
ЈАНЧЕВСКИ

Ѓорѓи Јанчески е генерален директор на Тутунска банка. Роден е 1950 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1974 година. Има работно искуство како банкар 23 години. Во Тутунска банка е од нејзиното основање, 1985 година. Посетил голем број на курсеви за стручно усовршување: Единбург – Велика Британија, Есбјерг – Данска, Махатан институт фор манаџмент – Њујорк, Програма за финансии во Осака – Јапонија, АОТС семинар во Дрезднер банка и други. Активно го говори англискиот јазик.

Степенот на развиеност на банкарскиот систем во една држава е значаен фактор кој влијае на развојот на целата економија. Банкарскиот систем во Република Македонија се уште е далеку од она што се нарекува модерно банкарство. Неговата структура ја сочинуваат 20 банки и една филијала на странска банка. За економија со 2 милиони жители, очигледно е дека се работи за предимензионирани капацитети. Сепак, треба да се биде реален и да се констатира дека македонскиот банкарски систем не можеше да се развива издвоено од амбиентот во кој опстојуваше.

Изминатите десет години беа доста трауматични и турбулентни за македонската економија. Драматичното распаѓање на Југославија за новосоздадените држави значеше губење на традиционалните пазари за нивните стоки. Потоа следеше ембарго од страна на соседна Грција, санкции против Југославија, војни во Хрватска и Босна и Херцеговина за да кулминира со косовската криза и бомбардирањето на Југославија. Сите овие кризи во соседството неповолно се одразија на македонската економија и го пролонгираа транзициониот период.

За ова придонесе и немањето храброст порадикално да се влезе во реформите на системот и несреќно одбраниот концепт на приватизација (таканаречено акционерско самоуправање) проследено со сите можни злоупотреби, уништување на фирмите и обезвреднување на капиталот. По распадот на Југославија остана проблемот на заробените девизни штедни влогови што заедно со неколку случаи на пирамидално штедење (ТАТ, Алфа-С, Македонија Реклам и др.) и колапсот на Алмако-банка ја разлиша довербата на штедачите и сите останати во банкарскиот систем.

На сето ова се надоврзуваше и неизградената правна рамка. Според некои економисти, во земјите кои се во транзиција се потребни прописи кои ќе бидат поригорозни и порепресивни од оние во развиените земји со цел што побргу да се навикнат на правилата на игра.

Во текот на 2000 година се случија доста позитивни промени со што се исполнети основните предуслови за значително подобрување на амбиентот за работа на банкарскиот систем. Благодарейќи на агилноста на Министерството за финансии и неговиот младешки ентузијазам уследи лавина од прописи што значително ја подобри правната рамка. Беше донесен нов Закон за банки, Закон за Фондот за осигурување на депозити, измени на Законот за денационализација, Закон за данок на додадена вредност, се регулираше проблемот на старите девизни штедачи со издавање на обврзници, се преземаа реформски зафати во насока на решавање на проблемот на загубарите и сл.

Конечно се направија и измени на Законот за извршна постапка, Законот за хипотека и Законот за подвижен залог што беше топло поздравено од банките. Беше извршена и продажба на Телекомот, а со продажбата на Стопанска банка како најголема и најпроблематична банка, конечно се разреши еден горлив проблем во Република Македонија, бидејќи претставуваше редок случај една банка и покрај две санации да биде и натаму проблематична. Беа продадени и Тутунска банка (како трета по големина банка) и Кредитна банка, со што несомнено се направија крупни чекори во процесот на реструктурирање на банкарскиот систем и зголемување на конкуренцијата. Ако на сето ова се додаде и веќе постигнатата макроекономска стабилност, која се одржува пет години, со постигнатата ниска инфлација, стабилен курс на националната валута, зголемени девизни резерви, укинати кредитни лимити за банките, навистина може да се

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

говори за квалитативно подобрување на амбиентот.

Во текот на втората половина од 2000 година ликвидноста на банките е значително подобрена, што резултираше во намалување на каматите на пазарот на пари (во последниот квартал беа на ниво од 7%).

Сите овие моменти укажуваат на тоа дека се создадени основните предуслови за економски развој и дека сега банките како еден од главните лостови на развојот се на потег. Имено, каматните стапки се сеуште високи и можат да претставуваат кочница на развојот. И покрај намалувањето на каматите кое започна во последниот квартал од 2000 година (Тутунска банка) и продолжи во првите месеци од 2001 година (Стопанска банка и Комерцијална банка), за развој на реалниот сектор неопходно е натамошно намалување на каматните стапки.

При формирањето на каматната стапка банките поаѓаат од понудата и побарувачката, цената на изворите на средства (депозити, капитал, штедење, кредити), инфлацијата, ризичноста на пласманите, трошоците на работење и др. Со подобрувањето на амбиентот во поглед на правната рамка, зголемената понуда на пари, постепеното враќање на довербата во банкарскиот систем, зголемената конкуренција и сл., банките веќе немаат адути за високи камати. Останува да се преиспитаат себе си во поглед на трошоците на работењето, превработеноста, лошите пласмани и окрупнувањето, како и приближувањето до меѓународните стандарди во поглед на активата по вработен, трошоците по вработен, ROA, ROE и други показатели. Исто така, и државата би можела да даде придонес преку правилна реалокација на депозитите на јавните претпријатија и другите буџетски сметки врз

основа на однапред утврдени пазарни критериуми.

Намалувањето на каматите најверојатно ќе оди побавно во однос на очекувањата и доколку годинава се постигне ниво од 10-12%, тоа би претставувало успех за банкарскиот систем.

Во текот на 2000 година се случија многу позитивни промени со што се исполнети основните предуслови за значително подобрување на амбиентот за работа на банкарскиот систем

Придонес кон ова ќе даде и свежиот капитал кој се вложува во банкарскиот систем. Странските инвестиции генерираат нови банкарски продукти, нови техники и методи на работа, нов менаџмент и се во насока на сеопфатно задоволување на потребите на секторот на претпријатијата и на населението (на пример, инвестицијата во Тутунска банка придонесе за создавање подобри услови за кредитирање на населението-станбени кредити).

Странските инвестиции во банкарскиот сектор генерираат нови банкарски продукти, нови техники и методи на работа, нов менаџмент и се во насока на сеопфатно задоволување на потребите на секторот на претпријатијата и на населението

Фактот дека македонската економија минува низ рецесија и е оптоварена со голема невработеност, ја зголемува одговорноста на факторите кои треба да и овозможат на македонската економија, по повеќегодишното движење по транзиционата писта, конечно да полета во светот на развиените земји.

ТЕХНИЧКАТА ПОМОШ ЗА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ФИНАНСИИ ОД ФИНАНСИСКИОТ СЕКТОР НА USAID

Стивен
ГОЊА

Стивен Гоња е раководител на Приватниот сектор во рамките на USAID во Македонија од април 1997. Заедно со тимот на USAID се грижи за спроведувањето на четиринаесет проекти на Приватниот сектор на Мисијата, од областа на агробизнисот, трговија и инвестиции, банкарство, сметководство, пазари на капитал, комерцијално право, даночна политика, трудови реформи, инвестирање со акционерски капитал и пристапување во Светската трговска организација. Неговиот тим е одговорен за стратегијата на Мисијата за економски развој и тесно соработува со Амбасадата на САД и Македонската Влада по однос на прашањата на економскиот развој. Магистрирал во областа на меѓународни финансии на Универзитетот во Тампа, Флорида, а со факултетско образование се стекнал на Државниот универзитет во Флорида.

Министерството за финансии пред себе има мошне агресивен распоред на активности за 2001 година во врска со донесувањето на легислатива, но USAID е подготвена да даде поддршка или преку своите постојни проектни активности или преку ангажирање на нови експерти

МАКЕДОНСКИОТ РАЗВОЕН ПРЕДИЗВИК

Македонската Влада продолжува да се справува со состојбите во економскиот и приватниот сектор, наследени од социјалистичкото минато на земјата, а на кои влијаеше и тешката трансформација во пазарна економија. Во македонската економија странските директни ивествии по жител на крајот на 2000 година беа на релативно ниско ниво, што укажува на малата сигурност на инвеститорите во македонскиот релативно кревок комерцијален и финансиски систем. Со цел да се опфатат овие предизвици, USAID примени агресивен и повеќенаменски пристап, насочен кон реформи во рамките на Владата, финансиските институции кои што обезбедуваат погонско гориво за економскиот раст и директно во фирмите од приватниот сектор.

ОДГОВОРОТ НА УСАИД НА МАКЕДОНСКИОТ РАЗВОЕН ПРЕДИЗВИК

Техничката помош од финансискиот и приватниот сектор на USAID се обезбедува во координација со бројни министерства, агенции и организации. Еден од нашите примарни соработници е Министерството за финансии, кое е надлежно за Буџетот на Република Македонија, даночната политика, царините, финансискиот сектор и сл. Поконкретно, шест проекти од приватниот сектор делуваат во областа на реформите на финансискиот сектор, иако и неколку други

проекти повремено се активираат. Активностите во рамките на овие проекти претставуваат составен дел на севкупната развојна стратегија и целите на USAID. Стратегијата за поддршка на економскиот развој се темели на голем број фактори со цел да се вклучат релевантните потреби и барања на земјата-домаќин, претходно усогласени на ниво на разбирање помеѓу Владата на Република Македонија и меѓународните финансиски институции, прилози од други донатори и средствата со кои USAID располага.

Реформите на финансискиот сектор кои се опфатени во соработката со Министерството за финансии и други владини агенции со кои соработуваме, во овој момент ги вклучуваат реформите во областа на: сметководството, банкарството, пазарите на капитал, комерцијалното право, даночната и фискалната политика.

СМЕТКОВОДСТВЕНА РЕФОРМА

Поднесувањето на финансиски извештаи со високо ниво на квалитет е суштествено за привлекување како на странски така и на домашни инвестиции за отварање на нови работни места.

Претпријатијата не се во состојба успешно да го користат сметководството за извршување на функциите на известување, а постојаната примена на Македонскиот правилник за сметководство го спречува преминувањето кон вистински признаените меѓународни сметководствени стандарди (МСС). Финансиските извештаи подготвувани со примена на овој правилник, дури и во случаите кога изгледаат како да се усогласени со меѓународните норми, сепак не се во функција на привлекување на странските инвеститори.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Многу важна основа се воспостави со воведувањето на институционалната рамка, која ја овозможува примената на МСС во приватниот сектор, како и прифаќањето на ваквиот начин на известување од страна на Владата на Република Македонија. Во 2001 со цел да се продолжи оваа трансформација, USAID ќе работи со неколку домашни ревизорски фирми во подготвувањето на 250 фирми за примена на МСС при изготвувањето на финансиски извештаи.

Сегашната регулатива која бара прифаќање на МСС од страна на банките и осигурителните друштва, без сомнение ќе го зајакне банкарскиот и осигурителниот сектор, ќе овозможи подобра контрола врз банките и осигурителните друштва од страна на Народната банка на Македонија и Министерството за финансии и ќе предизвика банките да бараат од своите најголеми должници да поднесуваат пресметки со примена на МСС.

БАНКАРСТВО

Преовладувачката цел на поддршката на USAID во областа на банкарството е да промовира здрав, заснован на ризик, пазарно ориентиран банкарски систем.

Зајакнувањето на банкарството во Македонија останува еден од примарните предуслови за развојот на пазарна економија која целосно ќе функционира. Проценките варираат, но приближно 50% или повеќе од заштедите во Македонија се наоѓаат надвор од банкарскиот систем, со што на земјата и се оневозможува користење средства од сопствени извори, како генератор на растот.

Министерството за финансии и Народна банка на Република Македонија се согласни дека сега е соодветно и вистинско време за имплементирање на сеопфатен пристап во управувањето со ризикот, информационата технологија и меѓународните сметководствени стандарди во комерцијалните банки. Во тој контекст, на пример во Народната банка на Република Македонија капацитетот за вршење теренска супервизија покажува значителен напредок, но треба и понатаму да се развиваат способностите за вонтеренска супервизија.

РЕФОРМИ НА ПАЗАРИТЕ НА КАПИТАЛ

Крајната цел на проектот “Развој на инвестициите во Македонија” е да и помогне на Република Македонија во нејзините напори да ја зајакне својата економија преку олеснување на пристапот до изворите на финансирање и преку привлекување на странски инвестиции.

Започнувајќи да се развива како силна, регулативна агенција, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија своите регулативни овласувања ги изведува од Законот за хартии од вредност. И покрај тоа што Комисијата е овластена да издава правила, нивната примена е тешка поради ограничените средства и со оглед на фактот дека Комисијата постои релативно кратко време. Идниот пораст на инвестиционите активности во Македонија зависи од воспоставувањето на регулативни услови кои ќе поддржат фер, транспарентен и непречен пристап на пазарите на капитал во земјата.

На Македонската берза се тргува како на “официјалните”, така и на “неофицијалните” пазарни сегменти. За жал, со акциите на речиси сите фирми со кои се тргува на берзата, тргувањето се врши без формално котирање или без објавување на финансиските извештаи. Техничката помош на Берзата е во насока на ефикасност и интегритет и на имплементирањето на стратегии и програми за зголемување на способноста за комерцијално опстојување како институција.

Во 2001 година USAID ќе работи со неколку домашни ревизорски фирми во подготвувањето на 250 фирми за примена на меѓународните сметководствени стандарди при изготвувањето на финансиски извештаи

Инвестирањето е делумно оневозможено поради недостигот на квалитетна опрема за тргување и несигурноста во однос на сопственоста и сопственичките права на странските инвеститори. Со повеќе акционерски капитал на пазарот и со целосна прегледност на евидентирањето на акциите во регистарот на акции, акционерите ќе бидат во можност да имаат увид и да учествуваат со поотворена и потранспарентна активност на Берзата.

Преку Македонската берза и клириншката кука системот на централен клиринг, порамнување, депонирање и организиран регистар ќе се воведат во Република Македонија, на начин кој е не само комерцијално способен за опстојување, туку и системски веродостоен и успешен.

ДАНОЧНА ПОЛИТИКА

Македонија веќе има една од најниските стапки на данок на профит во Европа, но со цел да се задржат ниските стапки на данок повеќе економски субјекти треба да го плаќаат својот рамномерен дел.

USAID во соработка со ММФ и Министерството за финансии на САД обезбедуваше техничка помош и

поддршка на Министерството за финансии и Управата за јавни приходи при имплементацијата на данокот на додадена вредност (ДДВ). Другата помош вклучуваше тековно разгледување на предложените измени и иницијативи во врска со даночните закони, имплементација на планот за структурна реорганизација на УЈП, поставување на информативна технологија, водење на семинари за службениците од Управата за јавни приходи и сл.

КОМЕРЦИЈАЛНО ПРАВО

Законот за трговски друштва е централен дел на комерцијалната легислатива, кој со усвојувањето на измените и дополнувањата ќе претставува еден од најголемите стимути за промовирање на странски и домашни инвестиции во Македонија.

Законот за трговски друштва е централен дел на комерцијалната легислатива, кој со усвојувањето на измените и дополнувањата ќе претставува еден од најголемите стимути за промовирање на странски и домашни инвестиции во Македонија

Во Македонија како и во другите экс-социјалистички држави, има потреба од итна техничка помош за процесите и институциите кои се неопходни за поддршка на законите. Правните рамки особено во областа на комерцијалното право се несоодветни за да одговорат на потребите на една пазарно ориентирана демократија. Само преку владеење на правото, реформи во судството и траен економски развој, ќе биде можно да се напредува.

Владата на Република Македонија и USAID му даваат примарно место на Законот за трговските друштва во спроведувањето на легислативните реформи. Овој закон е централен дел на комерцијалното право и ги регулира одделните видови компании кои може да се формираат во Македонија, вклучувајќи ја и нив-

ната структура, обврски, управување и раководење. Владата е свесна дека Законот е прилично сложен и затоа именува работна група која ќе ги проучи измените на законот, кои што треба да стапат на сила во 2001 год.

Министерството за финансии пред себе има мошне агресивен распоред на активности за 2001 година во врска со донесувањето на легислатива, која ќе регулира области како размена со странство, лизинг, закони за хартии од вредност, осигурување, електронска трговија, фискална и даночна политика. USAID е подготвена да даде поддршка или преку своите постојни проектни активности или преку ангажирање на нови експерти.

ШТО Е USAID?

Во 1961 година претседателот Џон. Ф. Кенеди го потпиша актот за странска помош во форма на закон и со тоа се пристапи кон формирањето на USAID. USAID е независна агенција на федералната влада, која насоките за севкупната надворешна политика ги добива од Државниот секретар. Агенцијата делува во неколку специфични области, клучни за остварување на траен развој и напредок на целите на надворешната политика на САД. Седиштето се наоѓа во Вашингтон, но моќта на USAID се состои во мисиите распространети низ целиот свет. Таа тесно соработува со приватни волонтерски организации, автохтони организации, универзитети, фирми од САД, меѓународни агенции, влади и владини агенции.

Програмата на USAID во Македонија беше иницирана во 1992 година, а Канцеларијата се отвори во јануари 1993 година. Будетот за фискалната 2001 година изнесува 33 милиони американски долари. Од започнувањето на програмата за помош досега извршени се средства во вкупен износ од 175 милиони американски долари.

д-р Сем
ВАКНИН

ДЕЛИКАТНАТА УМЕТНОСТ НА ВРАМНОТЕЖУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ

Во светот кој се менува - оние кои што не се приспособуваат на промените се осудени на пропаст. Владите кои што ги менуваат своите буџети на половина пат, само признаваат дека се состојат од човечки суштества и дека ѝ служат на нацијата

Буџетите на државите претставуваат меѓу 25% и 50% од бруто домашниот производ (БДП), во зависност од земјата. Земјите членки на Европската унија (на пример, Германија и Франција) и скандинавските земји го претставуваат врвот на оваа “злоупотреба” на националните ресурси. Други земји (Велика Британија, како една од нив) минуваат подобро. Но, дури ни поразвиените земји во Југоисточна Азија не го преминуваат прагот од 25%.

Оттаму, државниот буџет претставува една од најважните економски одлуки, односно еден од најважните економски настани секоја (фискална) година.

Државата го финансира својот буџет главно преку оданочување на поединци и претпријатија. На крајот, домаќинствата ја плаќаат сметката. Дури и претпријатијата се во сопственост на поединци и заработуваат со продавање на производи и услуги на поединци. Веројатно е повисоките даноци да им се препуштат на клиентите или на вработените. Постојат бројни видови даноци, регресивни и прогресивни, директни и индиректни, на профит и на имот - но сите тие служат да го финансираат буџетот.

Друг метод на финансирање на буџетот е преку позајмување на пазарите на капитал (со продавање на обврзници, како што прави Владата на САД) - или преку “доброволно” намалување на дел од платите (како што правеше Израел до пред една деценија). Ваквото позајмување има сериозни реперкусии: се зголемува државниот долг, за сервисирањето на дол-

гот (отплаќањето на каматата за долгот плус главницата на долгот) се трошат се повеќе и повеќе државни средства и владата ги “истиснува” поединците и - што е поважно - деловните активности од кредитните пазари. Со други зборови, парите што ѝ се позајмени на државата не се достапни за финансирање на потрошувачката, инвестициите и обртниот капитал за деловните активности. Конкуренцијата на скудните ресурси (капиталот) ја зголемува цената, односно каматните стапки. Позајмувањата на државата имаат катастрофални економски последици на долгорочен план: намалена потрошувачка, зголемени каматни стапки, стагнирачки инвестиции - сè ова води кон рецесија и негативни или намалени стапки на пораст.

Со прифаќањето на овие обесхрабрувачки резултати владите низ целиот свет преминаа кон ново верување во рамнотежени буџети или барем ниски и контролирани буџетски дефицити.

Двата најпознати примери за ова се САД и Европската унија. Една од разликите помеѓу политичките струи во САД - демократите наспроти републиканците - беше нивниот став кон улогата на државата во економијата. Демократите веруваа во активна држава, чија улога е намалување на вишоците на пазарите. Логично, ова доведе до помали возбудувања околу висината на буџетските дефицити. Републиканците

Сем Вакнин е економски советник на Владата на Република Македонија. Роден е во Кират Јам, Израел 1961, година. Дипломирал на Technion - Израел, Институт за технологија, Хаифа. Докторирал на филозофија на тема: Филозофија на физиката - Pacific Western university, Калифорнија. Посетувал голем број на курсеви од областа на теоријата на финансии и Меѓународна трговија. Автор е на “Malignat Self Love - Narcissism Revisited” и “После дождот или како Западот го загуби Истокот”. Колумнист во “Central Europe Review” и InternetContent.net и уредник на рубриците за ментално здравје и Централна и Источна Европа во Open Directory, 101 продолжение go.com i searcheurope.com. Добитник е на многубројни награди. Има објавено стотици професионални написи во полето на финансии и економијата и многубројни написи поврзани со геополитички и економско политички теми објавени во печатена и електронска верзија во многу земји во светот.

*Мислената изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

цврсто веруваа во дека големата влада е “лоша” и во потребата од нејзино намалување, односно укинување на колку што е можно повеќе нејзини функции во рамките на политичката и економската изводливост. Малата влада беше столб на договорот со народот, што ги доведе републиканците до мнозинска победа во Конгресот во 1994.

Апсурдно е што за најголемиот пораст на националниот долг од основањето на САД беше одговорен републикански претседател (Роналд Реган). Тој го намали мешањето на државата во економскиот живот главно преку намалување на даноците - без сразмерно намалување на самата влада. Резултатот беше апокалиптичен: огромни двојни дефицити (буџет и надворешна трговија), колапс во курсот на доларот во однос на сите поголеми валути, рецесија и најголемата пропаст на берзата во 1987 година.

Денес, САД должат 5 трилиони американски долари. Вистина, ова е само 60% од БНП - но овој пат статистиката залажува. Каматните плаќања на ова “бенигно” ниво на долг изнесуваат 15% од буџетот, или 250 милијарди американски долари годишно. Ова е повеќе од која било друга ставка на расходи во буџетот, без сомневање.

Позајмувањето на државата има сериозни реперкусии во економијата: се зголемува државниот долг, за сервисирањето на долгот се трошат се повеќе државни средства и владата ги “истиснува” деловните активности од кредитните пазари

Еден Американец, Бенџамин Френклин, одамна (1789 година) рече: “Само две нешта на светов се сигурни - смртта и даноците”. Овој страв од врамнотежен буџет веќе ги предизвикува интересните групи да вршат притисок врз администрацијата да ја намали скржавоста и да ја зголеми социјалната совест.

Никаде не беше поочигледна новата доктрина на “помал дефицит” отколку во Договорот од Мастрихт, а особено во неговите критериуми, кои одредуваат кои од земјите членки на ЕУ ќе се приклучат кон единствената европска валутна зона. Еден од најважните критериуми е тоа што дефицитот во државниот буџет не би требало да надмине 3,0% од БДП (“три записка нула” - потенцираат Германците кои што се многу загрижени за стабилноста на валутата којашто ќе ја замени нивната скапоцена марка).

Како резултат на овој строг критериум, владите ги зголемија даноците (Франција), наметнаа еднократни даноци (Италија), се ангажираа во креативно сметководство (повторно Франција и многу други) или неуспешно се обидоа во тоа (неуспешен обид да се ревалоризираат златните резерви во сефовите на Бундесбанката во СР Германија).

Некои беа помогнати од економии кои цветаа (Франција), други од поволното јавно мислење (Италија), а пак трети од далекувидноста (СР Германија на Кол). Сите тие плаќаат скапоцена економска, политичка и социјална цена. Со задржувањето на буџетскиот дефицит, тие предизвикуваат рецесија или неуспех да ја поттикнат надежната економска експанзија. Стапките на вработеност се упорно високи, како и каматните стапки.

Тоа е цената на следење економска мода.

Врамнотежените буџети или оние со низок дефицит се добра работа кога економијата ита напред. Но, постојат некои работи кои што само владите можат да ги направат: одбрана на земјата, одржување ред и мир, спас од катастрофи, осигурување на пазарна конкуренција. Една од најважните функции на која било власт е таа да дејствува анти-циклично, да ја поттикнува економската активност во време на рецесија - и да ги скроти економските коњи кога подивуваат. Владата не може сето ова да го направи кога рацете и се врзани зад грб од целосното своеволно ограничување: не повеќе од 3% буџетски дефицит (зошто 3%? зошто не 2,65%?). Овој Договор од Мастрихт долгорочно ќе се покаже погубен за самата идеја за Европската унија.

Буџетот е програма, која ги планира расходите на владата и ги алоцира ресурсите во период од една фискална година. Некои фискални години почнуваат и завршуваат во јануари (Израел), други во октомври (САД). Но, буџетите секогаш се поврзани со фискалните години поради нивната зависност од даночните приходи. Модерните државни буџети прават јасна разлика меѓу тековните расходи и развојните елементи. Овие беа измешани во минатото и служеа за замаглување на прашањата и маскирање на огромната злоупотреба на средства.

Но, оваа структурна дистинкција не промени ништо суштинско. Буџетите се извештаи, главно за политиките. Имено, буџетот јасно разграничува - а, ако не го прави тоа, ги прикажува преку внимателно читање и анализа - политичките, економските и социјалните приоритети и цели на владата која што таа ги подготвила. Политичарите можат многу да зборуваат за важноста на ова или она - но само кога ги употребуваат (туѓите) пари велат дека постои неспорен приоритет. Парите зборуваат (гласно) и буџетот го покажува вистинското лице на владата која што го создала.

Во оваа смисла, буџетот претставува и показател. Споредувајќи ги финансиските проекции, средствата алоцирани за специфични цели во буџетот - за суштинската употреба на средствата и степенот на реализација, станува јасно дали владата “си го одржала збо-

рот”, “се премислила”, или “ги повлекла своите ветувања”. Буџетот е ветување, тој е договор меѓу избраната влада и народот, кој е одобрен од страна на Парламентот и има статус на закон. Буџетот може да се смени само по пат на гласање во Парламент и тој е документ од несогледлива важност, веднаш по уставот.

Сепак, буџетите (повеќе од уставите) се како живи организми.

Како што се менуваат околностите, новите приоритети и итности го менуваат алоцирањето на ресурсите. Буџетот се базира врз економски проекции и предвидувања, но не сите од нив се успешни и остварени.

Затоа владите изготвуваат ребаланси на буџетите за време на фискалната година, кои претставуваат ажурирани верзии на првичниот буџет. Тие подобро ја одразуваат променетата реалност од застарениот оригинал. Тие помагаат да се рedefинираат националните приоритети, да се реалоцираат средства, да се модифицира националното трошење.

Овие буџети обично вклучуваат даночни зголемувања, нови економски или социјални програми, или дополнителни специфични расходи. Во некои земји, законодавецот мора да посочи каде ќе се најдат пари за финансирање на новосозданиот ентузијазам вграден во новите расходни ставки.

Врз буџетите исто така влијаат надворешни фактори, кои што владата не ги контролира. Случаи на виша сила, како што се поплавите во Чешката Република (3 милијарди американски долари) и во Полска (2 милијарди американски долари). Геополитички процеси како воените и мировни договори на Средниот Исток (спроведувањето на мировниот договор од 1979 година го чинеше Израел 4 милијарди американски долари). Тешките, депримирачки истоветни барања на ММФ од сиромашните земји: строгоста, фискалната и монетарната контракција, приватизацијата, дерегулацијата, итн.

Некои земји доброволно се предмет на надворешни влијанија: земјите на ЕУ се согласија да ги изменат нивните буџети за да се усогласат со критериумите од Мастрихт. Францускиот и германскиот премиер на-

начија посебни комитети за да го разгледаат буџетот. Извештаите поднесени од овие комитети ги принудиле владите да го намалат трошењето, да ги зголемат даноците и да ја зајакнат фискалната дисциплина (без разлика што францускиот комитет не успеа да ја земе предвид ренесансата на француската економија и во голема мера го предимензионира планираниот буџетски дефицит). Во сите овие случаи има потреба од ребалансирање на буџетот.

САД имаат необична буџетска процедура. Нивниот федерален буџет се состои од 13 посебни нацрт закони. Тие се поднесуваат до Конгресот за одобрување од страна на администрацијата. Кога претседателот и Конгресот не се согласуваат, некои од нацрт законите не се одобруваат и одредени владини операции прекинуваат. Ова се случи во фискалната 1996 година. Всушност, Буџетот за фискалната 1996 година беше одобрен дури откако се одобри буџетот за 1997 година.

Ребалансите на буџетите подобро ја одразуваат променетата реалност во однос на застарениот оригинал. Тие помагаат да се рedefинираат националните приоритети, да се реалоцираат средства и да се модифицира националното трошење

Во случај на таков застој, Конгресот донесува буџети за прекин на јазот со цел да и овозможи на Владата да продолжи со работа додека се изгласа финалниот буџет. Буџетот е дело на луѓе. Тој претставува нелогичен спој на цврсти податоци, од една страна и аспирации, проекции, цели и надежи, од друга. Тој е склон кон грешки, алчност, врски и пријателства, задни мотиви. Поради тоа, постоењето на механизми за измена на буџетите е од суштинско значење и треба да се поздрават. Измената на буџетот е честопати прекинувана од страна на опозицијата како доказ за погрешливоста и неуспехот на владата. Меѓутоа, во светот кој се менува - оние коишто не се приспособуваат на промените се осудени на пропаст. Владите коишто ги менуваат своите буџети на половина пат само признаваат дека се состојат од човечки суштества и дека и служат на нацијата.

ПРЕДНОСТИ ОД ЗАЈАКНУВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНАТА ИНФРАСТРУКТУРА

Глигор
ТАШКОВИК

Глигор Ташковик дипломираше во 1987 година на Универзитетот Корнел, насока Влада (Американски институции) со посебен акцент на правото и науката за општеството. Магистрирал во 1991 година на Училиштето за менаџмент Корнел Џонсон во насоката Меѓународен менаџмент и организационо однесување. Член е на Советот за надворешни односи, членка на Американската асоцијација за напредок на науката (АААС). Од средината на 1994 година, Ташковик работи како Извршен потпретседател за односи со владите и медиумите во АМВО ЛЛЦ (албанско-македонско-бугарска нафтена корпорација). Во 1992 година Ташковик се согласи неформално и доброволно да и помага на администрацијата на тогашниот претседател на Република Македонија, г-дин Киро Глигоров (кон крајот на 1999 година и на администрацијата на сегашниот претседател, г-дин Борис Трајковски) на полето на економскиот развој преку зајакнување на односите со другите земји и мултинационалните институции и корпорации. Тој бил член или гостин на делегациите од Македонија на: Мировната конференција за Југославија во Лондон, на Годишното собрание на Светската банка и ММФ, Годишното собрание на Европската банка за обновување и развој и Конференцијата на Белата Кука за трговија и инвестиции во Централна и источна Европа

Заедно со Иницијативата за развој на јужниот Балкан (SBDI) при Владата на САД и Пактот за стабилност, транс-балканскиот нафтовод ќе стане интегрален дел од коридорот Исток-Запад број 8, кој вклучува и автопат, железница, гасовод и телекомуникациски линии

Владите на Република Македонија, Бугарија и Албанија и Одборот на директори на компанијата AMBO LLC во август минатата година успешно ја завршија физибилити-студијата за изградба на транс-балкански нафтовод. Значајна финансиска помош за изготвување на целосната студија вредна 1 милион американски долари обезбеди Агенцијата за трговија и развој, при Владата на САД, со што беше дополнета и проширена почетната физибилити-студија од 1996 година.

Според студијата, транс-балканскиот нафтовод ќе пренесува сурова нафта од Бургас, бугарскиот пристанишен град на Црното Море, до Валона во Албанија, на брегот на Јадранското Море. Како што напемнавме, одговорна за подготовката на проектот во вредност од 1,1 милијарда американски долари е AMBO (кратенка за нафтоводната корпорација меѓу Албанија, Македонија и Бугарија), компанија финансирана од приватни извори со седиште во Паунд Риџ, Њујорк, САД.

Во подготовката на Студијата, активно учество имаа и правната фирма White & Case од Њујорк, инженерската фирма Halliburton/Brown & Root од Хјустон, Тексас, инвестиционата банка CS First Boston од Њујорк, и посредникот во трговијата со сурова нафта од фирмата PVM од Лондон, Велика Британија.

Имајќи предвид дека добар дел од политичкото внимание во светот е свртено кон Балканот, може да се каже дека е одбрано вистинското време за иницирање на проектот, кој се очекува многу да придонесе за поттикнување на економскиот развој на регионот.

Заедно со Иницијативата за развој на јужниот Балкан (SBDI) при Владата на САД и Пактот за стабилност, AMBO нафтоводот ќе стане интегрален дел од

коридорот Исток-Запад број 8 кој вклучува автопат, железница, гасовод и телекомуникациски линии. Освен тоа, AMBO нафтоводот ќе овозможи нафтените компании кои работат на брегот од Каспиското море да ја испорачуваат нафтата до Ротердам и источниот брег на САД со значително помали трошоци од тековните.

Студијата нуди комерцијално примамлив предлог за најголемите нафтени компании кои во моментот го развиваат бизнисот во регионот на Каспиското Море и кои се одлучиле за Црноморскиот извозен пат кон Медитеранот. Овие неодамна создадени нафтени полиња се вистинска потврда дека постои потреба од повеќе извозни патишта од Каспискиот регион, а токму транс-балканскиот нафтовод ќе биде еден од позначајните.

Нафтоводот ќе биде во должина од 567 милји и низ него ќе се пренесува сурова нафта од Русија, Азербџан, Грузија, Туркменистан и Казахстан до Бургас на Црното Море во Бугарија и до Валона на Јадранското море во Албанија. Владите на Албанија, Македонија и Бугарија му ги дадоа на AMBO ексклузивните права за овој проект, а како идна можност се остава изградбата на дополнителна гранка којашто би ги поврзувала Република Македонија и рафинеријата во Панчево близу Белград.

Нафтоводот е со дијаметар од 36" и има номинален производствен капацитет од 750.000 барели дневно. Тој претставува мошне важен дел од инфраструктурата на регионалниот коридор Исток-Запад, кој што беше одобрен во април 1994 година од страна на Министерствата за транспорт на земјите членки на Европската унија.

Важноста на ваквиот проект за стратешката транс-национална инфраструктура се огледува низ четирите влијанија, кои тој ги има во меѓународните рамки:

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

- ќе им овозможи на европските земји пристап до значаен алтернативен извор на сурова нафта;
- ќе им обезбеди конзистентен извор на сурова нафта на американските рафинерии во време кога повеќе од 50% од нафтата потребна на САД се увезува преку странски пазари;
- ќе ги засили напорите за поголема стабилност на економиите на Балканот и ќе ја олесни брзата интеграција со Западна Европа;
- довербата која им се укажува на владите во поширокиот регион на Каспиското Море, им допушта да применат долгорочно планирање во производството на сурова нафта за да достигнат огромен економски потенцијал.

Физибилити студијата, изработен од страна на Одделот за енергетски услуги во меѓународната машинска компанија Браун и Рут утврди дека овој нафтовод е економски одржлив и конкурентен, доколку се спореди со транспортните трошоци директно од Црното Море до источниот брег на САД и до нафтеното пристаниште на Ротердам во Холандија. Иницијалната причина за ова се должи на искористувањето на ефектите од економијата на обем, која што се создава доколку за пренесување на суровата нафта се користат супертанкери. Меѓутоа, овие заштеди едноставно не може да се остварат поради тоа што во моментот се користи еден многу помал танкер за пренесување на нафтата од Црното Море низ опасниот Босфорски теснец. Понатаму, оваа физибилити студија јасно покажува дека нафтоводот ќе биде не само економски конкурентен, туку и комплементарен со другите предложени нафтоводи.

Со новопропишаните светски стандарди за нафтените танкери, според кои истите се многу скапи да се изградат, осигураат и да функционираат, транс-балканскиот нафтовод на АМВО ќе пренесува нафта директно до јужно и западно-европските регионални

пазари и во голема мера ќе го растовари сообраќајот со танкери низ еколошки чувствителните води на Егејското и Средоземното Море.

Проектот им дава одлична можност на инвеститорите да извлечат корист од извезувањето на сурова нафта од регионот на јужна Русија/Централна Азија

Проектот ќе помогне во поттикнувањето на економскиот просперитет и во зголемена политичка стабилност на Балканот преку обезбедување доволни залихи на нафта и редовно плаќање транзитни приходи во "цврста" валута на владите на секоја земја

до Црното Море, кое што го вршат конзорциумите на големите нафтени компании. Меѓународните нафтени компании коишто ги истражуваат и развиваат перспективите на поширокото подрачје на Каспиското Море бараат повеќе модалитети за извоз. Сепак, нео-

Имајќи предвид дека добар дел од политичкото внимание во светот е свртено кон Балканот, може да се каже дека е одбрано вистинското време за иницирање на проектот, кој се очекува многу да придонесе за поттикнување на економскиот развој на регионот

дамнешните решенија донесени од страна на инвеститорите во Казахстан и Азербејџан во текот на 2002 година ќе резултираат со висок пораст на тонажите сурова нафта, кои што пристигнуваат во Црното Море. Поради ограничениот пристап до Босфорскиот теснец, најпрактичниот пат на транспорт за излез од Црното Море ќе се одвива токму преку транс-балканскиот нафтовод предложен од страна на АМВО. Проектот ќе помогне во поттикнувањето на економскиот просперитет и во зголемена политичка стабилност на Балканот преку обезбедување доволни залихи на нафта и редовно плаќање транзитни приходи во "цврста" валута на владите на секоја земја.

СВЕТСКАТА ТРГОВСКА ОРГАНИЗАЦИЈА И РЕГИОНАЛНИТЕ ТРГОВСКИ СПОГОДБИ

Зоран
ЗОЛЕВСКИ

Зоран Јолевски во моментот работи на функцијата Шеф на Кабинетот на Претседателот на Република Македонија и воедно е главен преговарач на Република Македонија за пристапување кон Светската трговска организација. Роден е во 1959 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје, финансиско банкарска насока. Магистрирал на правни науки, а докторирал на Економскиот факултет во областа на меѓународната економија. Посетувал повеќе меѓународни курсеви од областа на трговската политика и остварил значителен број на студиски престои во повеќе држави. Автор е на книгата: Мултинационалните корпорации – предизвик на современата економија и на повеќе од 10 статии. Учесник е на голем број на меѓународни конференции на највисоко ниво.

Последнава деценија, во светскиот трговски систем се одвиваат два паралелни процеси. Едниот процес е јакнење, проширување и глобализација на мултилатералниот трговски систем. Вториот процес го сочинуваат регионалните трговски спогодби и царински униии чиј број постојано се зголемува и кои опфаќаат сè поголем дел од светската трговија

1. ВОВЕД

Во практиката и теоријата се сретнуваат различни ставови за придонесот на регионалните трговски спогодби во либерализација на надворешната трговија. Регионалните трговски спогодби треба да придонесат за унапредување на меѓусебната размена, при што не смеат да ги зголемуваат постојните царински и вонцарински бариери во трговијата со трети земји. Регулацијата на Светската трговска организација (СТО) дозволува склучување вакви спогодби, но под услов да не создаваат дополнителни пречки во трговијата со трети држави и ссо нив да биде опфатен супстантивен дел од меѓусебната трговска размена. Во Завршниот акт од Маракеш е истакнато дека царинските униии и спогодбите за слободна трговија се сè побројни и покриваат сè позначаен дел од светската трговија¹⁾.

ГАТТ прави разлика меѓу царинска унија и слободна царинска зона²⁾.

Царинската унија претставува³⁾ “супституција на две или повеќе царински територии со единствена царинска територија” при што треба да бидат исполнети следниве два услови:

- царините и другите рестриктивни мерки во трговијата (освен, оние кои се дозволени со членови-

те XI, XII, XIII, XIV, XV и XX) супстантивно да се елиминираат во меѓусебната трговија;

- групата на две или повеќе држави, односно царински територии применуваат исти царински и други мерки во трговијата со трети држави, односно, царински територии.

Слободната царинска зона претставува група од две или повеќе царински територии кои во меѓусебната трговија супстантивно ги елиминираат царините и другите мерки на надворешно трговскиот режим⁴⁾. При ова, државите си ги задржуваат националните надворешно-трговски режими.

Во практиката, покрај слободните царински зони и царинските униии, се сретнуваат заеднички пазари и економски униии. Заедничкиот пазар претставува царинска унија во која постои слободно движење на сите фактори на производство, не само на стоките и услугите. Економската унија е уште повисока форма на интеграција, во која покрај слободниот проток на стоки и услуги и на другите фактори на производство, постои заедничка економска политика, која е креира-на од една економска власт.

2. ОСНОВНИ ТЕОРИСКИ ДИЛЕМИ

Дилемите за улогата на регионалните трговски интеграции врз развојот на меѓународната размена произлегуваат од нивната колизија со еден од основните принципи на светската трговија - принципот на недискриминација, содржан во член I од ГАТТ. Имено, трговијата меѓу земјите членки на слободната царинска зона, односно, царинската унија се одвива делумно или целосно без царини, а од друга страна, за стоките со потекло од трети земји при увозот се плаќаат

^{*}Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

¹⁾ Преамбулата на Understanding on the Interpretation of Article XXIV of GATT 1994, Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, Uruguay Round Trade Negotiation Committee, Маракеш, 15.4.1994, стр 33

²⁾ Член XXIV: 8 од General Agreement on Tariffs and Trade, Женева, 1986 г. стр.43

³⁾ Член XXIV: 8 (а) од General Agreement on Tariffs and Trade, Женева, 1986 г. стр.43

⁴⁾ Член XXIV: 8 (а) од General Agreement on Tariffs and Trade, Женева, 1986 г. стр.43

царини, односно, им се дава понеповолен третман. Со ова регионалните интеграции вршат дискриминација на стоките и услугите што потекнуваат од трети земји. Членот XXIV на ГАТТ⁴⁷ дозволува вакви отстапки, односно, исклучоци во примената на принципот на најповластена нација. За исправноста од ваквиот приод во регулативата на ГАТТ '47, а со тоа и на СТО, не се поставува прашање, бидејќи тоа се условите кои државите, потписнички на ГАТТ, ги договориле. Имено голем број држави не би пристапиле кон ГАТТ доколку спогодбата би ги забранила регионалните трговски интеграции. За да се исклучи можноста од парцијални и ад хок дискриминации, кои беа чести во периодот меѓу двете светски војни, во рамките на ГАТТ беа договорени правила што треба да се почитуваат, со цел овие спогодби да имаат поволно дејство врз прогресивната либерализација на светската трговија. Со овие правила се обезбедува почитување на одреден минимум на трговските интереси на државите што се надвор од овие интеграции.

Последнава деценија, во светскиот трговски систем се одвиваат два паралелни процеси. Едниот процес е јакнење, проширување и глобализација на мултилатералниот трговски систем. Вториот процес го сочинуваат регионалните трговски спогодби и царински униии чиј број постојано се зголемува и кои опфаќаат сè поголем дел од светската трговија. Во периодите кога преговорите во рамките на Уругвајската рунда запаѓаа во тешкотии и се јавуваше опасност од пропаѓање, се поставуваше прашањето дали регионализмот е алтернатива на мултилатерализмот. По успешното завршување на преговорите и основањето на СТО, остана дилемата дали регионализмот и мултилатерализмот може да се одвиваат паралелно, дали се комплементарни или спротивни, како да се балансираат овие два тренда, а притоа да се извлече максимум за развојот на светската економија, а не само на одредени нејзини сегменти.

Судирот меѓу член I - принципот на најповластена нација и одредбите на член XXIV - право за склучување регионални трговски спогодби, всушност, претставува судир меѓу концепциите на глобализмот и на регионализмот, односно меѓу двете отворени основни прашања:

- користа вис-а-вис штетите од слободните царински зони, односно, царинските униии и,
- регионализмот вис-а-вис мултилатерализмот; односно, дали регионалните договори за слободна трговија претставуваат чекор напред во либерализацијата или, пак, дејствуваат во обратна насока.

3. РЕГУЛАТИВА ЗА РЕГИОНАЛНА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ТРГОВИЈАТА СО СТОКИ

Склучување на спогодби за регионална интеграција, со кои, всушност, се крши принципот на недискриминација - третман на најповластена нација, е дозволено само доколку "царините и другите трговски прописи", по склучувањето на договорот за слободна трговија "не бидат во целина повисоки или порестриктивни од општото ниво на царините и другите трговски прописи што се применувале претходно"⁵⁾.

Од аспект на регулативата на СТО, постојат две, сосема различни ситуации, кога се работи за слободни царински зони и царински униии. Ова произлегува од фактот што со склучувањето на спогодба за слободна царинска зона, надворешно трговскиот режим, на државата која влегува во ваков аранжман, не се менува. Со задржувањето на истата регулатива во областа на надворешно-трговските односи, исполнет е условот содржан во членот XXIV: 5 (а) од ГАТТ. Кога настанува менување на надворешно трговскиот режим неопходно е новата регулатива да биде полиберална од претходната.

Државите кои влегуваат во царинска унија (која е нова), или, пак, пристапуваат кон веќе постојна унија, треба да имаат заеднички надворешно трговски режим кон трети држави. Значи со влегувањето во царинска унија, државите членки унијата, вршат промени во националните надворешно-трговски режими. Основно прашање што се поставува е: дали новиот режим е порестриктивен (царинските стапки се повисоки и другите услови за увоз на стоки и услуги се неповолни) или е полиберален? Во услови кога државата која влегува во царинската унија имала порестриктивен режим, со прифаќањето на надворешно трговскиот режим на унијата, се врши либерализација.

И покрај тоа што со "Разбирањето на интерпретацијата на членот XXIV на Општиот договор за царини и трговија 1994"⁶⁾ се појаснети одредени одредби на членот XXIV, сепак остануваат голем број прашања за кои постојат различни ставови.

(I) СПОРЕДУВАЊЕ НА НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКИТЕ РЕЖИМИ

Споредувањето на надворешно-трговските режими е мошне сложена задача. Прво треба да се определат сегментите на надворешно-трговскиот режим кои се

⁵⁾ Член XXIV: 5 (а) од General Agreement on Tariffs and Trade, Женева, 1986 г. стр.43

⁶⁾ Understanding on the Interpretation of Article XXIV of GATT 1994, Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, Uruguay Round Trade Negotiation Committee, Мапакем, 15.4.1994, стр. 33-35

предмет на компарација. Елементите на надворешно-трговскиот режим, преку кои се врши споредување-то, се бројни и нивниот обем трпи еволутивни промени и тоа, главно, во насока на зголемување. Исто така, не постојат единствени ставови за начинот на одредување на степенот на либералноста на надворешно-трговските режими. Ова произлегува од можноста за различно толкување на регулативата на ГАТТ'94, која остава простор за различни (дивергентни) ставови по одделни прашања.

Основата за дефинирање на елементите на надворешно-трговските режими што служат за споредување, е дадена во членот XXIV: 5, во кој се бара "царините и другите трговски прописи што се воведуваат при воспоставувањето на царинска унија во поглед на трговијата со трети држави, односно царински територии надвор од унијата" треба да "не бидат, во целина, повисоки или порестриктивни од општото ниво на царини и други, трговски прописи што се применувале на териториите пред формирањето на унијата (подвлеченото е од З.Ј.)". Значи, категории преку кои се споредуваат трговските режими се: "царините" "другите трговски прописи", и "општото ниво".

Дебатата во Комитетот за регионални трговски спогодби има повеќе форма на форум, и од дискусијата не може да произлезат правни обврски, меѓутоа, придонесува за расветлување на проблематичните области, како во регулативата на СТО, така и во регионалните трговски спогодби

(II) ОПФАЌАЊЕ НА СУПСТАНТИВНО ЦЕЛАТА ТРГОВИЈА

Царините и другите трговски бариери треба да бидат елиминирани за субстантивно целата меѓусебна трговија во разумен период. Вака дефинираното барање ја остава отворена можноста дел од трговијата да не биде опфатен со спогодбите за слободна трговија или за царинска унија. Исклучоците од либерализацијата на трговијата во рамките на слободните царински зони, односно, царинските униии, главно се однесуваат за сензитивните производи. Постојат различни мислења околу интерпретацијата на поимот "супстантивно целата трговија" и тоа е една од причините што поголемиот дел од работните групи не постигнаа консензус за конзистентноста на испитуваните спогодби со членот XXIV. Дискусиите во работните групи, но и во новооснованиот Комитет за регионални трговски спогодби, се одвиваа во две насоки: едни-

от концепт "супстантивно целата трговија" ја интерпретира преку квалитативни критериуми (да не бидат исклучени главните сектори), а вториот концепт дава приоритет на квантитативните критериуми (процент од трговијата што е опфатен со спогодбата).

Разумен период. Дозволен е транзиционен период од 10 години за целосна имплементација на одредбите за слободна трговија со стоки и услуги.

(III) НОТИФИКАЦИЈА И ИСПИТУВАЊЕ НА ДОГОВОРИТЕ ЗА СЛОБОДНА ТРГОВИЈА И ЗА ЦАРИНСКИ УНИИ

Државите што склучуваат спогодби за царинска унија, за слободна трговија, или времени спогодби за формирање на вакви униии, односно, зони, имаа обврска промптно да ги нотификуваат во ГАТТ, односно, од 1.1.1995 година, во СТО. До јуни 1997 г. беа нотификувани 144 спогодби, од кои 80 беа оперативни.

Испитувањето на регионалните трговски спогодби до почетокот на 1996 година се вршеше во рамките на работните групи, формирани за таа цел. Со оглед на растежот на нивниот број (во почетокот на 1996 година имаше повеќе од 20 одделни работни групи), на 6 февруари 1996 година беше донесена одлука за основање Комитет за регионални трговски спогодби. Со ова се централизира испитувањето на регионалните трговски спогодби и се создаде тело во кое се анализираат прашањата на регионализмот и неговото влијание врз либерализацијата на трговијата на глобално ниво.

Во мандатот на Комитетот за регионални трговски спогодби, покрај другото, вклучено е:

- испитување на компатибилноста на овие спогодби со регулативата на СТО;
- дефинирање на процедури за нивно испитување; и
- разгледување на системските импликации на регионалните трговски спогодби.

Иако основањето на Комитетот за регионални трговски спогодби е оценето како подобрување од процедурален аспект, неговото функционирање им овозможува на чланките на СТО да расправаат и за супстантивни прашања. Дебатата во овој Комитет има повеќе форма на форум, и од дискусијата не може да произлезат правни обврски, меѓутоа, придонесува за расветлување на проблематичните области, како во регулативата на СТО, така и во регионалните трговски спогодби. Со цел да ја насочат дискусијата, делегатите составија листа на прашања за дискусија. Ана-

лизата и дискусиите за системските прашања ќе овозможи Комитетот да донесе препораки за правилата на СТО, што се однесуваат на регионалните трговски спогодби, треба да бидат допрецизирани и во која насока би била новата регулатива. Со ова се создава солидна основа за подобрување и попрецизно толкување на регулативата на СТО, зајакнување на дисциплината при склучувањето на овој вид спогодби, што заедно со поефикасната процедура за нивно испитување, треба да придонесе за комплементарност на процесите на регионализам и мултилателаризам.

4. ВЛИЈАНИЕТО НА РЕГУЛАТИВАТА НА СТО ВРЗ НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКИТЕ ОДНОСИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Платформите на Република Македонија за склучување спогодби за слободни царински зони, неопходно е да ги имаат предвид одредбите од Завршниот акт од Маракеш. Кога се работи за склучување на вакви спогодби со други држави членки на СТО, и двете страни ќе се придржуваат кон ова. Република Македонија, според членот 19 од Спогодбата за соработка со ЕУ, има обврска да се консултира со ЕУ, пред да пристапи кон преговори за склучување спогодби за слободна трговија со земјите со кои ЕУ нема склучено вакви спогодби.

Исполнувањето на условите за спогодбите за слободна трговија не би требало да претставува поголем проблем. Досегашните спогодби за слободна трговија не беа поврзани со донесување на нови надворешно трговски мерки. Имајќи го ова предвид, Република Македонија го исполнува овој клучен услов.

Втор услов е барањето со овие спогодби, по изминувањето на транзициониот период (се смета дека разумен период за вакво приспособување е 10 години), да биде опфатена супстантивно целата трговија.

Меѓутоа, кога станува збор за пристапување на Република Македонија кон царински униии, тогаш ситуацијата е посложена. Имено, просечната пондери-

Со оглед на тоа дека една од основните цели на македонската политика е пристапување кон Европската унија, тогаш би било мошне добро доколку Република Македонија има повисока просечна пондерирана царинска стапка, од онаа на Европската унија. Имено, ЕУ не ќе треба да дава дополнителни концесии во Концесионата листа

рана царинска стапка и другите трговски мерки од надворешно-трговскиот режим на Република Македонија, би било добро да бидат порестриктивни од оние на царинската унија за да биде нејзиното пристапување во согласност со регулативата на СТО. Со оглед дека една од основните цели на македонската политика е пристапување кон Европската унија, тогаш би било мошне добро доколку Република Македонија има повисока просечна пондерирана царинска стапка, од онаа на Европската унија. Доколку овој услов е исполнет, земјите членки на ЕУ не ќе треба да влегуваат во преговори околу висината на царинските стапки што е предвидена во член XXVIII, како и за компензација на другите трговски мерки. Имено, ЕУ не ќе треба да дава допонителни концесии во Концесионата листа.

ШТЕДЕЊЕТО И ИНВЕСТИЦИИТЕ КАКО ДЕТЕРМИНАНТИ НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

м-р Зоран
СТАВРЕСКИ

Зоран Ставрски е потсекретар во министерството за финансии на Република Македонија. Роден е 1964 година. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје во 1988 година. Магистрирал во областа на монетарната економија на тема: "Избор на оптимална монетарна стратегија и инструментите на Народната Банка на Република Македонија за монетарна регулација". Во периодот од март 1993 работел во секторот за истражување во Народна Банка на Република Македонија, а од јули 1997 до февруари 2000 е директор на овој сектор. Учествовал на голем број меѓународни семинари и курсеви и презентации од областа на макроекономијата, монетарната политика, финансиските пазари итн. Објавил над 60 написи, дебати и истражувачки трудови во стручни и научни списанија од областа на макроекономијата, монетарната политика, банкарство и инструменти на монетарната политика. Член е на работниот тим за монетарна политика на УНДП и Македонската Академија на науките и уметностите "Стратегија за економски развој на Република Македонија 2020", на преговарачкиот тим на Република Македонија со ММФ и Светска Банка, на Управен комитет за реформа на платен систем, Управен комитет за реформа на јавната администрација и на Управните одбори на неколку институции.

Истражувањата укажуваат на една контроверзна констатација: штедењето и инвестициите се навистина централни алки во развојниот процес на секоја земја, но фокусирањето на штедењето како стратегија која ќе го иницира економскиот раст - е дискутабилно. Порастот на штедењето е пред се последица од економскиот раст, а не негова фундаментална детерминанта

Неодминлив закон на природата е економиите со текот на времето да растат и да се развиваат. И покрај сите војни и природни катастрофи, производството на стоки низ вековите и децениите се зголемува, а животниот стандард на населението се подобрува. Еволуцијата на БДП по жител (како универзален индикатор за животниот стандард) за Западна Европа и Кина во последните шест векови, покажува дека во западна Европа стандардот на живеење е зголемен со коефициент 33, додека во Кина, како најнапредна земја на почетокот на анализираниот период, тој коефициент изнесува само 4,7.

развој, низ временската призма следеле различни развојни патишта, кои на крајот резултирале со повеќекратни разлики во нивото на развиеност мерено преку животниот стандард на населението. Притоа, акумулираните високи разлики се производ на навидум мали годишни разлики во стапките на економски раст: годишна разлика од 2% во стапката на пораст на БДП меѓу две идентично развиени земји, за дваесет години создава разлика во нивото на БДП од 49%, додека по педесет години, таа разлика достигнува 170%!

Посебно последните педесет години од XX век претставуваат период на интензивен економски раст

Просечни стапки на раст на реалниот БДП, 1820-1990

	1820-70	1870-1913	1913-50	1950-73	1973-90	1820-1990
Белгија	2.2	2.0	1.0	4.1	2.1	2.2
Данска	1.9	2.0	2.5	3.8	1.7	22.5
Финска	1.6	2.7	2.7	4.9	3.1	2.7
Франција	1.2	1.5	1.1	5.0	2.3	1.9
Германија	1.6	2.8	1.3	5.9	2.1	2.5
Италија	1.2	1.9	1.5	5.6	2.9	2.2
Холандија	1.8	2.3	2.4	4.7	2.0	2.5
Норвешка	1.8	2.1	2.9	4.1	4.0	2.7
Шведска	1.6	2.2	2.7	4.0	2.0	2.4
Швајцарија	н.п.	2.1	2.6	4.5	1.3	н.п.
В. Британија	2.0	1.9	1.3	3.0	2.0	2.0
Јапонија	0.3	2.3	2.2	9.3	3.9	2.8
САД	4.5	3.9	2.8	3.6	2.7	3.7

Ваквите енормни разлики во динамиката на економскиот раст претставуваат добро познат економски факт. Земјите кои некогаш имале слично ниво на

и промени во светската економија, при што многу земји достигнаа највисоки стандарди на живеење во својата историја. И во овој интервал, постојат силни контрасти во интензитетот и брзината на економски развој, кои се најизразени во примерите на земјите во развој од Азија и Африка. Во 1960-та година, просеч-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторите и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ниот реален доход по жител во азиските и африканските земји беше речиси идентичен. Во последните три децении, реалниот БДП во Азија оствари просечен годишен раст од 6%, споредено со 2,8% во Африка, и 3,7% во Јужна Америка. Доходот по жител во 1980-те се намали во сите земји во развој, со исклучок на азиските земји, каде оствари просечен годишен пораст од речиси 5%.

Иако во претходните два века прашањата на растот, штедењето и инвестициите се постојано во фокусот на интересот на економистите, економската наука е сеуште далеку од целосно разбирање на каузалните врски меѓу овие варијабли. Трансформацијата на иницијалниот стопански раст во континуиран процес на експанзија на производствената активност несомнено бара акумулација на капитал и финансирање. Тоа го става во движење механизмот во кој оче-

јасни законитости. Понекогаш е проблем штедењето, односно оскудноста на финансиските ресурси, или пак доаѓаат до израз неизвесностите и нестабилноста на макроекономските политики, кои посебно го погодуваат инвестирањето. Дури и периодите на економски бум се опасни, бидејќи генерираат развојни патеки кои често се покажуваат како неодржливи на долг рок. Од тие причини, економската теорија и практиката сè уште немаат јасен одговор на многу прашања, од кои најзначајни се: каква е релацијата и по кој причинско-последичен редослед се поврзани штедењето и развојот; дали домашното штедење (и колку) се трансферира во инвестиции; каква е врската меѓу инвестициите и растот, и сл.

Универзално прифатена аксиома е дека стапката на економски раст е високо зависна од стапката на штедење: штедењето ја детерминира стапката на акуму-

Наташа
ЈОВАНОВСКА

Штедење и инвестиции (во проценти од БДП)

	Просек		1993	1994	1995	1996	1997	1998
	1977-84	1985-92						
Свет								
Штедење	23.5	22.8	22.0	22.9	23.2	23.2	23.5	22.8
Инвестиции	24.0	23.6	23.5	23.6	23.8	23.8	23.8	23.0
Развиени економии								
Штедење	22.4	21.0	19.9	20.4	21.0	21.1	21.6	21.2
Инвестиции	22.6	21.4	20.1	20.6	20.8	20.9	21.0	20.8
САД								
Штедење	19.6	16.3	14.5	15.5	16.3	16.6	17.3	16.8
Инвестиции	20.7	18.4	16.5	17.5	17.4	17.8	18.4	18.9
Европска унија								
Штедење	22.3	21.2	18.5	19.4	20.2	19.7	20.6	20.7
Инвестиции	21.6	20.9	18.4	18.9	19.4	18.7	19.0	19.7
Јапонија								
Штедење	31.3	33.0	32.8	31.4	30.7	31.4	31.0	29.7
Инвестиции	30.5	30.2	29.7	28.7	28.6	30.0	28.7	26.5
Брзорастечки Азиски економии								
Штедење	...	34.9	33.4	33.1	33.4	32.7	32.7	34.5
Инвестиции	...	28.7	31.0	31.4	32.4	32.2	31.1	25.3
Африка								
Штедење	22.4	17.6	15.0	15.8	15.3	17.7	17.3	14.6
Инвестиции	25.1	21.0	20.5	21.0	20.6	19.0	19.0	19.9
Земји во транзиција								
Штедење	...	...	22.7	23.9	22.1	20.3	19.8	17.4
Инвестиции	...	...	26.0	24.5	22.8	22.9	23.3	21.1

Наташа Јовановска е самостоен советник во Секторот за финансиски систем во Министерството за финансии. Родена е 1976 година. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1999, отсек деловна економија, насока финансиско сметководствен менаџмент. Учествовала на повеќе семинари од областа на Банкарска стратегија, Промовирање на финансиска стабилност, Монетарна политика во земјите во транзиција, менаџмент вештини и др. Одлично го познава англискиот јазик.

куваниот економски прогрес привлекува нов капитал, инвестирањето на тој капитал повратно го поддржува растот, а тој генерира ново штедење и нов капитал, итн.

Меѓутоа, во практиката овој процес не се одвива ниту така едноставно, ниту континуирано, ниту има

лација на капиталот (инвестиции), а тоа е клучната детерминанта на економскиот раст¹⁾ на долг рок. Иако на краток рок корелацијата меѓу инвестициите и раз-

¹⁾Емпириското искуство ја потврдува вистинитоста на теоретските сознанија за инвестициите како моторна сила на развојот: земјите од Источна Азија долги години одржуваа стапки на економски раст од 7%-8%, поддржан со стапки на инвестиции од околу 30% од БДП.

војот е слаба, на долг рок стапката на инвестиции покажува висок степен на корелација со економскиот раст. Симплистичкото (но доста популарно) стојалиште според кое акумулацијата на капитал е единствен предуслов за економски раст (познато под терминот “капитален фундаментализам”), подоцна беше “предизвикано” од неокласичните теории на економски раст, кои го апострофираа технолошкиот раст како круцијален фактор на развојот. Новите истражувања претставуваат своевиден компромис на претходните, фокусирајќи се на комплементарните аспекти на инвестициите во физички и во човечки капитал: новите, современи машини и опрема мора да бидат управувани од работници со повисоки знаења и вештини.

Имплементацијата на шемите за поттикнување на инвестирањето и штедењето треба да се изврши во контекст на здрава макроекономска политика, финансиска стабилност, добро и одговорно раководење со претпријатијата и супериорни знаења и технологии

Емпириските искуства потврдуваат дека не само квантитетот, туку и квалитетот на инвестициите е од суштинско значење за развојот. Впрочем, постојат бројни примери, посебно меѓу поранешните земји од социјалистичкиот блок и од Африка²⁾, за високи стапки на инвестиции кои не беа проследени со адекватни развојни перформанси.

Ако инвестициите се генератор на развојот, разбирањето на интеракцијата меѓу инвестициите и штедењето е од суштинско значење за потврдување на традиционалниот концепт за зголемување на штедењето како најсигурен начин за зголемување на нивото на развој. Детерминантите на штедењето и инвестициите се различни. Штедењето во основа е детерминирано од доходот, додека инвестициите пред сè зависат од профитабилноста и ризикот. Фактот дека тие се резултат на различни одлуки, покажува дека ex ante може да постои разлика меѓу штедењето и инвестициите. Токму таа дискрепанца е основата на макроекономските флукуации и на развојните проблеми и кризи. Со оглед на сè поголемата мобилност на капи-

талот и неговото селење кон просторите и дејностите во кои најпродуктивно може да се оплоди, се поголеми се шансите за диспропорција меѓу националното штедење и инвестициите. Во отворените економии, зголеменото штедење пред сè ќе се рефлектира во подобрена состојба во платниот биланс, а постои можност тоа да резултира и во зголемено ниво на инвестиции и раст. Но, од друга страна, емпириските испитувања покажуваат исклучително висок степен на корелација меѓу штедењето и инвестициите, при што во развиените земји коефициентот се движи околу 0.9 (Feldstein и Horioka, Bacchetta 1991).

Конвенционалната мудрост која го потенцира штедењето како извор на економскиот развој, се потврдува и преку следниве податоци: во 1960-те Азија и Суб - Сахарска Африка имаа идентични стапки на штедење (12% од БДП); дваесет години подоцна, стапката на штедење во Азија достигна 22%, додека во Африка таа е преполовена на 6% од БДП. Во периодот меѓу 1984 и 1994 година, во 31 земја БДП per capita растеше со просечна годишна стапка од над 2,5%. Во овој блок на успешни земји, средната стапка на штедење изнесуваше 24% од БДП. Спротивно на ова, средната стапка на штедење во 59 земји кои во истиот период остварија просечен пораст на БДП per capita од под 1%, изнесуваше 16%³⁾.

Се разбира, ваквите “голи” податоци не кажуваат многу за фундаменталните фактори на високиот раст, ниту за макроекономските политики кои го овозможуваат развојот. Брзорастечките економии секако делат меѓу себе и некои други заеднички карактеристики освен високото штедење и инвестиции, како што се ниски стапки на инфлација, ниски буџетски и платно-билансни дефицити, висок степен на отвореност, подобра едукација на населението, итн. Логично се наметнуваат прашањата кои од овие фактори се најзначајни за развојот, дали е неопходно да се присутни сите во исто време, дали некои фактори се причина или последица на развојот, кои макроекономски политики се потребни за да се остварат овие услови, и сл.

Постојат бројни истражувања за факторите кои го детерминираат националното штедење, при што во одредени случаи постојат целосно спротивни констатации и статистички резултати. Сепак, општите констатации кои можат да се извлечат од досегашните истражувања на оваа тема, се следните:

- Нивото на постигнатиот развој (доход) има најсилен позитивен ефект врз штедењето, и тоа само во однос на штедењето на приватниот сектор. Коефициентите покажуваат дека зголемувањето на растот за 1% ја зголемува стапката на ште-

²⁾Замбија во периодот 1960-1975 имаше просечна стапка на инвестиции од 35% од БДП, а оствари просечна стапка на пораст на БДП per capita од само 0,4%. Истовремено, Кореа имаше просечна стапка на инвестиции од 19%, а економскиот раст во просек изнесуваше 6% годишно

³⁾Примерите на Ботсвана и Јужна Кореа се исто така многу впечатливи: Во Кореа стапката на штедење во 1960-те изнесуваше едвај 10%, за во седумдесетите да се зголеми на 20%, а во доцните 1980-ти на над 30% од БДП. Во Ботсвана, стапката на штедење од 11% (1971) се зголеми на преку 30% (во средината на 1980-те), за во 1989 да достигне енормни 53% од БДП, а потоа да започне да опаѓа. И двете земји во наведениот период беа меѓу најбрзо растечките економии во светот.

⁴⁾Се разбира, постојат и земји кај кои оваа врска е понизразена. Таков пример е Чиле, кој во средината на 1980-те успеа да ја зголеми стапката на национално штедење на околу 25% , главно како резултат на пресвртот во стапката на раст од -1,4% (просек за петте години пред 1994) до +7,8% (просек за петте години по 1994)

дење во следната година за 0.4 процентни поени⁴⁾. Оваа релација исчезнува при повисоко ниво на доход по жител, што ја објаснува појавата на пониски стапки на штедење кај развиените земји отколку кај брзорастечките земји во развој;

- Мобилизирањето на штедењето на државата има позитивен ефект врз агрегатното штедење. Иако штедењето на државата во просек изнесува само околу една до две десеттини од вкупното штедење, а воедно непобитен е фактот дека зголеменото штедење на државата има ефект на истиснување (намалување) на штедењето на приватниот сектор, вкупниот ефект е позитивен, со коефициент кој варира меѓу 0.4 и 0.7 процентни поени;
- Постои позитивна корелација меѓу екстерните услови за тргување и стапката на штедење, особено на приватното штедење;
- Капиталните приливи во форма на донации имаат позитивен ефект врз штедењето, иако корелацијата не секогаш е потврдена;
- Не постои статистички потврдена корелација меѓу реалните каматни стапки и штедењето.

Поради актуелноста и значењето, подетално ќе се задржиме на истражувањата на две каузални врски и прашања:

1. Колку значајна може да биде фискалната политика во поглед на зголемување на штедењето?

На теоретско ниво, постојат две основни парадигми, сосема спротивставени меѓу себе. Според првата, штедењето на државата влијае врз вкупното штедење; според втората, промените во штедењето на јавниот сектор целосно се неутрализираат со соодветни промени во штедењето на приватниот сектор (тнр. Ricardian equivalence). Истражувањата за земјите од ОЕЦД покажуваат дека ефектот на неутрализација постои, но не е целосен (коефициентите варираат од 0.24 до 0.58). Според тоа, еден од облиците на поттикнување на агрегатното штедење е зголемување на штедењето на јавниот сектор, односно заштеда на дел од вкупните приходи и нивна алокација за капитални расходи (односно за јавни инвестиции), а не за тековни расходи.

2. Дали штедењето на приватниот сектор (население и претпријатија) е сензитивно на реалните каматни стапки?

Истражувањата за земјите на ОЕЦД покажуваат дека штедењето не зависи од каматните стапки, иако постојат исклучоци, и тоа во двете насоки. Во Кореја на пример, зголемувањето на реалните каматни стап-

ки влијае во правец на зголемување на агрегатното штедење (симулациите покажуваат дека порастот на реалните каматни стапки за 1 процентен поен, резултира со зголемување на штедењето во следните две години за 0.15 процентни поени, по што ефектот се исцрпува). Но, постојат земји во кои негативниот ефект од порастот на каматните стапки врз штедењето на секторот претпријатија (заради редуцирањето на нивниот приход) и државата (заради намалените приходи како последица на претходното) е поинтензивен од позитивниот ефект што тој пораст го има врз штедењето на населението. Таков пример е Филипини, каде зголемувањето на каматните стапки за 1 процентен поен, води кон намалување на агрегатното штедење за 0.3 процентни поени.

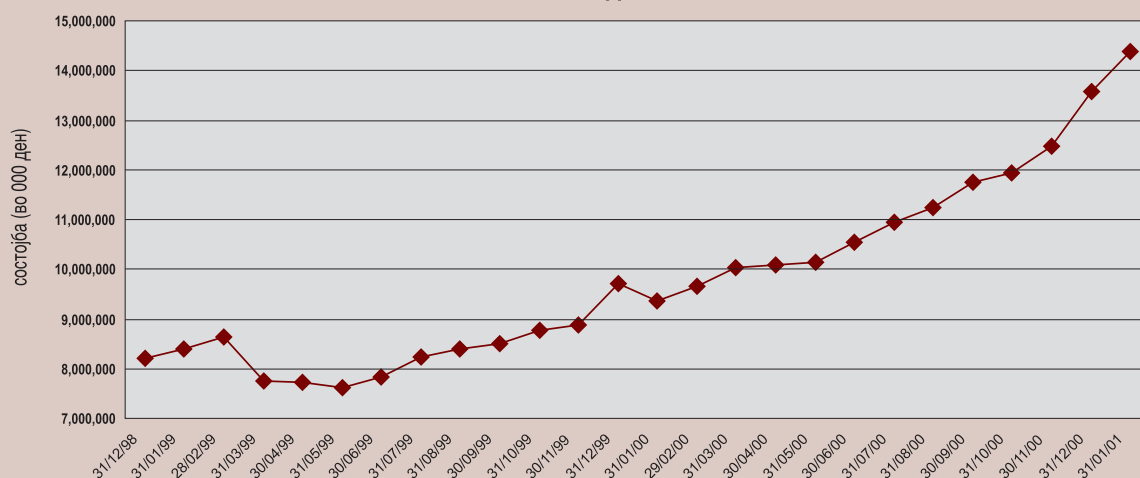
Емпириските констатации за каузалната врска на штедењето, инвестициите и развојот, се потврдија и во случајот на Република Македонија. Високиот пораст на штедењето кај банките во 2000 се реализираше во услови на значаен пораст на инвестиционата активност и високо зголемување на реалниот БДП од 5,1%

Заклучокот од емпириските истражувања во однос на инвестициите и штедењето како детерминанти на економскиот раст, ги доведува во прашање теоретските постулати и универзалната аксиома за штедењето како клучен фактор за економскиот раст. Истражувањата укажуваат на една контроверзна констатација: штедењето и инвестициите се навистина централни алки во развојниот процес на секоја земја, но фокусирањето на штедењето како стратегија која ќе го иницира економскиот раст - е дискутабилно. Порастот на штедењето е пред се последица од економскиот раст, а не негова фундаментална детерминанта.

Импликациите од оваа констатација врз конципирањето на макроекономските политики се сосема јасни: при дизајнирањето на макроекономската политика не треба да се дава приоритет на зголемување на штедењето. Клучен генератор на магичниот круг: високи инвестиции - висок развој - високо штедење, е развој на природниот претприемачки дух преку зголемување на очекуваната профитабилност на инвестициите (стапката на поврат). Зајакнувањето на производствените и инвестиционите стимуланси треба да добие приоритет пред поттикнувањето на штедењето. Во Азиските земји тоа се постигна преку различни форми на инвестициони субвенции⁵⁾ и преку заси-

⁴⁾ Во Тајван субвенциите беа во форма на даночни и други олеснувања. За одреден број на индустриски гранки (базични метали, електроопрема, електроника, транспортни средства, петрохемија исл.) увозот на опрема беше целосно ослободен од увозни давачки. Како и во Кореа, државата не се лишеше од формирање на државни претпријатија во одредени пропулзивни дејности, кои подоцна им беа продадени на приватни лица

**Динамика на состојбата на депозитите на физичките лица кај банките и штедилниците
(во 000 ден)**

лено инвестирање во јавниот сектор, што повратно ја зголеми стапката на поврат на приватните инвестиции.

Во секој случај, имплементацијата на шемите за поттикнување на инвестирањето и штедењето треба да се изврши во контекст на здрава макроекономска политика, финансиска стабилност, добро и одговорно раководење со претпријатијата и супериорни знаења и технологии. Само во такви услови ќе дојде до зголемување на профитот на претпријатијата, што дополнително ќе ја зголеми желбата за инвестирање, а тоа ќе води кон континуиран одржлив стопански раст и кон зголемено штедење.

Во тој контекст, од големо значење за развојот на Република Македонија е заздравувањето на довербата во банките и порастот на штедењето кој се оствари во последниве две години, а посебно во текот на 2000-та година. Имено, како резултат на направените системски промени и преземените активности дојде до зголемување на штедните влогови на граѓаните од 8,1 милијарди денари на крајот на 1998 година и 9,7 милијарди денари на крајот на 1999 година, на 13,6 милијарди денари на крајот на 2000 година. Според тоа, во

2000 година штедењето на граѓаните во банките е зголемено за 3,9 милијарди денари (124 милиони ДЕМ), додека споредено со 1998 година зголемувањето изнесува 5,5 милијарди денари, односно 172 милиони ДЕМ. Процентуално, во 2000-тата година, депозитите на физичките лица кај банките бележат пораст од 40,4% во споредба со 1998 година, односно од 28,7 во споредба со 1999 година.

Емпириските констатации за каузалната врска на штедењето, инвестициите и развојот, се потврдија и во случајот на Република Македонија. Високиот пораст на штедењето кај банките во 2000 се реализираше во услови на значаен пораст на инвестиционата активност и високо зголемување на реалниот БДП од 5,1%. Сочувувањето на политичката стабилност на земјата во оваа и следните години, во што сите веруваме, со сигурност ќе резултира во продолжување на започнатиот процес на зголемување на штедењето, инвестициите и економскиот просперитет на Република Македонија. Економскиот развој и подобрувањето на животниот стандард на сите граѓани е сценариото кое ќе обезбеди економска и политичка стабилност за Република Македонија.

Љупчо
НИКОЛОВСКИ, Фуфо

УСЛОВИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР

Со преземените активности во последниве две години, пред сè, од страна на Министерството за финансии на Република Македонија, се чувствуваат позитивни промени кои веќе покажуваат резултати. Доколку ваквите активности продолжат, односно и натаму се интензивираат уште повеќе, приватниот сектор конечно ќе го заземе своето место кое му припаѓа во македонското стопанство

Во првите години по осамостојувањето на Македонија беа направени некои сериозни грешки кои имаа и сè уште имаат негативни последици врз развојот на приватниот сектор.

Имено, со приватизацијата на општествениот капитал приватниот сектор беше ставен во нерамноправна положба во однос на општествениот капитал и другите инволвирани страни. Приватизацијата на општествениот капитал во најголем дел беше извршена од страна на менаџерските тимови и вработените во самите општествени претпријатија, кои воедно имаа и предност во купувањето, без оглед на квалитетот на понудените опции за иднината на претпријатието и висината на средствата (најчесто и со политичка заднина). Капиталот на приватниот бизнис немаше воопшто можност за инвестирање во приватизацијата. Како пример, би го навеле Градскиот трговски центар (ГТЦ).

Додека дуќаните во ГТЦ, во кои со години наназад приватниците ја “вадеа” многу тешко својата егзистенција, беа продавани по 7000-8000 ДЕМ/м² од страна на државата, и додека приватниците плаќаа и по 700.000 ДЕМ за локал од 100 м², одредени менаџерски тимови, обично составени од 2-3 луѓе, купуваа фабрики, чија вредност изнесуваше 20-30 милиони ДЕМ, по цена од 3-4 милиони ДЕМ со рок на отплата од 5 до 6 години. За да биде уште поголем парадоксот, тие ги плаќаа годишните анuitети од профитите кои веќе

ги имаа остварено тие претпријатија, а тоа значи дека нив ги купија речиси без пари. Сметаме дека Законот за приватизација за едни беше мајка, а за други (приватниците), маќеа.

Во изминатите две до три години, условите за развој на приватниот сектор во Македонија се видно изменети во позитивна смисла. Би сакале да посочиме неколку аргументи за ваквото тврдење:

- зголемениот број на приватни бизниси;
- зголемениот број на вработени во приватниот сектор;
- зголеменото учество на приватниот сектор во создавањето на бруто националниот производ и,
- квалитативна промена на приватниот сектор.

Според нашите согледувања, потезите кои доведоа до подобрување на условите за развој на приватниот сектор можат да се сублимираат во неколку фактори.

Со координираните акции на фискалната и монетарна политика, кои во последните две години мошне умешно ги водат Министерството за финансии и Народната банка на Република Македонија се одржуваа стабилен курс на домашната валута, а воедно се овозможуваше и подобрување на кредитната способ-

Љупчо Николовски – Фуфо, заедно со својот деловен партнер, е сопственик на пет ресторани–пицерији во рамките на корпорацијата Дал Фуфо со над 150 вработени. Во 1983 година ја отвори првата ресторан–пицерија во Македонија. Роден е во Скопје во 1957 година. Дипломиран економист, активно ги зборува англискиот, германскиот и италијанскиот јазик, успешен стопанственик, основач на Комората на приватниот капитал и нејзин прв потпретседател, поранешен претседател на ИО на град Скопје, семеен човек, татко на три ќерки. Првите работни искуства ги стекнува во западните земји уште како студент. По три години работење во “Македонија Табак”, како дипломиран економист започна сопствен бизнис за да ги искористи стекнатите искуства и да ги реализира своите идеи.

*Мислената изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ност на комерцијалните банки. Ова, се разбира, резултираше со зголемен број и обем на кредитните линии за приватниот сектор, како и со намалување на каматните стапки на одобрените кредити. На пример, каматните стапки кои порано изнесуваа помеѓу 25% и 30% на годишно ниво, сега се намалени и изнесуваат помеѓу 15% и 20%. Тоа значи дека пред четири години за кредит од 1.000.000 денари, бизнисмените требаше да платат камата од 25.000 денари годишно, а сега плаќаат 15.000 денари. Разликата која се заштедува претставува мошне евтин извор на финансирање на секојдневните деловни активности.

Во изминативе две до три години, условите за развој на приватниот сектор во Македонија се видно изменети во позитивна смисла. Како аргументи на ваквото тврдење може да се наведат: зголемениот број на приватни бизниси, зголемениот број на вработени во приватниот сектор, повисокото учество на приватниот сектор во создавањето на бруто националниот производ и позитивните квалитативни промени во приватниот сектор

Водењето на конзистентна макроекономска политика и зголемувањето на сигурноста на странскиот капитал, придонесоа за зголемување на странските инвестиции во Република Македонија, кои пак, го донесуваат она што најмногу му недостига на приватниот сектор - свежиот капитал и странските позитивни искуства во работењето

Исто така може да се наведе и дека водењето на конзистентна макроекономска политика и зголемувањето на сигурноста на странскиот капитал, придонесоа за зголемување на странските инвестиции во Република Македонија. Она што е исклучително позитивно е дека зголемувањето на странските инвестиции го донесуваат она што најмногу му недостига на приватниот сектор - свежиот капитал и странските позитивни искуства во работењето.

Исклучително позитивен потег е и намалувањето на стапките на персоналниот данок на доход, што ќе

резултира со растоварување на вкупните трошоци на работење, како и со зголемен број на вработени лица во приватниот сектор.

Во изминатите десетина години, приватниот сектор беше ставен во подредена положба во однос на општествениот сектор, не само во однос на извршувањето на набавките, туку и во исплатата на договорените обврски. И, додека во приватниот сектор мораше набавената стока да се плати однапред, пред нејзиното подигнување, општествениот сектор беше привилегиран и ја имаше можноста за одложено плаќање. Во последниве две до три години ситуацијата е навистина видно изменета во правец на нивно поистоветување како стопански и финансиски субјекти.

Сепак, и покрај големиот напредок на условите за развој на приватниот сектор во Македонија, сметаме дека се уште има низа тешкотии на кои наидуваат приватните стопанственици, како што се:

- Долготрајната економска криза која негативно влијае врз националниот доход и слабата куповна моќ на населението;
- Воената и политичката нестабилност на целиот регион, која е сериозна пречка за влез на странскиот капитал на голема врата.

Сметаме дека за решавањето на овие проблеми и тешкотии е потребен подолг временски период, како и многу мудрост, знаење и трпеливост. Но, со преземените активности во последниве две години, пред сè, од страна на Министерството за финансии на Република Македонија, се чувствуваат позитивни промени кои веќе покажуваат резултати. Доколку ваквите активности продолжат, односно и натаму се интензивираат уште повеќе, приватниот сектор конечно ќе го заземе своето место кое му припаѓа во македонското стопанство. Една мала економија каква што е македонската, мора во најголем дел да се потпира врз приватниот сектор.

Слаѓан
МИХАЈЛОВСКИ

МАКЕДОНИЈА - ЗЕМЈА НА ГОТОВИНСКО ПЛАЌАЊЕ

Со користењето на смарт картичката како национална платежна картичка ќе им се овозможи не само на граѓаните туку и на компаниите, без разлика каде се депоненти, да ги користат услугите на било која банка и да тргуваат и вршат плаќање било каде во Македонија. За ова е потребно зад националната платежна картичка да застане не само државата, туку и поголемиот дел од банките

Сведоци сме дека Македонија во последните 10 години е земја во која доминира готовинското плаќање (cash society). Ова е предизвикано од повеќе фактори, меѓу кои и недовербата во банкарскиот систем. Иако последните неколку години денарот е врзан со германската марка, сепак населението не се одлучува да чува денари во банкарскиот систем, туку преферира истите да ги конвертира во германски марки и да ги чува како готовина. Ова од своја страна е еден од факторите кои делуваат како погодна почва за ерозија и евазија на даноците. Добро ни се познати претпоставките за најмалку милијарда (или можеби и повеќе) германски марки во готово кои се наоѓаат кај граѓаните и кои најверојатно циркулираат надвор од нормалните платни системи. Кога државата би успеала да ги стави во погон (во систем) овие средства, користа би била повеќекратна и би се постигнал позитивен домино ефект: сузбивање на црната и сивата економија, враќање на довербата во банкарскиот систем, поволни кредити, нови инвестиции, нови работни места, повеќе приходи од даноци, намалување на даночните стапки, стабилизација на државата, итн.

Ова значи во Македонија да се премине максимално можно на безготовинско плаќање и готовината да

се сведе на апсолутен минимум. Ова е процес на кој треба да се влијае со повеќе мерки и закони. Во инженерација на државата е правната регулатива и таа настојува со повеќе нови закони да го реши проблемот со огромното количество на кеш и да ги прибере даноците.

Во овој текст би ги споменале само двата закона кои се во процедура на донесување: Законот за регистрирање на готовинските плаќања и Законот за податоци во електронски облик и електронски потпис.

Со Законот за регистрирање на готовинските плаќања практично ќе се воведат целосна контрола од страна на државата на местата на продажба (POS - point of sale). Практиката покажува дека во медитеранските земји и во земјите од источна Европа трговците на мало имаат тенденција да не ги регистрираат сите POS трансакции, со што ги избегнуваат и даноците. Покрај тоа со таков начин на работење се овозможува подкравдување не само на купувачите туку и на самите сопственици од страна на вработените. Ова е многу изразено не само во угостителските објекти туку и кај патарините, јавниот превоз и слично.

Слаѓан Михајловски е консултант со големо искуство од сите аспекти на информатичката технологија. Во моментот работи како извршен менаџер во претставништвото на ICL Fujitsu Group - Лондон, во Скопје.

Дипломирал на Електро техничкиот факултет во Скопје во 1990 година. Има широки познавања на применета информатичка технологија во областа на комерцијалното банкарство, здравствен сектор, државна администрација и искуство во работа со меѓународни институции и организации во областа на пишување на закони, финансиско планирање, маркетинг и менаџмент. Работел на голем број меѓународни проекти на Светска Банка, USAID. Државен завод за статистика и многу други. Поседува над десет сертификати и дипломи од областа на природните науки и информатиката. Посетил повеќе од 25 семинари и тренинзи за стручно усовршување.

*Мислената изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

Воведувањето на електронски регистер каси (ЕРК) и POS терминали со вградена фискална меморија која ги меморира сите трансакции за период од 7 години ќе доведе до апсолутно зголемување на даноците кои се прибираат од POS и директните приходи на државата на пример од патарината. Периодот од седум години е доволен државата да го открие неплаќањето на данок од секое POS место. Ова проследено со соодветна казнена политика, треба да е доволен мотив за да се подигне свеста за редовно плаќање на данок од секое POS место.

Банкарството во светот доживува преродба и нова ера со појавата на електронското банкарство. Е-банките денес се веќе реалност. Тие работат 24 часа, 7 дена во неделата. Кај нив нема турканици на шалтерите кои реално и не постојат и тие се спремни во секое време да го примат налогот за плаќање

Со користење на електронски регистер каси и POS терминали со вградена фискална меморија, самите сопственици на истите во момент ќе можат да ја утврдат и постојано да ја следат количината на своите производи и благовремено да реагираат на пополнување на залихите и на истекот на рокот на траење на производите. Од друга страна потрошувачите стануваат позаштитени од разни видови на измама и со добивање на фискална сметка добиваат валиден документ кој може да им послужи во случај на рекламација.

Оваа мерка во комбинација со други две: законот за податоци во електронски облик и електронски потпис и воведување на национална платежна картичка, може да придонесе за намалување на користењето на готовите пари од страна на населението, за сметка на другите форми кај кои е можно следење на нивниот тек.

Со Законот за податоци во електронски облик и електронски потпис се воспоставува правен основ и се утврдуваат правилата за употребата на електронската технологија во размена на податоците во електронски облик во платниот и правниот промет во земјата и во странство. Со Законот се утврдуваат правилата и постапките за употреба, чување, примање и праќање на податоци во електронски облик, електронска порака, употреба на електронски потпис и издавање на сертификат.

Глобализацијата како несопирлив процес можеби најмногу се чувствува во трговијата и тоа пред се во електронската трговија. Е-трговијата ги руши сите граници и бариери. Поимите близу и далеку се губат во виртуелниот свет на интернетот. Секој кој произ-

ведува нешто преку е-трговијата може да го понуди својот производ на милиони потенцијални купувачи во целиот свет. Поимот домашен пазар се повеќе ја губи својата смисла и терминот глобален пазар станува реалност.

Исто така и банкарството во светот доживува преродба и нова ера со појавата на електронското банкарство. Е-банките денес се веќе реалност. Тие работат 24 часа, 7 дена во неделата. Кај нив нема турканици на шалтерите кои реално и не постојат и тие се спремни во секое време да го примат налогот за плаќање.

Електронското работење со користење на современа информатичка и телекомуникациона технологија која е достапна ја зголемува ефикасноста и сигурноста во комуникациите помеѓу субјектите во платниот и правниот промет.

Законот за податоци во електронски облик и електронски потпис е важна алка и во реформите на платниот систем на Република Македонија. Со префрлање на сметките од Заводот за платен промет во банките, тие ја превземаат одговорноста за опслужување на своите клиенти.

Дали тие ќе бидат подготвени секојдневно и со исто трпение како и приватните лица да чекаат за да ги извршат своите налози за плаќање или да завршат некоја друга работа, особено ако банката во која досега биле депоненти нема експозитура во нивна близина или воопшто и ја нема во нивниот град?

Дали со ова најголеми банки во Македонија со развиена мрежа на експозитури ќе ги прегазат останатите банки?

Или напротив со користење на новите технологии и со усовршување на постоечките, деловните клиенти ќе добијат многу подобра и побогата услуга од своите банки. Дали ова е шанса која малите и флексибилни банки ќе ја искористат како предност пред големите и нефлексибилни банки? Дали е можно со оваа реформа на населението да му се врати довербата во банкарскиот систем?

За разлика од САД каде заштитата на потрошувачите е на завидно ниво, во Македонија практично таа е на мошне ниско ниво. Како интересен пример би го навеле примерот на кредитните картички односно практиката на нивно издавање од страна на банките и нивно користење од страна на населението и компаниите. Во САД кредитната картичка, практично претставува директен пристап до кредитна линија. Корисникот на кредитната картичка во САД е максимално правно заштитен. Ако кон ова го додаде-

ме и фактот дека во САД информатичката технологија е на највисоко ниво, на прв поглед изгледа контрадикторен фактот дека масовната примена на е-трговијата и е-средствата за плаќање во САД сè уште не се масовно прифатени. Но, тоа доаѓа пред сè поради фактот дека традиционалните начини на плаќање и трговија одлично функционираат во САД и поради силната правна регулатива во оваа област и во областа на класичните платежни системи и системите за трансфер на средства.

Во Македонија пластичните картички сè уште не се применуваат масовно. Згора на тоа најголемиот дел од нив не се кредитни, туку дебитни. Во контекст на ова, воведувањето на национална платежна картичка исто така е императив на реформите. Кредитна или дебитна можеби е дилема, но не е дилема дека доколку е тоа можно, таа треба да биде смарт (интелигентна) картичка. Смарт картичките се позасилено се пробиваат во развиените земји и почнуваат да се користат и од традиционалните издавачи на пластични картички како што се VISA и MasterCard.

За Република Македонија интересен е примерот на Финска каде личната карта (National ID Card) е смарт картичка. Истата во Финска се користи и како платежна картичка, и како членска карта за библиотека, а се тестира и нејзината употреба како здравствена легитимација и сето тоа со една единствена картичка. Така граѓаните на Финска со самото добивање на смарт картичката како лична карта стануваат блиски со неа и учат како да ја користат. На овој начин нејзината понатамошна примена како платежна картичка, средство за гласање или здравствена легитимација нема да представува проблем за граѓаните. Масовноста на смарт картичките како лични карти ќе доведе до решавање на проблемот на неопходна масовност на истата како средство за плаќање и здравствена легитимација.

Воведувањето на смарт картичката во Македонија може да реши многу проблеми. Во Македонија истата може да се користи како:

- Лична карта
- Национална платежна картичка
- Здравствена легитимација
- Гласачка легитимација
- Работничка книшка (со можеби вградена биографија, CV)
- Компаниска легитимација за регистрација на работно време и ограничен пристап
- Пензиска и социјална картичка за користење на

пензија, социјална помош и слично (каде има висок степен на измама)

- Слободна карта во јавниот превоз
- Лојалити картичка (доверба на потрошувачите, односно корисниците)
- Студентска легитимација и индекс
- Возачка дозвола
- Бон за полнење на гориво на бензински пумпи
- Картичка за патарина итн.

Неразвиеноста на Македонија во овој случај може да се искористи како предност во смисла што развиените држави со развиени поединечни системи (лична карта, здравствена легитимација, платежна картичка и слично) многу тешко можат да ги интегрираат овие системи како од технички аспект така и од аспект на веќе направените големи инвестиции во соодветната област.

Сега е шансата Македонија директно да оди во развој на интегрирани системи кои со самото тоа што ќе бидат повеќе наменски ќе ја намалат инвестицијата и трошоците на нивно користење.

Законот за податоци во електронски облик и електронски потпис е важна алка и во реформите на платниот систем на Република Македонија. Со префрлање на сметките од Заводот за платен промет во банките, тие ја превземаат одговорноста за опслужување на своите клиенти

Во овој контекст повторно да се навратиме на проблемот на намалување на готовинските плаќања. Со користење на смарт картичка како национална платежна картичка ќе им се овозможи не само на граѓаните туку и на компаниите, без разлика каде се депоненти, да ги користат услугите на било која банка и да тргуваат и вршат плаќање било каде во Македонија. За ова е потребно зад националната платежна картичка да застане не само државата, туку и поголемиот дел од банките (ако не и сите) и трговците во земјата. Во ова не би требало да има сомнение, бидејќи истата ќе биде од голем интерес за сите клиенти на банките и трговците, кои и само поради овој факт треба безрезервно да ја подржат.

Оваа картичка целосно се вклопува во системот на електронски регистер каси (ЕРК) и POS терминали со вградена фискална меморија на кои можат да се приклучат читачи/запишувачи на смарт картички и на лице место ќе може да се провери не само идентитетот, туку и безготовински да се изврши плаќањето

како и уредно да се води евиденција за верноста на потрошувачите односно корисниците.

Исто така, со овој комбиниран концепт на фискални уреди и смарт картички ќе може да се воведат подобра контрола на некои производи како на пример горивото на бензинските пумпи, каде не само државата туку и сопственикот и потрошувачите ќе можат да имаат контрола и увид во количината (индиректно и во квалитетот) на влезот и излезот на горивото.

Со овој концепт во интерес на државата и корисниците, ќе може да се воведат контрола и на многу други дејности кај кои од разни причини до сега е неможно истото да се стори, како на пример контрола на средствата за аеродромските услуги кои секогаш редовно се плаќаат од страна на патниците, а

прашање е како истите се евидентираат и трошат.

Гледано од аспект на реформите во државава, може да се заклучи дека истите се комплексни и дека повеќето мерки и закони кои се носат и спроведуваат се дел од еден конзистентен систем. За да се зачува конзистентноста неопходно е да се согледа системот како во целина така и неговите поединечни делови со различните погледи на истите. Бидејќи еден ист систем има многу различни аспекти, сите позитивни аспекти треба да се истакнат и максимално да се аплицираат. При тоа треба што повеќе да се користат најновите технолошко-технички достигнувања, бидејќи Република Македонија не може само со користење на ефтина работна сила да стане развиена држава, туку пред сè со користење на висока технологија.

Стеван
ШАПЧЕСКИ

ЦЕНТРАЛЕН ДЕПОЗИТАР НА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Основниот принцип на кој се темели Централниот депозитар на хартии од вредност е имплементацијата на целосна дематеријализација на сите хартии од вредност и востановување на централна институција која би ги покривала клирингот, порамнувањето и депозитарните услуги

Една од основните претпоставки за успешно функционирање на секој организиран и развиен пазар на капитал е постоењето на сигурен систем за утврдување и порамнување на трансакциите со хартии од вредност.

Законот за хартии од вредност, кој беше донесен во јули 2000 година, воведо целосна дематеријализација на сите видови хартии од вредност. “Во еден “дематеријализиран” систем, не постои документ кој физички го претставува побарувањето. Системот се потпира на колекција на сметки за хартиите од вредност, инструкции на финансиските институции кои ги водат тие сметки и потврда на записите на тие сметки” (IOSCO, 1997).

За ефикасна имплементација на законските решенија неопходно е постоењето на Централен депозитар на хартии од вредност, каде сите хартии од вредност ќе се водат како електронски запис.

Функциите на Централниот регистар за хартии од вредност ќе бидат:

- Регистрација на хартиите од вредност;
- Утврдување и порамнување на трансакциите со хартии од вредност;
- Давање ISIN броеви за нови емисии;
- Дополнителни услуги за издавачите и инвеститорите.

Првата и главна должност на Централниот регистар за хартии од вредност ќе биде да се фокусира на трансферот на постојните акционерски книги во Централниот регистар за хартии од вредност. Потоа, сите нови емисии на хартии од вредност ќе бидат регистрирани во Централниот регистар. На крај, Централниот регистар за хартии од вредност ќе ги регистрира сите промени на сопственоста кои ќе произлезат од трговските трансакции со хартии од вредност и други правни основи (наследство, подарок, судски одлуки и сл.).

Централниот регистар за хартии од вредност ќе биде одговорен за ажурна, навремена и ефикасна регистрација, утврдување и порамнување на сите трансакции со хартии од вредност.

Важноста од ефикасен и сигурен систем за утврдување и порамнување, особено доаѓа до израз во земјите во транзиција. Постојењето на современ и ефикасен систем за утврдување и порамнување на трансакции со хартии од вредност, исто така претставува основен предуслов за привлекување на странски портфолио инвеститори.

Во услови на мал обем на трансакции со хартии од вредност на пазарот на капитал во Република Македонија, неопходно е да се имплементираат принципи-

Стеван Шапчевски е директор на Дирекцијата за централен регистар во Заводот за платен промет – Централа Скопје. Роден е во Скопје 1962 година. Дипломирал на Правниот факултет во Скопје во 1988 година. Правосуден испит положил во 1997 година. Во Заводот за платен промет работи од 1997 година. Претходно работел во Г П “Пелагонија”. Активно го познава англискиот јазик.

те за ефикасно спроведување на утврдувањето и порамнувањето на трансакциите заради надминување на главните проблеми кои произлегуваат од неажурното водење на акционерските книги, немање точен увид за вистинските сопственици на акции во фирмите, непостоење на точни податоци за вистинските акционери, притисоци за превземање на акциите од малите акционери и заштита на акционерските права.

Имајќи ги предвид претходно наведените сознанија, состојби и искуства, целта на Законот за хартии од вредност беше да нормира решенија за надминување на проблемите поврзани со сигурното и ефикасното евидентирање на сопственоста на хартиите од вредност, како и ефикасното порамнување на трансакциите со хартии од вредност.

Како одговорен за востановување на Централен депозитар на хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност го овласти Заводот за платен промет.

Основните принципи на кои се темели системот на депозитарот беа утврдени во Претстудијата “Македонски Централен депозитар на хартии од вредност”, која Владата на Република Македонија ја усвои во март 2000 година. Изготвувањето на Претстудијата во целост беше финансирано од Норвешкиот консултантски труст фонд во рамките на Светската банка, а во подготовката на истата учествуваа експерти од Данска, Норвешка и Македонија.

Функциите на Централниот регистар за хартии од вредност ќе бидат: регистрација на хартиите од вредност, утврдување и порамнување на трансакциите со хартии од вредност, давање ИСИН броеви за нови емисии и дополнителни услуги за издавачите и инвеститорите

Пред-студијата ги зема предвид меѓународните искуства и практики, како и препораките и насоките дадени од страна на меѓународните тела, како што се: Европската унија, Г30, Европската Централна Банка, IOSCO и Банката за меѓународни порамнувања.

Основниот принцип е имплементацијата на целосна дематеријализација на сите хартии од вредност и востановување на централна институција која би ги покривала клирингот, порамнувањето и депозитарните услуги. Дематеријализацијата и развојот на институционалната рамка ќе ја постават основата за една инфраструктура, која би работела на принципот “Испорака наспроти плаќање (DvP)”, што е од клучно значење за зголемувањето на довербата во пазарот на капитал.

Практичната имплементација на Централниот депозитар на хартии од вредност започна во декември

2000 година. Во согласност со законските решенија, препораките и директивите на меѓународните финансиски институции, работата е поделена во три дела.

Во првиот дел, се подготвува севкупната подзаконска регулатива која е неопходна за спроведување на конверзијата на акционерските книги и упатства за процесот на почетната дематеријализација. Искуствата од другите земји го потврдуваат значењето на контролата на процесот на дематеријализација од страна на надзорни тела, како што е КХВ, ревизорите на компаниите и останатите институции и тела овластени од страна на КХВ за водење на процесот на дематеријализација.

Солидно подготвените програми за обука, информирање и промоција се клучни за резултатите од почетната дематеријализација. Програмата би опфатила кадри на институцијата, учесници од финансискиот сектор, надзорни органи и компании. Нејзиното спроведување ќе се одвива пред и за време на процесот на дематеријализацијата, како и во почетната фаза од функционирањето.

Оваа програма треба да опфати едукација на акционерските друштва за барањата кои стојат пред нив со цел да можат што е можно подобро да се подготват за претстојната дематеријализација на нивните акционерски книги и нивното водење како електронски запис во депозитарот.

За што поуспешна дематеријализација на постојните акционерски книги на акционерските друштва, се предвидува да постојат три циклуси на тестирање на електронските записи пред нивното конечно предавање.

Вториот дел од работата опфаќа изработка на софистицирано софтверско решение за водење на регистрациониот дел како и за спроведување на постапката за утврдување и порамнување на трансакциите со хартии од вредност.

Во таа смисла, Препораката 10 на Банката за меѓународни порамнувања гласи: “Средствата употребени за порамнување на паричниот дел од трансакциите со хартии од вредност помеѓу членовите на депозитарот би требало да нема или да има сосема мал кредитен или ликвиден ризик. Доколку не се употребени парите од централната банка, тогаш треба да се преземат чекори за да се заштитат членовите на депозитарот од потенцијални загуби или ликвидносни притисоци кои се појавуваат при неуспехот на банката за порамнување”.

“Испорака наспроти плаќање” е механизам кој го поврзува системот на платниот промет и системот на трансфер на хартии од вредност со цел да се осигура дека испораката се појавува само доколку е извршено плаќањето. Доколку не се употребат пари кои се де-

понирани во централната банка за таа цел, клиентите и корисниците на системот може да се соочат со ризик од неуспех или пропаѓање на брокерот или банката, која е носител на сметката за порамнување. Ова е во согласност и со член 128 од Законот за хартии од вредност кој ги дерогира одредбите на Законот за стечај во поглед на “оспорувањето на минати трансакции” за средствата кои брокерот ги пренесол на таа сметка со цел да се пристапи кон порамнување на трансакциите со нив.

Со одлука на Комисијата за хартии од вредност усвоени се два особено значајни принципи за работа на депозитарот. Првиот - дека сметките за порамнување на паричниот дел од трансакциите со хартии од вредност ќе се водат во Народната банка на Република Македонија и вториот - дека трансакциите ќе се порамнуваат по бруто-принцип. И двата усвоени принципи во голема мерка придонесуваат за зголемување на сигурноста на сите учесници на пазарот на капитал.

Третиот дел од работата за воспоставување на депозитарот се дополнителните услуги за инвеститорите и издавачите.

Респектирајќи го досегашниот напредок во работата, како во поглед на подготвувањето на правната рамка така и во поглед на софтверското решение, со сема реално е да се очекува дека сите предвидени рокови во целост ќе бидат испочитувани. Посебно значајни датуми се:

- 01.06.2001 - кога започнува да тече законски предвидениот рок од 6 месеци за пренесување на акционерските книги како електронски запис во депозитарот;
- 03.12.2001 - кога хартиените акции и потврди за акции веќе нема да имаат никакво правно дејство; и
- 25.03.2002 - кога ќе бидат имплементирани и функциите за дополнителни услуги на издавачите и инвеститорите.

Со одлука на Комисијата за хартии од вредност усвоени се два особено значајни принципи за работа на депозитарот. Првиот - дека сметките за порамнување на паричниот дел од трансакциите со хартии од вредност ќе се водат во Народната банка на Република Македонија и вториот - дека трансакциите ќе се порамнуваат по бруто-принцип

Севкупната имплементација е во целост координирана со сите институции и друштва, кои на различни начини се учесници во пазарот на капитал. Тука, пред се треба да се истакне целосната и постојана информираност на Комисијата за хартии од вредност, како и сеопфатната соработка со Македонската берза на долгорочни хартии од вредност.

ПРОЦЕСОТ НА ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Оливера
ФИЛИПОВСКА

Оливера Филиповска, во моментот, врши работи и задачи на должноста помошник на директорот на Управата за имотно правни работи во Министерството за финансии. Родена е 1958 година во Скопје. Дипломирала на Правниот факултет во Скопје во 1982 година. Во Министерството за финансии во Управата за имотно правни работи работи од 1985 година.

Имплементацијата на Законот за денационализација во Република Македонија во досегашниот почетен период е проследена со разрешување на бројни очекувани и неочекувани проблеми и дава охрабрувачки резултати

1. ВОВЕД

Денационализацијата се појавува како неодминлив процес кај поранешните социјалистички држави кои во својот транзиционен период во правец на модерни демократски држави, не можат да го продолжат еволутивниот развој, доколку со денационализација не ги исправат или ублажат грешките од минатото, настанати со одземање на имотите на сопствениците преку примена на присилни прописи.

На таа темелна основа, различни законодавци прифатиле различни решенија, со желба да постигнат компромис за праведна денационализација на поранешните сопственици, со најмали општествени потреси и во финансиски подносливи рамки за државата, секако третирајќи ги и последиците на сегашните корисници на имотите. Без исклучок, истоветни беа и намерите на нашата земја во нормативното обликување на текстот на Законот за денационализација, но со сопствено автентично регулирање на овие специфични имотно - правни односи.

Според Законот за денационализација ("Службен весник на РМ", бр.20/98 и 31/2000), се враќа имот и се дава надоместок за имот на физички лица како и имотите на верски субјекти, храмови и манастири одземени по 2 август 1944 година. Оттука, Законот јасно определува дека предмет на денационализација се само имотите присилно одземени по конституирањето на македонската државна власт (2.08.1944 година), а во однос на субјектите тоа се физичките лица и наведените верски субјекти. По исклучок, како правно лице во постапка за денационализација може да се поја-

ви Заедницата на Евреите на Република Македонија, што е уредено во посебните одредби од Законот.

2. ПРОПИСИ ВРЗ ОСНОВА НА КОИ Е ВРШЕНО ОДЗЕМАЊЕ НА ИМОТ ПРЕДМЕТ НА ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Во Законот не се таксативно набројани прописите и основите со кои е вршено одземање на имотот предмет на денационализација, туку се дадени формулации со кои всушност се опфатени сите присилни прописи за национализација на имот, а тоа се:

а) Прописи со кои е вршено општо одземање и ограничување на сопственоста, а тоа се такви прописи кои се однесуваат на сите сопственици кои на пример, надминувале имотен максимум определен со закон (аграрна реформа и колонизација, национализација на приватни стопански претпријатија, национализација на големите сточни поседи, национализирање на градежното земјиште, станбени згради и станови, деловни згради и деловни простории и др.).

б) Прописи за одземање на имот заради остварување на општокорисни цели. Тоа се прописи кои не се однесуваат на сите сопственици за определен вид на имот туку одземањето се вршело поединечно од сопствениците заради остварување на општ интерес (експропријација, арондација и комасација).

Специфична е состојбата кај експроприираните имоти, која е исто така обработена во Законот. Имено, согласно Законот, предмет на денационализација ќе бидат само оние експропријации кои биле вршени заради остварување на "општокорисни цели односно општ интерес" (а не јавен интерес), потоа враќањето во сопственост (а не давањето надомест) на експро-

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

прираниот имот во постапка за денационализација ќе се решава само по претходно испитување на враќање во сопственост на експроприраниот имот (деекспропријација) според Законот за експропријација, па доколку не постојат законски услови за деекспропријација, може да се решава враќањето односно денационализацијата на експроприраниот имот како и за сиот друг имот предмет на денационализација. Исто така треба да се има предвид како особено важно, дека од влегувањето во сила на Законот за денационализација (8.05.1998 година) до влегувањето во сила на Законот за изменување и дополнување на Законот за денационализација (28.04.2000 година), поднесените барања до судот за надомест на експроприраниот имот за потребите на општ интерес односно општокорисни цели, во вонпарнична постапка, ќе се завршат според одредбите на Законот за експропријација (надомест по пазарна вредност). Тоа значи за имотот кој бил експроприран заради остварување на општ интерес односно општокорисни цели, за кој не е поднесено во наведениот период барање до судот за надомест, надоместувањето ќе се врши според одредбите за надомест во Законот за денационализација, во управна постапка.

в) Имот одземен без правна основа. Тоа се всушност присилни одземања кога државата не носела акт за одземање и без основ го запишувала во јавните книги за евиденција како државен имот и располагаала со истиот.

г) Имот одземен со конфискација изречена за казниви дела до влегување во сила на Кривичниот законик ("Службен лист на ФНРЈ", бр.13/51) освен за дела на воени злосторства, кога воените злосторници се верификувани од Меѓународната Комисија на Обединетите Нации.

Барателот е должен кон барањето за денационализација да приложи правосилна судска одлука за укинување односно преиначување на одлуката за конфискација, која е основа за поведување и продолжување на постапката за денационализација.

д) Прописи со кои државата го презела како голем имотот кој што сопствениците морале да го напуштат во текот на окупацијата и имотот кој им е одземен од страна на окупаторот и неговите помагачи. Кај овој имот претежно се работи за имот на Евреите и други присилно депортирани лица од страна на фашистичкиот окупатор во текот на Втората светска војна.

ѓ) Имот одземен со изјава на волја дадена под закана и присилба пред донесувањето на законите за го-

лемите национализации (пред прописите за аграрна реформа и колонизација, за приватните стопански претпријатија и за национализацијата на наемните згради и градежно земјиште). Само имотот одземен со изјава на волја под закана и присилба пред донесувањето на наведените присилни прописи може да биде предмет на денационализација. За секоја ваква дадена изјава на волја Владата донесувала одлука за примање на "подарениот" имот, такви изјави постојат и треба да бидат приложени во списите по предметот. Постоенето на заканата и присилбата во овие изјави не се докажува и автоматски се смета дека постоела.

Сите изјави на волја или други правни дела со кои е отстапен имот во корист на државата, по донесувањето на наведените прописи за големите национализации, а особено тоа било заради стекнување на одредени привилегии (ослободување од плаќање данок, стекнување право на детски додаток и др.), не се предмет на денационализација.

Врз основа на член 12 и член 65 од Законот за денационализација (пречистен текст на Законот - Службен весник на РМ, бр.43/2000), Владата на Република Македонија ги донесе Уредбата за спроведување на постапката за денационализација и Уредбата за начинот и постапката за утврдување на вредноста на имотот кој е предмет на денационализација, кои овозможуваат операционализација на законските одредби.

Сложениот процес на денационализација создаде потреба од исклучително стручно и техничко-организационо работење на органите за денационализација и од создавање на советодавно централно тело на Министерот за финансии, кое тој го формира како Совет за денационализација

3. ПОСТАПКА ЗА ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Органи за спроведување на постапката за денационализација се комисиите за одлучување по барањата за денационализација (во понатамошниот текст: комисиии за денационализација), што ги формира министерот за финансии. Органите за денационализација одлучуваат согласно Законот за денационализација и правилата на општата управна постапка.

Во постапката за денационализација учествуваат и подрачните единици на Управата за имотно-правни работи при Министерството за финансии (во понатамошниот текст: подрачни единици за имотно-правни работи или органи за имотно-правни работи), кои ги вршат стручно административните работи од постапката на комисиите за денационализација.

Битни елементи во постапката за денационализација се следниве:

Постапката за денационализација се поведува на барање што барателот го поднесува на образец пропишан од министерот за финансии.

Приемот на барањата за денационализација се врши во подрачните единици за имотно-правни работи, кои им издаваат обрасци без надомест на барателите.

Со едно барање се поведува постапка за денационализација за имот што бил одземен со еден акт, а доколку одделни имоти биле одземени со повеќе различни акти потребно е да се поднесат соодветен број на барања според актите.

Кога одделни недвижни имоти биле одземени со еден акт се поднесува едно барање, а надлежноста на органот за денационализација се определува според подрачјето на кое се наоѓа или се наоѓала недвижноста која во актот за одземање била прво назначена. Кога со еден акт биле одземени недвижни и подвижни имоти, барањето се поднесува до органот за денационализација надлежен за недвижноста која била прва означена во актот за одземање.

Во имплементацијата на Законот за денационализација, органот за денационализација спроведува законски проект на Републиката и токму заради тоа, динамично и интензивно се поврзува со другите органи и институции во однос на прибавувањето на податоци за евиденцијата на имотите, архивските документи, ангажирање на проценители за вредноста на имотите кои постојат и кои не постојат, подготвува инструкции за начин на работење и сл.

Исто така, кога актот за одземање е објавен во службен весник, барателот го поднесува во обичен пропис, односно фотокопија. Барањето за денационализација се поднесува во два примерока (обрасци). Кон првиот примерок од барањето за денационализација доказите се приложуваат во оригинал или во службено заверен препис, а ако барање за денационализација поднесуваат наследници се приложува и правосилно решение за прогласување наследници во оригинал или во службено заверен препис. Кон вториот примерок од барањето за денационализација доказите се приложуваат во обичен препис или фотокопие, нив ги заверува подрачната единица за имотно-правни работи, а оваа заверка не е потребна кога актот за одземање бил објавен во “Службен весник”, кој исто така се приложува кон вториот примерок од барањето.

Вториот примерок од барањето со доказите се доставува до Јавното правобранителство од страна на

органот за денационализација, заради негов увид во предметите и преземање на дејствија во рамките на законските надлежности на Јавното правобранителство за заштита на имотните права и интереси на државата, а кои дејствија претежно се однесуваат на подготовки заради евентуално барање на зголемена вредност за имотот кој се враќа во сопственост или за враќање на дадениот надомест за имотот во времето на неговото одземање.

Како особено важно е да се укаже дека во изминативе 5 децении во системот кој постоеше во нашата земја настанаа бројни имотно-правни односи на присилно одземање на имоти од поранешните сопственици по разни основи од страна на државните управни и судски органи. Со оглед на тоа, концентрацијата на надлежноста сега на еден орган во обратниот процес т.е. денационализацијата, не може да се сфати и операционализира како исклучива одговорност на органот за денационализација самостојно и изолирано да го понесе товарот на денационализација, туку неопходно е негово синхронизирано и координирано соработување со сите други државни органи, установи и јавно-правни субјекти со цел успешно спроведување на денационализацијата, како колективен процес.

Факт е дека во имплементацијата на Законот за денационализација, органот за денационализација спроведува законски проект на Републиката. Токму заради тоа, динамично и интензивно се поврзува со другите органи и институции како во однос на прибавувањето на податоци за евиденцијата на имотите, архивските документи, ангажирање на проценители за вредноста на имотите кои постојат и кои не постојат, подготвува инструкции за начин на работење согласно начелата на ефикасност и економичност на постапките, се ангажира за обезбедување на друг имот или акции и удели во сопственост на државата за давање на надомест итн.

Токму овој сложен процес на постапките за денационализација кој создаде потреба од исклучително стручно и техничко-организационо работење на органите за денационализација, ја изрази потребата и од создавање на советодавно централно тело на Министерот за финансии, кое тој го формира како Совет за денационализација. Советот успешно функционира не само спрема комисиите за денационализација, туку и во воспоставувањето на координација и соработка со Јавното правобранителство на Република Македонија, министерствата, Државниот завод за геодетски работи, Агенцијата на РМ за приватизација, Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија, судовите, како и

објави на информации и известувања до граѓаните.

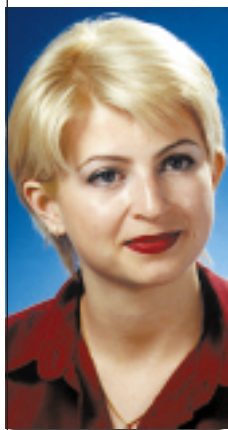
Од досегашното решавање на барањата за денационализација произлегува дека поднесени се речиси 1.000 барања и тоа основани и неосновани по кои е соодветно решено, потоа дел од истите се однесуваат за враќање во сопственост на објекти и земјишта, а дел се однесуваат за давање на надомест во друг имот, акции и удели во сопственост на државата и во обврзници. Секако процесот на денационализација продолжува и се очекуваат нови барања на граѓаните и реалната слика на правосилно окончаните постапки за денационализација се уште е рано да се искажува или предвидува, имајќи предвид дека рокот за поднесување на барања за денационализација согласно членот

51 став 1 од Законот за денационализација е 5 години од денот на неговото влегување во сила односно до 8.05.2003 година.

Имплементацијата на Законот за денационализација во Република Македонија во досегашниов почетен период и покрај тоа што е проследена со разрешување на бројни прашања кои се очекуваа да се појават, но и такви кои не можеа да се предвидат, дава охрабрувачки резултати. Воедно, тоа е и поттик да се продолжи во правец на законито, ефикасно, успешно и организирано работење во денационализацијата во интерес на правата на граѓаните и не на штета и загрозување на фундаменталните интереси и права на државата.

БАНКИТЕ НА ПАЗАРОТ НА КАПИТАЛ

Во повеќето земји, вклучувајќи ја и Република Македонија, се применува системот на универзално банкарство, во кој не постојат институционални забрани за учество на банките на пазарите на капитал. Практично, банките во своите портфолија можат да ги користат сите инструменти на финансискиот пазар

Маја
ПАРНАРЦИЕВА

Маја Парнариева е началник во Секторот за финансиски систем во Министерството за финансии. Родена е во 1976 година. Дипломирала во 2000 година на Економскиот факултет во Скопје – насока финансии и банкарство. Пред вработувањето во Министерството за финансии работела во Министерството за развој во Одделението за Европска интеграција. Посетувала голем број меѓународни конференции и семинари од областа на банкарската стратегија и процесот на развој на Балканот. Поседува сертификат за положен брокерски испит. Зборува англиски и германски јазик.

Н овата законска регулатива во Република Македонија од областа на финансии, овозможува банките да креираат нов извор на приходи, како и да вршат диверзификација на ризикот, преку работење со хартии од вредност.

Една од новините на Законот за хартии од вредност е можноста покрај брокерските куќи, како овластени учесници на берзата за тргување со јавно понудени хартии од вредност, да се јават и банките почнувајќи од 01.01.2002 година. Законското решение од една година претставува солиден период за консолидирање на состојбите во банките кои веќе имаат основано брокерски друштва, како и за банките кои се заинтересирани да нудат услуги за тргување со хартии од вредност и планираат да станат членки на берзата. Дополнителен аргумент за оваа измена претставува капиталната сила и кадровската екипираност на банките за одредени поквалитетни услуги во работењето со хартии од вредност.

Оваа можност е во согласност со Европските директиви, но и со светската практика на иновација на финансиски инструменти и на експанзија на активностите на финансиските институции.

Во тој контекст, Законот за банки овозможува банките со основачки капитал од 3.500.000 евра да можат да купуваат и продаваат краткорочни хартии од вредност за своја сметка и за сметка на комитентите. Додека, банките со основачки капитал од 9.000.000 евра можат да тргуваат со долгорочни и краткорочни хартии од вредност за своја сметка и за сметка на комитентите; да чуваат и управуваат со хартии од вредност, односно да раководаат со финансискиот имот за сметка на клиенти; да тргуваат со финансиски деривати; да вршат купопродажба, гаранција, организирање, подготвување и пласман на емисијата на хартии од вредност; како и да даваат консалтинг услуги.

Предлог-Законот за девизно работење го либерализира издавањето и воведувањето на хартиите од вредност на банките во странство и вложувањето во хартии од вредност во странство од страна на банките. Имено, банките можат да издаваат и воведуваат свои хартии од вредност на пазарите на капитал во странство, по добиено претходно одобрение од Комисијата за хартии од вредност. Банките со основачки капитал од 9.000.000 евра можат да купуваат и продаваат хартии од вредност во странство, кои се издадени или гарантирани од Влади на држави членки на ОЕЦД и од меѓународни финансиски институции, како и други хартии од вредност, притоа почитувајќи ги критериумите за инвестициски рејтинг определени од страна на Народната банка на Република Македонија. Целосно либерален пристап на банките на странските пазари на капитал се овозможува по истекот на првата етапа од Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европската Унија, кога нема да биде потребна согласност од Комисијата за хартии од вредност за издавање и воведување на хартиите од вредност, како и ќе се овозможи банките, според самостојно определени критериуми, да одлучуваат за своите пласмани на берзите во странство.

Исто така, Предлог - Законот ја отвора можноста преку банките, како овластени учесници, да се издаваат и воведуваат странски хартии од вредност на македонската берза, како и нерезиденти да вложуваат во хартии од вредност во Република Македонија.

Од аспект на инволвираноста на банките на пазарите на капитал, поточно во работењето со хартии од вредност, постојат два вида на банкарски системи. Во некои земји, а особено во САД, постои разлика меѓу комерцијално и инвестиционото банкарство. Така, комерцијалните банки се занимаваат исклучително со кредитно-депозитни активности, додека пак, инвестиционите банки можат да работат со хартии од вредност. Меѓутоа, во повеќето земји, вклучувајќи ја

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

и Република Македонија, се применува системот на универзално банкарство, во кој не постојат институционални забрани за учество на банките на пазарите на капитал. Практично, банките во своите портфолија можат да ги користат сите инструменти на финансискиот пазар.

Интересно е да се забележат и промените што се случуваат во САД по основ на ова прашање, бидејќи се помали се лимитите за комерцијалните банки да се активираат и на полето на работењето со хартии од вредност. Имено, науката и практиката забележуваат се помала граница меѓу комерцијалното и инвестиционото банкарство.

Анализата на инвестиционите портфолија на банките покажува дека доминираат две групи на пласмани: во кредити и во хартии од вредност. Сепак, поради традиционалното размислување на банките, а можеби и поради сеуште неразвиената практика на банките да работат со хартии од вредност, процентуално то учество на кредитните пласмани е поголемо.

Постојат три битни разлики меѓу пласманите на банките во кредити и во инвестиции (хартии од вредност).

Прво, кредитите им се одобруваат на претпријатијата имајќи ги во предвид постојаните комитентски односи, како и личните контакти со менаџерите, додека, пак, инвестициите се повеќе неперсонални. Со други зборови, кај инвестициите се работи за чисто пазарен однос, а кај кредитите се земаат во предвид и комитентните односи кои се формирани во претходните години или децении.

Второ, иницијативата за добивање на кредит ја покренуваат клиентите на банката, а иницијативата за купување на хартии од вредност на секундарниот пазар ја покренува банката. Банките кога купуваат хартии од вредност бираат тајминг кој им одговара најмногу, со цел за целосен пласман на расположливиот кредитен потенцијал.

Трето, кредитите за банките се неликвидна актива, меѓутоа, кога банките имаат хартии од вредност во својата актива, тие имаат поголема можност да ги продадат пред нивното доспевање, што особено важи за краткорочните хартии од вредност за кои постои развиен секундарен пазар.

Хартиите од вредност со кои располагаат банките можат да се поделат во две категории: секундарна резерва на ликвидност (со која се одржува ликвидноста на банките во случај на ненадеен одлив на средства) и пласмани на т.н. инвестициона сметка (која банките ја држат првенствено со цел за добивање на принос и влијание на висината на каматниот ризик).

Говорејќи за инвестиционите портфолија на банки-те мора да се направи дистинкција меѓу две основни

стратегии на инвестициони политики: пасивна инвестициона политика, која значи дека банката формира одредено портфолио на хартии од вредност и го држи сè до истекот на нивната рочност (buy and hold strategy) и активна инвестициона политика, која ѝ овозможува на банката да врши краткорочни трансакции на финансискиот пазар со цел за остварување на добивка по основ на промена на пазарната цена на хартиите од вредност.

Како овластени учесници на берзата, банките можат да се појават и на примарниот и на секундарниот пазар на капитал.

На примарниот пазар банките вршат три функции:

- советодавна функција за претпријатија кои сакаат да извршат емисија на нови серии акции или обврзници. Во овој случај, банките внимателно ги следат движењата на пазарите на капитал, за да можат да ги советуваат претпријатијата за износот на хартиите од вредност и условите под кои тие се нудат на инвеститорите на пазарот. Тука може да се вклучи и потребата банките да помагаат и во изработка на проспектите, кои се доставуваат до Комисијата за хартии од вредност за одобрување на емисијата.
- втората функција на банките се состои во гарантирање на новите пласмани на хартиите од вредност на претпријатијата. Во случај пласманот да

Една од новините на Законот за хартии од вредност е можноста покрај брокерските куќи, како овластени учесници на берзата за тргување со јавно понудени хартии од вредност, да се јават и банките (почнувајќи од 01.01.2002 година)

не биде во целост успешен, тогаш банката има обврска да го откупи останатиот дел на емитирани хартии од вредност или да даде кредит на претпријатието сè до моментот на продажба на преостанатиот износ на хартии од вредност.

- банките организираат и дистрибуција (продажба) на ново-емитираните хартии од вредност на пазарот на капитал во корист на инвеститорите.

Сите функции најчесто ги врши конзорциум на банки, при што една банка е главен координатор. Конзорциум се прави за секоја емисија на хартии од вредност, поради потреба за распределба на ризикот и активност во врска со емисијата.

На секундарниот пазар на капитал банките можат да вршат брокерски и дилерски функции.

Кај брокерската функција, банките само технички ги спроведуваат налозите од своите комитенти за

купување, односно продавање на одредени хартии од вредност. За вршење на оваа функција банките наплаќаат провизии за извршените услуги. Во поново време, банките настојуваат да држат одреден број на најквалитетни хартии од вредност, за да можат, непосредно на своите шалтери да извршуваат куповни или продажни трансакции со своите комитенти. Во случај да немаат хартии од вредност што одговараат, банките преку своите брокери можат да извршат вакви трансакции на вонберзанскиот пазар или на брзата по тековни берзански цени.

Посебна е улогата на банките во вршење на дилерските функции на пазарот на капитал. Банките како дилери работат за своја сметка, што претпоставува дека имаат одредени видови на хартии од вредност. Затоа, банките можат да се појават како маркет мајкери, што значи дека во секој момент нудат куповна и продажна цена за одредени хартии од вредност. Бан-

Анализата на инвестиционите портфолија на банките покажува дека доминираат две групи на пласмани: во кредити и во хартии од вредност. Сепак, поради традиционалното размислување на банките, а можеби и поради сеуште неразвиената практика на банките да работат со хартии од вредност, процентуалното учество на кредитните пласмани е поголемо

ките се обврзани да извршуваат куповни или продажни трансакции со комитентите по тие цени. Во функција на дилери, банките остваруваат заработувачка на два начина. Првиот начин е маржата (spread) меѓу продажната и куповната цена на хартиите од вредност. Покрај тоа, може да се оствари добивка или загуба во врска со промената на цената на хартиите од вредност кои дилерите ги држат во залиха.

На крај треба да се споменат и старателските департмани во банките во кои комитентите на банката можат да ги доверат своите хартии од вредност, а банката да ги извршува сите активности во врска со нап-

латата на камати и дивиденди. Исто така, банките можат да воведат и т.н. автоматски инвестиционен сервис, со што однапред се детерминираат месечните износи кои клиентот ги дава за купување на хартии од вредност на најпознатите претпријатија.

Банките можат да спроведуваат и програми за реинвестирање на каматите и дивидендите за сметка на клиентот. А, во развиените земји се' почеста појава е банките да ги водат пензиските фондови на претпријатијата, со договор помеѓу компанијата и банката.

Добивката на банките од работењето со хартии од вредност произлегува главно од информационата предност и од економијата на обем.

Имено, компанијата со поголем углед (најчесто поголемите компании) го намалува јазот што се однесува на информациите за кредитоспособноста и битните карактеристики на нивните инвестициони проекти преку користење на рејтинг агенции и директно вклучување на пазарот на капитал. Меѓутоа, на помалите и помладите компании, поради малата финансиска моќ, најчесто им се потребни финансиски посредници, т.е. банките, со кои градат долгорочна соработка за користење на нивните разновидни финансиски инструменти.

Економиите од обем се основа за ефикасноста на банките и тоа од аспект на производство и потрошувачка на финансиски услуги. Економија од обем постои кај собирање на информации, намалување на фиксните трошоци преку одржување на односите со клиентите со помош на широк сет на продукти, дистрибуирање на дополнителни продукти со помали маргинални трошоци и брзо прилагодување на промените во побарувачката за финансиски продукти. Исто така, клиентите ги намалуваат трошоците за барање и мониторинг преку купување на пакет на финансиски услуги од еден провајдер, т.е. банка, во однос на обезбедување на секоја од потребните услуги од различни провајдери.

Виолета
СТОЈАНОВСКА
ПЕТРОВСКА

МАКЕДОНСКИОТ БАНКАРСКИ СИСТЕМ НИЗ ПРИЗМАТА НА ДИРЕКТИВИТЕ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Интеграцијата во финансискиот пазар на Европската унија, претставува најголем предизвик за самите банки, кои заради успешен настап на тој пазар мораат да го забрзаат процесот на сопствената реорганизација, да извршат кадровско и техничко доопремување, да воспостават соодветни системи на управување, како и да ја прошират лепезата на услуги што ги нудат

На 25 ноември 2000 година беше парафирана Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Европската Унија и Република Македонија, во која, меѓу другите, се зацртани и следниве цели:

- да обезбеди соодветна рамка за целосна и забрзана интеграција на Република Македонија во Европската Унија; и
- да ги поддржи напорите на Република Македонија за развој на економската и меѓународната соработка и со приспособување на законодавството со она на заедницата.

Реализацијата на целите од Спогодбата, кои всушност се и стратешки определби на Република Македонија, не е прашање на желби и декларативно изјаснување ЗА. Напротив, интеграцијата е долг и макотрпен процес кој бара ангажирање на сите расположиви и компетентни ресурси во исполнувањето на правилата и стандардите дефинирани во документи познати како директиви на Советот на Европската унија.

Во оваа прилика, нашиот интерес ќе го задржиме на еден сегмент, секторски ограничен, од процесот на интеграција, а тоа е хармонизација на домашното законодавство од сферата на банкарскиот систем со она во земјите на Европската унија.

Во областа на банкарството, Советот на Европа има донесено повеќе директиви: Директива од 12 декември 1977 година за координација на законите, регулативата и административните прашања во врска со отпочнувањето и работењето на кредитните институции, позната како Прва банкарска директива, Директива од 15 декември 1989 година која претставува измена и дополнување на Првата и е позната како Втора банкарска директива, Директива од 17 април 1989 година за сопствените фондови на кредитните институции, Директива од 18 декември 1989 година за стапката на солвентност, Директива од 6 април 1992 година за супервизија на кредитните институции на консолидирана основа, Директива од 21 декември 1992 година за мониторинг и контрола на голема изложе-

Виолета Стојановска Петровска е Советник на министерот во Секторот за финансиски систем. Родена е 1956 година. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1984 година, насока економска политика и развој. Во Министерството за финансии работи од 1985 година. Учествовала во реализација на голем број на проекти во рамките на Министерството за финансии од областа на банкарството, осигурувањето, игрите на среќа, реформа на финансискиот систем итн. Член е на повеќе работни тела и управни одбори и овластен претставник на Министерството за финансии во неколку комисији.

*Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставуваат ставовите на Министерството за финансии

ност, Директива од 30 мај 1994 година за шеми на гарантирање на депозити и други директиви кои регулираат одделни сегменти од работењето на кредитните институции, посебно во делот на годишните сметки.

Споменатите, како и останатите директиви, немаат претензија да бидат акти со законска сила, задолжителни за националните законодавства, туку ги даваат насоките во кои треба да се движат националните законодавства заради постигнување на две основни цели: а) креирање на амбиент за рамноправен пристап и третман на банкарските институции и инвеститори во услови на конкуренција на пазарот, и б) сигурност на клиентите и на самите институции.

Директивите на Советот на Европската унија ги даваат насоките во кои треба да се движат националните законодавства заради постигнување на две основни цели: креирање на амбиент за рамноправен пристап и третман на банкарските институции и инвеститори во услови на конкуренција на пазарот, и сигурност на клиентите и на самите институции

ОСВРТ ВРЗ СОДРЖИНАТА НА ДИРЕКТИВИТЕ ВО ОБЛАСТА НА БАНКАРСКИОТ СЕКТОР

Првата и Втората банкарска директива ги дефинираат нормите и стандардите во поглед на основањето на банкарски институции и пружањето на услуги во банкарскиот сектор. Ова подразбира задолжително добивање дозвола за отпочнување со работа од страна на овластена институција, за што е неопходно да се исполнат одредени услови како што се: вложување на минимум иницијален капитал од 5 милиони евра и обврска за одржување на неговата вредност, приложување на соодветна програма за работа, наведување на работите што ќе ги врши институцијата, раководење со институцијата од страна на најмалку две лица со задоволителен интегритет и искуство. Истовремено, се воспоставуваат и стандарди за идентификување и контрола на квалификувани удели. За квалификуван удел се смета стекнување на 10% или повеќе од капиталот или од акциите со право на управување, со тоа што супервизорските органи задолжително го контролираат стекнувањето на 20%, 33% или 50% од капиталот или од акциите со право на управување.

Директивите посебно инсистираат на воспоставување на препознатлива институција која ќе издава дозволи за основање и работа на кредитните институции и ќе врши прудентна супервизија на истите по општо прифатени стандарди. Примената на општите супервизорски стандарди е од исклучително значење заради принципите на единствена дозвола и на контрола од страна на матичната земја. Ова значи дека кредитните институции лиценцирани во една земја можат да отвораат филијали во друга земја без дозвола од земјата домаќин, а супервизијата на вкупната солвентност (и на матичната банка и на филијалата) ја врши надлежниот орган на земјата што ја издала дозволата.

Кога се во прашање принципите на супервизорска контрола, треба да се има предвид и Директивата за супервизија на кредитните институции на консолидирана основа, чија цел е следење и контрола на солвентноста и големата изложеност на поврзани лица кои сочинуваат група целосно или делумно ангажирана во вршење на банкарски работи. Директивата ги дефинира случаите и субјектите опфатени со супервизијата на консолидирана основа, исклучоците од овој вид на супервизија, соработката меѓу надлежните супервизорски органи во случај да постојат повеќе, должноста за доставување на потребни информации од страна на субјекти кои не се опфатени со супервизијата на консолидирана основа.

Во функција на ефикасна и општо препознатлива супервизорска контрола која обезбедува стабилност на финансискиот сектор, Советот на Европската унија ги донесе Директивата за сопствени фондови, Директивата за стапката на солвентност и Директивата за контрола и мониторинг на голема изложеност, со кои се хармонизират техничките аспекти на супервизорската контрола, пред се во делот на солвентноста на кредитните институции.

Согласно Директивата за сопствените фондови, истите ги сочинуваат основниот капитал (core capital) и дополнителниот капитал (supplementary capital), при што дополнителниот капитал не смее да го надмине износот на основниот. Утврдени се и лимити за учеството на одделни компоненти на дополнителниот капитал во основниот, како и за учеството на одделни компоненти на основниот капитал во однос на вкупниот капитал.

Во услови на слободна и директна конкуренција меѓу банките, стапката на солвентност претставува исклучително важен супервизорски стандард кој на надлежните органи им овозможува мониторинг на кредитниот ризик и превенција на дисторзиите во конкуренцијата и во банкарскиот систем, воопшто. Поаѓајќи од ваквото значење, Директивата за стапката на солвентност ја дефинира истата како однос меѓу сопствените фондови и вкупната актива и вонбилансните ставки порамнети според соодветниот степен на ризик. Стандардизираната стапка на солвентност е минимум 8%, со можност надлежните органи да пропишат и повисока. Зависно од природата на активата и вонбилансните ставки и видот на обезбедувањето, утврдени се четири степени на ризичност (пондери) и тоа 0%, 20%, 50% и 100%. Стапката на солвентност задолжително се пресметува барем два пати годишно. Заради лимитирање на загубите на банката што може да ги предизвика концентрацијата на кредитите кон еден или група на поврзани клиенти, Советот на Европската унија на 21 декември 1992 година, како интегрален дел на супервизорската контрола, усвои Директива за мониторинг и контрола на голема изложеност. Ставките кои ја сочинуваат изложеноста (активата и вонбилансните ставки) се дефинирани согласно Директивата за стапката на солвентност. За голема изложеност се смета секоја изложеност кон едно или група поврзани лица која е еднаква или надминува 10% од сопствените фондови на банката. Вкупната изложеност кон едно или група на поврзани лица не смее да надмине 25% од сопствените фондови, односно 20% за изложеност кон група која и припаѓа на банката. Агрегатниот износ на големата изложеност не смее да надмине 800% од сопствените фондови. Институциите се должни да воспостават адекватна административна и сметководствена процедура и интерни контролни механизми за идентификација на голема изложеност и за промените во неа. За состојбите со големата изложеност банките, по сопствен избор, ја известуваат надлежната институција на еден од следниве два начини: а) најмалку еднаш годишно, со известување во текот на годината за појава на нова голема изложеност и за зголемување на постојна изложеност за минимум 20% во однос на претходното известување, или б) најмалку 4 пати годишно за сите големи изложености.

Едно од основните правила на единствениот пазар на банкарски услуги, чија цел е зацврстување на стабилноста на банкарскиот сектор и заштитата на штедачите, е обврската за кредитните институции да воспостават соодветни шеми за гарантирање на депозитите. Со Директивата за шеми за гарантирање на депозити износот што се гарантира е лимитиран до 20.000 евра. Лимитот за гарантирање се однесува на поединечен депозитар, а не на депозит. Предмет на гарантирање се исклучиво идентификуваните депозити, при што се дефинираат и депозитите кои не се гарантираат. Интересно е што се дава можност, заради социјални причини, одредени депозити да бидат целосно покриени со гаранција.

Во рамките на единствениот пазар, шемата на матичната земја ги покрива и депозитите на филијалите во други земји членки, но истата не може да биде инструмент за конкуренција на пазарот, односно со гаранцијата не може да биде опфатен поголем износ од оној што е прифатен во земјата-домаќин.

Едно од основните правила на единствениот пазар на банкарски услуги, чија цел е зацврстување на стабилноста на банкарскиот сектор и заштитата на штедачите, е обврската за кредитните институции да воспостават соодветни шеми за гарантирање на депозитите

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ДИРЕКТИВИТЕ ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Од аспект на заложите на Република Македонија за интеграција во заедничкиот европски пазар, во конкретниот случај на пазарот на финансиски услуги, логично и неодминливо е прашањето што е направено до сега и што претстои во наредниот период?

Законот за Народната банка на Република Македонија ја промовира Народната банка во институција надлежна за лиценцирање и супервизорска контрола на банките, односно задоволен е принципот на постојна компетентна и препознатлива институција за лиценцирање и супервизија на банките. Останува на Народната банка да ги продолжи започнатите активности за јакнење на кадровската и техничката опре-

меност заради ефикасна имплементација на барањата што се поставуваат пред неа.

Условите пропишани со домашната легислатива за основање на банка се во согласност со стандардите применливи во Европската Унија. Со новиот Закон за банки е направена хармонизација и во однос на условите и критериумите за стекнување удели во банката и контролата на истите. Од почетокот на 2003 година целосно ќе се укине ограничувањето во поглед на потребниот број на основачи, со што ќе се постигне целосна усогласеност со Втората банкарска директива. Целосно се хармонизирани и стандардите за следење и контрола на ризиците од кредитните активности на банката (голема изложеност, вкупна голема изложеност кон еден или група поврзани субјекти и агрегатна голема изложеност). Прифатен е и стандардот за минимална стапка на солвентност од 8%, како и стандардите за инвестиционите активности на банката: вкупните инвестиции на банката можат да изнесуваат 60% од гарантниот капитал, а вложувањата во капитални делови во нефинансиски институции може да изнесуваат до 15% од капиталот на банката. Останува ограничувањето од 30% од капиталот на банката за вкупни вложувања во капитални делови, кое треба да биде укинато во претстојниот период.

Во законската регулатива на Република Македонија, со ретки исклучоци, речиси во целост се имплементирани принципите дефинирани во банкарските директиви на Советот на Европската унија

За прв пат во домашното законодавство е воведена обврска за банките да ги определуваат, оценуваат и раководат со ризиците различни од кредитниот ризик и тоа според општи стандарди што ќе ги утврди Народноата банка на Република Македонија, како и да воспостават нов, задолжителен орган во банката - Одбор за раководење со ризикот. Исто така, воведена е и обврска за банките да составуваат и консолидирани финансиски извештај во случај да имаат капитални делови во други правни лица во висина од над 20% од капиталот на тие правни лица.

Во новиот Закон за банки се прифатени и стандардите на Европската унија во поглед на раководењето

со банарските институции: воведен е принципот на четири очи, а за прв пат се регулира и конфликтот на интереси како прашање од битно значење за објективност при донесувањето на деловните одлуки.

Со донесувањето на Законот за Фондот за осигурување на депозити во средината на 2000 година се постигна значителна хармонизација и во делот на заштитата на депозитите. Прифатени се основните принципи, со тоа што, заради слабата финансиска моќ на домашните институции, за наредниот период останува да се постигне нивото на гарантирање од 20.000 евра, како и проширување на опфатот на гаранцијата и врз депозитите на правните лица. Ова усогласување ќе биде неопходност за самите банки заради нивна конкурентност на западно-европскиот финансиски пазар.

Од погоре изнесените факти произлегува констатација дека во законската регулатива на Република Македонија, со ретките исклучоци кои беа претходно споменати, речиси во целост се имплементирани принципите дефинирани во банкарските директиви на Советот на Европската унија. Во сферата на домашната легислатива претстои донесување на регулатива за институционализирање на интернет банкарство, со што на домашните банки ќе им се овозможи прифаќање и имплементација на нови техники и технологии како предуслов за конкуритивен настап на пазарот на Унијата. Потребно е да се донесе и регулатива за финансиските институции кои не се банки, а вршат одредени финансиски активности. Покрај прашањата врзани со основањето и работењето на овие институции, задолжително ќе треба да се дефинира и органот што ќе врши супервизорска контрола на истите.

Заради правилна и прецизна примена на законодавството на Европската унија неопходно е да се направат термилошки усогласувања на поимите и категориите во финансиската сфера.

Многу значајна задача чие реализирање е во тек, е донесувањето на подзаконските акти со кои ќе се прецизира содржината на одделни категории дефинирани во Законот за банки. Во подзаконските акти треба да се преточат техничките аспекти на одделните директиви, пред се, на Директивата за сопствени фондови и Директивата за стапка на солвентност. Ова е сложена и одговорна задача што треба да ја реал-

изира Народната банка на Република Македонија и од чија успешна реализација ќе зависи дали прифатените законски решенија ќе бидат операционализирани.

Народната банка на Република Македонија и другите супервизорски органи кои можеби ќе бидат овластени за контрола на небанкарските финансиски институции, ќе треба да се подготват за имплементација на супервизорска контрола на консолидирана основа. Ова дотолку повеќе што со развојот на инвестиционото банкарство, овозможено со новиот Закон

за банки, ќе расте потребата од ваков вид на супервизија.

Секако, интеграцијата во финансискиот пазар на Европската унија, претставува најголем предизвик за самите банки. Заради успешен настап на тој пазар тие мораат да го забрзаат процесот на сопствената, внатрешна реорганизација, да извршат кадровско и техничко доопремување, да воспостават соодветни системи на управување, како и да ја прошират лепезата на услуги што ги нудат.

ЈУНАКОТ НА НАШЕТО ВРЕМЕ

Во секоја помалку или повеќе развиена држава постојат функции за чие финансирање никој одделно не е заинтересиран, без разлика колку и да е богат и моќен, а сепак тие функции се потребни за сите граѓани на државата. На пример, одбраната и безбедноста на земјата, јавниот ред и мир, здравството, образованието, услугите кои ги дава државната администрација, работата на амбасадите во странство, изградба на водоводи во цели региони, електрично поврзување, помагање на социјалните случаи и невработените, итн. Некаде, некои од нив се финансирани делумно приватно, а делумно ги финансира државата. Некои од овие функции, како безбедноста на граѓаните (полицијата), безбедноста на земјата и границата (војската), судството, дипломатските работи, социјалните функции и слично, дури и кога би имало некој кој е заинтересиран да ги финансира, тоа не би било добро, затоа што е незамисливо и неизводливо да постојат приватна војска, полиција, судство, дипломатија, социјална помош и сл.

Заклучок е дека имаме заеднички делови од нашето живеење и мораме заедно да ги финансираме.

Заради ова, граѓаните на секоја држава од она што го заработуваат од своето лично работење, од работењето на фирмите во кои се вработени, од вредноста на она што го увезуваат за да го вградат во производството или да го препродадат и да заработат за себе и за своето семејство, од своето ЛИЧНО ЗАРАБОТЕНО, по сила на законот, одвојуваат дел во форма на даноци, царини и други видови давачки и ги уплаќаат во заедничката каса наречена Буџет. Владата ги користи овие средства за финансирање на сите претходно споменати општи потреби на граѓаните. Буџетот е, според тоа, една заедничка каса на заедницата наречена суверена држава. Некаде е побогат, некаде посиромашен, зависно од тоа колку се богати и сиромашни оние од кои се полни Буџетот и колку добро е организирана државата за наплата на јавните давачки.

Но, логиката на функционирање на државата и оданочувањето како начин на финансирање на тие функции, не се секогаш најдобри пријатели. Така, за несреќа, во секоја држава постои дел од граѓанството кое се обидува, често и успева, да не го уплати својот дел во заедничката каса или да уплати помалку. А сепак ги користи сите услуги и бенефиции како и оние кои редовно и целосно го уплаќаат својот дел во касата. Со тоа, тој што го прави ова најдиректно БЕСПРАВНО ОДЗЕМА од заедничкиот влог на сите останати граѓани на таа задница. ЗАРАДИ ТОА, ТОЈ Е ДОСТОЕН ЗА ПРЕЗИР, МОРАЛНА ОСУДА И ЗА ЗАКОНСКА КАЗНА.

Иако нема правила, за жал, многу често ова го прават и оние кои имаат поголема заработувачка, кои се побогати и кои во основа би требало да придонесат повеќе во полнењето на заедничката каса. Тогаш, тие всушност неправедно и незаконски одземаат од сите други и ги користат услугите од државата кои се финансираат од парите на другите. Тие индиректно крадат од децата и семејствата на оние кои помалку заработиле, но чесно ја платиле својата обврска кон заедничката каса.

Понекогаш, кога поумешните и побогати затајувачи на данок и други давачки сепак ќе бидат фатени од даночните и царинските контроли, тие одат чекор понатаму. За да го покријат своето СРАМНО ДЕЛО, тие употребуваат дел од парите кои ги украде од сите други (и не ги уплатиле во касата), во поткуп на некои други лица, фирми или медиуми кои имаат моќ на лажно убедување, за да ги убедат оние од кои е украдено дека всушност "ОНОЈ" кој е обвинет не само што не ОДЗЕМАЛ од парите на сопствените соседи, роднини, пријатели и други лица во државата (заедницата), туку и дека е многу добар, дарежлив и чесен човек кој навистина сака да им помогне на луѓето. Често, за да го докаже тоа, тој и ќе го направи тоа, односно ќе потроши дел од нечесно стекнатите пари за пред

граѓаните да ја покаже својата голема хуманост и љубов кон оние од кои што всушност ги одземал парите. Најчесто тие лица и нивните платеници смислуваат и приказна за сите граѓани во која тие се претставуваат всушност како "жртва" на оној што ги фатил во нивното злодело. Често пати притисокот завршува со успех, па на крајот имаме еден ЛАЖЕН ХЕРОЈ, ЧОВЕКОЉУБЕЦ И ДОБРА ДУША (нашиот крадец) и еден ЗБУНЕТ, ПРАВИЧЕН И ЧЕСЕН ГРАЃАНИН - СЛУЖБЕНИК (или оној кој го открил или фатил крадецот).

Оваа приказна е почеста во посиромашните земји, а особено во земјите за развој и транзиција. Тоа допринесува Буџетот на овие земји да е уште посиромашен. Сте помислиле ли некогаш зошто некои држави во источна Европа, во Азија, во централна и јужна Америка или во Африка имаат огромни природни богатства, руди, минерали, нафта, убаво песочно море, прекрасни езера, реки и што е особено важно, многу умни и образовани граѓани, и во сето ова се исти или подобри од Германија, САД или Холандија, а сепак, сеуште, и покрај се, голем број граѓани во тие земји живеат во тешка сиромаштија. Една од главните причини е тоа што нашиот јунак, "јунакот на нашето време" царува во овие држави.

Во побогатите и развиени земји со традиција ОНОЈ КОЈ ЌЕ БИДЕ ФАТЕН КАКО ПРИКРИВА ДАНОК, КОЈ БЕСКРУПУЛОЗНО ОДЗЕМА од заедничката каса, кој краде од сопствениот народ, ќе биде осуден двојно - од општеството и од судот. Тој е ЗАСЕКОГАШ ОБЕЛЕЖАН, особено ако се констатира дека свесно и намерно го правел тоа. Тие држави имаат богати буџети, имаат нови училишта и болници, добро платена полиција, војска, лекари итн. За разлика од тие земји, каде МНОГУ ПОЗНАТИ ЛУЃЕ ЗАРАДИ ПРИКРИВАЊЕ НА ДАНОК БИЛЕ ОСУДЕНИ И ГИ ИЗГУБИЛЕ СВОИТЕ ПОЗИЦИИ ВО ОПШТЕСТВОТО, кај нас и во многу други земји во транзиција, речиси никој не се нашол во таква ситуација. Затоа другите земји, онаму каде што отсуствуваат моралната и правната осуда на таквите незаконски дела, имаат само убави сонети и се разбира - ги имаат и своите локални јунаци.

Се зависи од нас и од нашата свест и однесување.

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

**КАКО СЕ ТРОШАТ
МОИТЕ ПАРИ?**

ПОДГОТВУВА И ИЗДАВА:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ул. "Даме Груев" 14, 1000 Скопје, Тел: (389) 02 117 288, Факс: (389) 02 117 280

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

м-р Зоран Ставрски

РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИУМ:

Ванчо Каргов
м-р Анита Ангеловска
Александра Накева
Александар Стојков
Гордана Јанкуловска
Гордана Ивановиќ

"ПРОДУКЦИЈА М"

ДИЗАЈН:

Зоран Ризовски - Рижо
Мирослав Милановиќ

ФОТОГРАФИЈА:

Кире Галевски

ФОТОЛИТИ:

МагнаСкен, Скопје

ПЕЧАТИ:

Нико Компани, Скопје

Тираж:
500 примероци

**ПРИ КОРИСТЕЊЕТО НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ОВАА
ПУБЛИКАЦИЈА, ГИ МОЛИМЕ КОРИСНИЦИТЕ
ЗАДОЛЖИТЕЛНО ДА ГО НАВЕДАТ ИЗВОРОТ**